

Azərbaycan Respublikası
Məhkəmə-Hüquq Şurası

giz

**“Səriştəlilik, Müstəqillik, Qərəzsizlik,
Şəffaflıq, Səmərəlilik – müasir dövrün
tələbləri prizmasından Azərbaycanda
məhkəmə-hüquq islahatları”**

mövzusunə həsr olunmuş

Beynəlxalq konfransın

M A T E R İ A L L A R I

BAKİ - 2012

Baş redaktor:
R.Y.Rzayev

Baş redaktorun
müavini:
Ş.Y.Yusifov

Redaksiya heyəti:
H.A.Mirzəyev
T.Ş.Mahmudov
B.H.Əsədov
Z.M.Quliyev
Ə.M.Rüstəmov
V.Ə.İbayev
S.İ.Bəktaş
H.Q.Nəsibov
Ə.A.Kərimov

Məsul katib:
A.M.Məmmədli

Redaksiyanın ünvanı:

Az 1025, Bakı şəhəri,
Xətai rayonu,
Yusif Səfərov küç.14
1193-cü məhəllə
Tel: 493-18-37
Faks: 493-18-37

www.supremecourt.gov.az

MÜNDƏRİCAT

Hakimlərin Davranışı Məsələlərinə həsr olunmuş beynəlxalq konfrans keçirilmişdir.....	3
Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Rzayevin çıxışı.....	4
Türkiyə Ədliyyə Akademiyasının rəhbəri Hüseyin Yıldırımın çıxışı.....	6
Cənab, Almaniyanın Azərbaycan Respublikasındakı səfiri Herbert Kvellenin çıxışı.....	8
Hakimlərin davranışı üzrə Banqalar prinsipləri (Dr Nihal Cayavikrama).....	9
CEPEJ-nin vitse-prezidenti Core Stavanın çıxışı.....	11
Azərbaycanda həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları və ümumən qəbul olunmuş dəyərlər.....	17
Banqalar məhkəmə etikası Prinsipləri – Gürcüstan təcrübəsi.....	22
GIZ-nin Azərbaycanda "Cənubi Qafqazda məhkəmə-hüquq islahatlarına dəstək" Layihəsinin Azərbaycan üzrə rəhbəri Tomas Meltserin çıxışı.....	25
Kamran Şəfiyev: "Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası prizmasından müstəqil və qərəzsiz hakim ideali".....	27
Zakir Quliyev: "Məhkəmə təcrübəsi və məhkəmələrin müstəqilliyinin tarazlaşdırılması – təcrübə və nəzəriyyə".....	29
"Səriştəlilik, Müstəqillik, Qərəzsizlik, Şəffaflıq, Səmərəlilik – müasir dövrün tələbləri prizmasından Azərbaycanda məhkəmə - hüquq islahatları" mövzusunda həsr olunmuş 14 dekabr 2011-ci il tarixli beynəlxalq konfransda Ali Məhkəmənin hakimi Əsəd Mirzəliyevin "Səriştəlilik" və "Səmərəlilik" anlayışları arasında əlaqə mövzusunda çıxışı.....	34
Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzinin sədri, Vəkillər Kollegiyası və Hakimlərin Seçki Komitəsinin üzvü h.e.f.d. Anar Bağirovun çıxışı "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalar Prinsipləri" nə vəkili baxışı.....	37
Türkiyə Ali Məhkəməsinin hakimi cənab Sami Sezai Uralın çıxışı.....	41

HAKİMLƏRİN DAVRANIŞI MƏSƏLƏLƏRİNƏ HƏSR OLUNMUŞ BEYNƏLXALQ KONFRANS KEÇİRİLMİŞDİR

Son illər ölkəmizdə məhkəmə-hüquq sahəsində aparılmış islahatların nəticəsi olaraq tamamilə yeni və bütün beynəlxalq tələblərə cavab verən məhkəmə sistemi yaradılmışdır. Azərbaycanın bu sahədə əldə etdiyi nailiyyətlər bir sıra nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların hesabatlarında müsbət dəyərləndirilərək digər ölkələr üçün nümunə kimi göstərilmişdir.

Dekabrın 14-də Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzinin (AHİM) təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsində hakimlərin fərdi və peşə davranışları məsələlərinə həsr

olunmuş "Səriştəlilik, Müstəqillik, Qərəzsizlik, Şəffaflıq, Səmərəlilik - müasir dövrün tələbləri prizmasından Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatları" mövzusunda beynəlxalq konfrans keçirilmişdir.

Tədbir Azərbaycan Respublikasının Məhkəmə-Hüquq Şurasının, Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin, Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzinin (AHİM) və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Təşkilatının (GİZ) birgə təşkilatçılığı ilə keçirilir.

Konfransın məqsədi Azərbaycanda aparılmış mütərəqqi məhkəmə-hüquq islahatlarının əhəmiyyətinin müzakirəsi, BMT tərəfindən qəbul edilən "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"nin hüquq ictimaiyyətinə tanıtılması, ölkəmizdə hakimlərin davranış qaydalarını tənzimləyən cari Kodeksin adı çəkilən Prinsiplərin prizmasından təkmiləşdirilməsi perspektivlərinin müəyyən edilməsi və bu sahədə milli və beynəlxalq təcrübənin bölüşülməsindən ibarətdir.

Tədbiri giriş sözü ilə açan Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Rzayev konfransın hüquq ictimaiyyəti üçün əhəmiyyəti barədə danışmış, hakimlərin öz fəaliyyətlərində Banqalor Prinsiplərindən yararlanma bilmələrini qeyd etmişdir.

Tədbirin iştirakçıları arasında Birləşmiş Krallıqdan olan BMT-nin Ədalətli Məhkəmə Hakimiyyəti üzrə Hakimlər Qrupunun koordinatoru, Professor Nihal Cayavikramanın, Avropa Şurasının Ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi üzrə Komissiyasının (CEPEJ) vitse-prezidenti Georq Stavanın, Türkiyə Ali Məhkəməsinin hakimi Sami Sezai Uralın çıxışları maraqla qarşılanmış, Azərbaycanlı hakimlərin maraqlı doğuran sualları ekspertlər tərəfindən ətraflı cavablandırılmışdır.

Professor Nihal Cayavikrama öz çıxışında konfrans iştirakçılarına Banqalor Prinsiplərinin hazırlanması tarixi, bu sənədin hansı zərurətdən ortaya çıxması barədə məlumat vermişdir. Natiq Azərbaycan dövlətinin və hüquq ictimaiyyətinin Prinsiplərə belə həssaslıqla yanaşılmasını təqdirəlayiq hal hesab etmiş və regionda ilk dəfə AHİM tərəfindən özünün müəlliflərindən biri olduğu "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"nin Kommentariyasının tərcüməsini mühüm hadisə hesab etmişdir.

Tədbirdə həmçinin Türkiyə Ədliyyə Akademiyasının rəhbəri Hüseyn Yıldırım, Gürcüstan Ali Məhkəməsinin sədr müavini Vasil Roinişvili, Almaniyanın Azərbaycandakı səfiri Herbert Kvelle, bir sıra dövlət, qeyri-dövlət və beynəlxalq təşkilatların nümayəndələri iştirak edirdilər. Ümumilikdə tədbirdə xarici və yerli iştirakçılar da daxil olmaqla 100-ə yaxın hüquqşünas iştirak edirdi.

Konfransda Ədliyyə Nazirliyinin Təşkilat-Nəzarət Baş İdarəsinin rəisi, Məhkəmə-Hüquq Şurasının üzvü Azər Cəfərovun "Azərbaycanda həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları və ümumi qəbul olunmuş dəyərlər", Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimi Ceyhun Qaracayevin "AR Konsitusiyası prizmasından müstəqil və qərəzsiz hakim ideali", Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzinin (AHİM) sədri Anar Bağirovun "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsiplərinə vəkil baxışı" və digər natiqlərin tədbirlə bağlı müxtəlif mövzularda çıxışları ətrafında müzakirələr aparılmışdır.

Ali Məhkəmənin sədri Ramiz Rzayevin ÇIXIŞI

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Əziz qonaqlar!

Əvvəla mən sizin hamınızı salamlayıram və dəvətimizi qəbul edərək konfransda iştirak etdiyinizi görə sizə öz minnətdarlığımı bildirirəm!

Bugünkü konfrans mühüm və hazırkı dövr üçün aktual olan bir mövzuya həsr olunmuşdur – Hakimlərin davranışı üzrə Banqlor Prinsiplərinin prizmasından Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatları. Qeyd etməliyəm ki, bu ilin aprel ayında Tiflis şəhərində buna oxşar mövzuya həsr olunmuş beynəlxalq konfrans keçirilmiş, Azərbaycandan olan nümayəndələr orada iştirak etmiş və konfrans çox səmərəli keçmişdir. Ümidvaram ki, Bakı şəhərində təşkil olunmuş bu konfransın iştirakçılarının səyi ilə işgüzar şəraitdə bu konfrans da keçiriləcəkdir.

Hörmətli qonaqlar!

Bir qədər əvvəl siz Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin inzibati binası ilə tanış oldunuz. Burada hakimlərə və məhkəmənin digər işçilərinə yaradılmış iş şəraitinə və hər bir şəxsə Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatlarının hansı səviyyədə olması barədə müəyyən təsəvvür yaradıldı. Bu islahatlar barədə həmkarlarımla məruzə və çıxışlarında yəqin ki, ətraflı məlumat veriləcəkdir. Buna görə də mən bu sahədə dayanmaq istəməzdim. Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İqtisadi və Sosial Şurasının 20 iyul 2006-cı il tarixli Qərarı ilə üzv ölkələrin peşəkarlıq məəcəlləsinin və davranış qaydalarının işlənib hazırlanması, nəzərdən keçirilməsi prosesində daxili hüquq sistemlərinə uyğun olaraq Hakimlərin davranışı üzrə Banqlor Prinsiplərinin nəzərə alınması təklif edilmişdir. Bunun nəticəsi olaraq Azərbaycanda Məhkəmə-Hüquq Şurasının 22 iyun 2007-ci il Qərarı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikası hakimlərinin əxlaq kodeksi qəbul edildi. Qeyd etməliyəm ki, bu sənəd Azərbaycanda hakimlərin davranışının nizamı ilə ilk və yeganə sənəd deyildir. Bundan əvvəl bu məsələlər "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanunla, Hakimlərin Etik Davranış Kodeksi ilə və digər normalarla tənzimlənirdi. Azərbaycan Respublikasının əxlaq kodeksini nəzərdən keçirənlər görərsiniz ki, Banqlor Prinsiplərinin bir çox müddəaları burada öz əksini tapmışdır. Əlbəttə ki, Banqlor Prinsipləri daha geniş olmaqla hakimlərin davranışının demək olar ki, bütün sahələrini əhatə edir. Bundan başqa 2007-ci ildə onun Kommentariyası hazırlanmış, orada hər bir prinsipin şərhini verilmiş, bu da hakimlər üçün bir əlavə dərslik rolunu oynayır.

Qeyd etmək istəyirəm ki, Hakimlərin davranışı üzrə Banqlor Prinsiplərinin öyrənilməsi böyük əhəmiyyət kəsb etdiyindən onun Kommentariyası Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi tərəfindən Azərbaycan dilinə tərcümə edilərək hər bir hakimə çatdırılmışdır. Hər bir məhkəmədə hakimlər tərəfindən onun öyrənilməsi və tətbiqi təmin edilmişdir. Bundan əlavə, hakimliyə namizədlərlə aparılan seminarlarda da bu barədə mühazirələr oxunur və hakimliyə namizədlər tərəfindən də bu prinsiplərin mənimsənilməsi işinə böyük diqqət yetirilir. Bəs nəyə görə bu prinsiplərin öyrənilməsi və hakimlər tərəfindən onlara gündəlik həyatda riayət edilməsi zəruridir.

Gəlin, həmin prinsiplərə nəzər salaq. Müstəqillik, obyektivlik, qərəzsizlik, vicdanlılıq, ələ alınmazlılıq, etik normalara riayət olunması, bərabərlik, səriştəlilik və çalışqanlılıq. Bu göstərilənlərin mahiyyətini açmadan, xırdalamadan onların elə, adlarından da görünür ki, onlara hakimlər tərəfindən riayət olunması ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində nə qədər əhəmiyyətlidir və ədalət mühakiməsinin təməl daşlarıdır.

Bildiyiniz kimi məhkəmə orqanlarının müstəqilliyi hüquq qaydasının təmin olunmasının ilkin şərti və işin məhkəmədə ədalətli həll olunmasının əsas təminatı sayılır. Hakim öz məhkəmə funksiyalarını qanun və sübutlar əsasında hər hansı kənar təsir, niyyət, təzyiq, hədə və müdaxilədən asılı olmayaraq həyata keçirməlidir. Müvafiq olaraq hakim məhkəmə orqanlarının müstəqillik prinsipini həm fərdi, həm də institusional aspektlərdə həyata keçirməli və müdafiə etməlidir. Bundan başqa, hakimin obyektivliyi onun öz vəzifələrini müəyyən olunmuş qaydada icra etməsinin zəruri şərti sayılır. O, təkə çıxardığı qərarların məzmunundan deyil, həm də onun çıxarılmasını müşayiət edən bütün prosesual hərəkətləri təzahür edir.

Obyektivlik və qərəzsizlik hər bir hakimin malik olmalı olduğu olduqca başlıca keyfiyyətdir və hakim peşəsinin ayrılmaz atributudur.

Bundan əlavə vicdanlılıq, ələalınmazlıq hakimin öz vəzifələrini lazımi qaydada icra etməsinin zəruri şərtləridir. Hakim həm şəxsi, həm də ictimai həyatda davranışın yüksək normalarını nümayiş etdirməlidir. Etik normalara riayət olunması və bunun nümayiş etdirilməsi hakim fəaliyyətinin ayrılmaz hissəsidir. Həmçinin məhkəmə iclasında bütün tərəflərə bərabər münasibətin təmin edilməsi hakim tərəfindən öz vəzifələrinin lazımi qaydada icra edilməsi üçün birinci dərəcəli əhəmiyyət kəsb edir. Ədalətli və bərabər münasibət ədalət mühakiməsinin əsas göstəriciləridir.

Eləcə də səriştəlilik və çalışqanlılıq hakim tərəfindən öz vəzifələrinin icrasının zəruri şərtləri sayılır. Şəriştəlilik hüquq sahəsində biliklərin, müvafiq bacarıq, diqqət və hazırlığın olmasını tələb edir. Sübutların qiymətləndirilməsində sağlam düşüncəlilik və mühakimə yürütmək qabiliyyəti, qərarların qəbulu zamanı qərəzsizlik və hərəkətlərində operativlik hakim çalışqanlılığının xarakterik xüsusiyyətini təşkil edir. Nəzərə alınsa ki, vətəndaşların bütün digər hüquqlarının həyata keçirilməsi bütövlükdə ədalət mühakiməsinin düzgün həyata keçirilməsindən asılıdır və insan hüquqlarının qorunması üçün məhkəmə orqanlarının səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz olması böyük əhəmiyyət kəsb edir, onda bu prinsiplərə dəqiq riayət olunmasının nə dərəcədə əhəmiyyətli olması göz qabağında olar. Buna görə də hakimlər ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi sahəsində üzərlərinə düşən vəzifənin yüksək məsuliyyətini dərk etməli, cəmiyyət tərəfindən onlara göstərilən etimadın dərəcəsini anlayaraq öz vəzifələrinə hörmətlə, şəərəflə yanaşmalı və məhkəmə sisteminə olan etibarlılığın dəstəklənməsi və artırılması üçün lazımi səylər göstərməlidirlər.

Ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsində, insan haqlarının təmin olunmasında hakimlərin mühüm rol oynadığını nəzərə alaraq Azərbaycanda məhkəmə-hüquq islahatları davam etdirilir. İnanıram ki, bugünkü beynəxlaq konfrans da bu işə öz töhfəsini verəcəkdir.

Konfransın işinə uğurlar arzulayıram və diqqətinizə görə təşəkkür edirəm!

Türkiyə Ədliyyə Akademiyasının rəhbəri Hüseyin Yıldırımın ÇIXIŞI

Hörmətli tədbir iştirakçıları!

Xanımlar və bəylər!

Bu gün sizlərlə birlikdə olmaqdan və belə nümunəvi heyətə xitab etməkdən duyduğum qürur və sadlıq hissi ilə nitqimə başlamaq istərdim.

Ümummilli Lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında başlanan və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilən məhkəmə-hüquq islahatlarının Azərbaycanı müasir mədəniyyətlərin üst mərtəbələrinə qaldıracağına inanıram.

Dəyərli tədbir iştirakçıları,

Keçmişdən bu günə kimi dövlətlərin ən mühüm məqsədlərindən biri məhkəmə sisteminin səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərməsi olmuşdur.

Çünki xalqın və cəmiyyətin rahatlıq və təhlükəsizlik şəraitində yaşaya bilmələri yalnız bu şəkildə mümkündür.

Digər tərəfdən, müasir dövrdə səmərəli fəaliyyət göstərən məhkəmə sistemini təşkil edə bilməyən, əsas insan hüquq və azadlıqlarını inkişaf etdirə bilməyən ölkələrin beynəlxalq aləmdə söz sahibi ola bilməsi mümkün deyildir.

Məhz buna görə bir ölkənin inkişaf etmiş olması sadəcə iqtisadiyyatının güclü olması ilə deyil, eyni zamanda səmərəli məhkəmə sisteminə sahib olması ilə müəyyənləşdirilməkdədir.

Səmərəli məhkəmə sistemi isə insanların etimadını doğrultmalıdır.

Məhkəmə sisteminin etimad qazanması isə yalnız müstəqil, tərəfsiz, şəffaf, ədalətli, ağılabatan zaman ərzində məhkəmənin qərar çıxarması sayəsində mümkündür.

Bu gün üçün beynəlxalq aləmdə ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi onun keyfiyyəti, ağılabatan müddətdə mühakimə icraatının həyata keçirilməsi, habelə ədalət mühakiməsinin digər əsas prinsiplərinin tətbiqindən asılıdır.

Müasir dövrdə məhkəmə islahatları nəinki Azərbaycanda, hətta inkişaf etmiş ölkələrdə aktual olan məsələlərdədir.

Avropa Şurası 2010-cu ildə çıxan hesabatında üzv dövlətlərdə müasir, əlçatan və səmərəli məhkəmə sisteminin yaradılması üçün müxtəlif islahatların aparıldığını vurğulamışdır.

Ümumiyyətlə məhkəmə-hüquq islahatları dedikdə aşağıdakılar başa düşülür:

- məhkəmələrin müstəqilliyinin, bitərəfliliyinin və şəffaflığının inkişaf etdirilməsi;
- məhkəmələrin səmərəliliyinin artırılması;
- İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadə edilməsi;
- Məhkəmələrdə işlərin yığılmasının qarşısının alınması;
- Mübahisələrin alternativ həlli yollarının tapılması istiqamətində işlərin görülməsi.

Xanımlar və bəylər!

2005-ci ilin oktyabr ayının 3-dən etibarən Türkiyə və Avropa İttifaqı arasında tam üzvlüklə bağlı müzakirələrə başlanılmışdır. Bu müddət ərzində ədalət mühakiməsinin obyektivliyinin inkişaf etdirilməsi və səmərəliliyinin artırılması məqsədi ilə Məhkəmə İslahatları Strategiyası hazırlanmışdır.

Bu fəaliyyətinə nəticəsində 12 sentyabr 2010-ci il tarixdə, hazırlanmış Konstitusiyaya dəyişikliyin xalqımızın böyük əksəriyyəti tərəfindən qəbul edilməsi nəticəsində ölkəmizdə mühüm hüquqi islahat həyata keçirilmişdir. Bu islahatlar çərçivəsində iki məqama diqqəti cəlb etmək istərdim:

- Konstitusiya Məhkəməsi beynəlxalq standartlara müvafiq olaraq yenidən təşkil olunmuş və əsas hüquq və azadlıqların qorunması məqsədi ilə fiziki şəxslərin Məhkəməyə müraciət imkanları genişləndirilmişdir;

- Məhkəmələrin müstəqilliyi və tərəfsizliyinin gücləndirilməsi məqsədi ilə Hakimler və Prokurorlar Ali Şurasının demokratik, şəffaf, cavabdeh və hərtərəfli olaraq yenidən təşkil olunmuşdur.

Bununla bərabər, sözün həqiqi mənasında əsl demokratiyanın qurulması istiqamətində həyata keçirilən fəaliyyətin kifayət olmadığını, bu sahədə fəaliyyətlərin sürətlə davam etdirildiyini də qeyd etmək istərdim.

Hörmətli tədbir iştirakçıları!

Ədalət hamımızın ümumi məhsuludur. Hamımızın məqsədi təsirli, tərəfsiz, operativ fəaliyyət göstərən və insanların etimadını qazanan məhakimə sistemini təmin etməkdir.

Bu prosesdə bir-birimizə ehtiyac duyuruq. Təcrübələrimizi və bacarıqlarımızı bölüşərək bir-birimizdən çox şey öyrənəcəyik.

Biz, Türkiyə Ədliyyə Akademiyası olaraq bir sıra ümumi tərəflərimiz olan bölgəmizin ölkələri ilə məhkəmə-hüquq xidmətlərini daha inkişaf etdirmək üçün hər bir əməkdaşlığa və təcrübə mübadiləsinə açıq olduğumuzu bildirmək istəyirəm.

Belə tədbirlərin daha da mütəmadi olaraq təşkil olunması və bu formada – məlumat və təcrübə mübadiləsi sayəsində beynəlxalq əməkdaşlığın daha səmərəli şəkildə həyata keçirilməsini arzu edirəm.

Çıxışımın sonunda bu tədbirin regionumuzun dövlətlərində hüququn aliyinə vəsilə olacağını arzu edir və belə mənalı tədbiri təşkil edənlərə təşəkkür edirəm.

Konfransın uğurla davam edəcəyinə ümid edir və hərəkəyə öz minnətdarlığımı bildirirəm.

Almaniyanın Azərbaycan Respublikasındakı səfiri Herbert Kvellenin ÇIXIŞI

- Çox sağ olun, cənab Sədr, cənab Cəfərov, xanımlar və cənablar!

Mənim üçün belə möhtərəm heyətlə mühüm mövzu olan Banqalor Prinsipləri prizmasından məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi, şəffaflığı, səmərəliliyi, səriştəliliyi və gələcəkdə bu prinsiplərin Azərbaycanda tətbiqi perspektivinə həsr olunmuş konfransda iştirak etmək və açılış nitqini söyləmək böyük şərəfdir.

Təxminən yarım il bundan öncə bu zalda İnzibati hüquqa həsr olunmuş beynəlxalq konfrans keçirilmişdir. Həmin konfransda biz Azərbaycanda yeni təşkil olunmuş inzibati məhkəmələrin fəaliyyəti ilə tanış olmuşduq və orada duyduq ki, məhkəmələr tərəfindən baxılan inzibati işlərin nəticəsi olaraq çıxarılan qərarların 80 faizi vətəndaşların, qalan hissə isə dövlət qurumlarının xeyrinə olmuşdur. Bu, məhkəmələrin müstəqilliyinin müsbət göstəricisidir və bu vətəndaşların məhkəmələrə olan inamını daha da gücləndirir. Həmçinin mən GİZ-in hazırladığı sənədli filmin müsbət hal olması ilə əlaqədar zati-aliləri İlham Əliyevi təbrik etmişəm.

Artıq almaniyalıların əksəriyyəti Almaniya Federal Konstitusiyaya Məhkəməsinin siyasi cəhətdən mürəkkəb qərarların qəbulunda mühüm yer tutduğuna inanırlar. Almaniyalıları buna görə narahat deyillər və insanlar məhkəmələrin müsbət reputasiyasını təqdir edirlər, hansı ki, məhkəmə hakimiyyətinin kefiyyəti, müstəqilliyi və tərəfsizliyi Almaniya Konstitusiyası və qanunlarında öz əksini tapmışdır. Məhz bu baxımdan alman məhkəmələri nümunəvi olaraq qiymətləndirilir və dünyanın müxtəlif ölkələrindən olan çoxsaylı hakim və hüquqşünasların Almaniya tədris səfərləri bunun sübutudur.

Mən həqiqətən çox şadam ki, digər ölkələr kimi Azərbaycan da bu mərhələləri keçə bilmişdir və GİZ və İRZ-in hüquq və məhkəmə islahatlarına dəstək proqramları bu sahəyə verilən mühüm töhfədir.

Azərbaycanın BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasına qeyri-daimi üzv seçilməsi isə bir sıra amillərlə bağlıdır. Bu, əlbəttə ki, həmçinin Azərbaycanda hüququn aliliyinin bərqərar olması və ona inamın artması ilə də əlaqəlidir. Təbii ki, bu uğurların Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri ilə hardasa əlaqədar olmasını qeyd etməyə bilmərik. Bu tədbirin keçirilmə təşəbbüsü hər hansı beynəlxalq təşkilat tərəfindən deyil, Azərbaycan QHT-si - Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzi tərəfindən irəli sürülmüşdür. Və bu konfrans Məhkəmə-Hüquq Şurası ilə birgə Ali Məhkəmənin inzibati binasında təşkil olunmuşdur. Bu, onu sübut edir ki, Azərbaycanda məhkəmələrin müstəqilliyi, şəffaflığı və tərəfsizliyinin daha da gücləndirilməsi istiqamətində güclü iradə mövcuddur.

Mən bir daha cənab Azər Cəfərov, cənab Ramiz Rzayev və cənab Anar Bağirova, habelə digər aidiyyəti şəxslərə öz təşəbbüslərinə və fəaliyyətlərinə görə təşəkkür edir və iştirakçılara səmərəli konfrans arzu edirəm!

Çox sağ olun!

“Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor prinsipləri” BMT-nin Ədalətli Məhkəmə Hakimiyyəti üzrə Hakimler Qrupunun koordinatörü Dr Nihal Cayavikramanın ÇIXIŞI

Hakimlərin müstəqilliyi

Azərbaycan Respublikası Mülki və Siyasi Hüquqlar haqqında Beynəlxalq Pakta və Qeyri-məcburi Protokola qoşulmuşdur. Paktın 14-cü maddəsinə əsasən hər kəs məhkəmə qarşısında bərabərdir və hər kəsin ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ və qanuni şəkildə yaradılmış səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz məhkəmə tərəfindən mühakimə olunmaq hüququ var. Müstəqil məhkəmə tərəfindən ədalətli məhkəmə araşdırması hüququ hakimlərin müstəqilliyi prinsipinin şərtləndirir.

Hakimlərin müstəqilliyi ədalət mühakiməsi üçün məhkəmələrə müraciət edən insanların hüququdur. O, məhkəmə sisteminin və ya hakimlərin imtiyazı deyil. O, hakimlərin düşüncə tərzinə çevrilməlidir.

Hakimlərin müstəqilliyi prinsipi həmçinin hakimlərin müstəqil ola bilmələri üçün dövlətin qanunvericilik vasitəsilə zəruri mexanizmlər yaratmasını tələb edir.

Məhkəmə hakimiyyətinin böhranı

1985-ci ildə, BMT *Hakimlərin Müstəqilliyi üzrə Əsas Prinsipləri* qəbul etdi və dövlətləri həmin prinsipləri tətbiq etməyə dəvət etdi. 21 il sonra, 2006-cı ildə isə BMT dövlətlərin öz məhkəmə hakimiyyətlərinin Hakimlərin Davranışı üzrə Banqalor Prinsiplərini tətbiq etməsini təşviq etməyə dəvət edir. Banqalor Prinsipləri 1985-ci ildə qəbul olunmuş Əsas Prinsipləri tamamlayır. Yalnız hakimlərin müstəqilliyi prinsipləri ilə yetinməmənin və bu əlavə prinsiplərin mənəcə əsas beş səbəbi var.

Birinci: Hakimlərin müstəqilliyinə təhlükə həmişə dövlət orqanlarından gözlənilib. Müasir dövrdə isə digər güclər tərəfindən də təhlükə var. Korporativ sektorun getdikcə böyüməsi deməyə əsas verir ki, hakimlərin müstəqilliyi həmçinin biznesin və şirkətlərin maraqlarından da qorunmalıdır.

İkinci: Dünyanın bir çox yerində korrupsiyanın olduğuna dair sübutlar mövcuddur. Bildirilir ki, rüşvət alanlar həm məhkəmə işçiləri həm də hakimlər var. Məhkəmələrin təkcə dövlətlə vətəndaş arasında yox, həm də vətəndaşla böyük gücə və sərvətə malik şirkətkər arasında durduğunu nəzərə alsaq korrupsiyanın ədalət mühakiməsini necə korroziyaya uğratdığını təsvir etmək olar.

Üçüncü: Əhali məhkəmə sisteminə olan inamını digər səbəblərdən də itirə bilər. Məsələn ədalət mühakiməsinin yüksək xərcləri, gecikmələr, mürəkkəb prosedurlar və s.

Dördüncü: Berlin divarının yıxılması indi də ərəb baharı hadisələri göstərir ki, avtoritar rejimlərdən imtina edən ölkələr demokratiyaya keçmək üçün qanunun aliliyinə və ədalətə arxalanırlar. Və bu ölkələrdəki hakimlər də əhalinin yeni ümidlərinə uyğun gələn dəyərlərə adaptasiya olmalıdırlar.

Beşinci: Hətta köklü demokratik rejimlərdə də hakimlərin rolu dəyişməyə başlayıb. İnsan hüquqlarının beynəlxalq müdafiəsi ilə bağlı olaraq hakimlər təkcə mübahisələri həll etməklə kifayətlənməməli, həmçinin insan hüquqları və sosial dəyərlərə diqqətlə yanaşmalı və plüralist cəmiyyətlərdə ziddiyyətli mənəvi məsələləri də həll edə bilməlidir.

Hakimlərin cavabdehliyi

Qanunun aliliyi və demokratik prinsiplərlə idarəolunan cəmiyyətdə hər bir hakimiyyət orqanı son nəticədə xalq qarşısında cavabdehlik daşıyır. Məhkəmə hakimiyyətinin də hakimiyyətin digər qolları kimi cəmiyyət qarşısında cavabdeh olmaması üçün heç bir əsas yoxdur. Əsas məsələ hakimlərin müstəqilliyi prinsipinə xələl gətirmədən hakimlərin necə cavabdehlik daşmasını müəyyən etməkdir.

Hakimlərin vicdanlılığı və ələalınmazlığı məsələləri üzrə hakimler qrupu razılığa gəlmişdir ki, hakimlər müəyyən dəyərlərə mütləq riayət etməklə cəmiyyət qarşısında cavabdeh ola bilərlər. Qrupun fikrincə bu əsas dəyərlərə əsaslanan davranış standartlarını qəbul etməklə və yerinə yetirməklə məhkəmə hakimiyyəti cəmiyyətin hörmətini və inamını qazana bilər.

Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri

Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor prinsipləri məhkəmə hakimiyyətinin altı əsas dəyərini müəyyən edir, hər bir dəyərdən irəli gələn prinsipi bildirir və hər prinsipin tətbiqi ilə bağlı məsələləri ətraflı şəkildə təsvir edir.

Müstəqillik

Altı dəyər arasında ən vacibi olaraq müəyyən edilmişdir.

Qərəzsizlik

Hakimlər həm qərəzsiz olmalı, həm də onlar cəmiyyət tərəfindən də qərəzsiz olaraq qəbul edilməlidirlər.

Ədalətlik

Ədalətlik sadəcə bir dəyər deyil, o zərurətdir. Ədalətliyin tərkib elementləri vicdanlılıq və hakim etikasıdır və buna görə də hakim həm xidməti həm də şəxsi həyatında yüksək standartlara riayət etməlidir.

Hakim adına yaraşmayan davranışlardan çəkinmək

Hakimin də digər vətəndaşlar kimim hüquq və azadlıqları var, amma hakim onları həyata keçirərkən diqqətli olmalıdır. Tez-tez barlara getmək, qumar oynamaq, bahalı hədiyyələr qəbul etmək və s. qeyri-düzgün davranışlara yol verməməlidir.

Bərabərlik

Ədalətli və bərabər münasibət uzun müddət ədalət mühakiməsinin vacib atributu kimi qəbul olunmuşdur. Hakimin vəzifəsidir ki, cəmiyyətdəki mədəni, irqi, dini müxtəlifliklə tanış olsun və əlillik, cinsi orientasiya, sosial və iqtisadi status kimi əsaslara görə qərəzə yol verməməlidirlər.

Səriştəlilik

Hakim öz işini peşəkarcasına və səriştəli şəkildə həyata keçirməlidir. Bunun üçün hakimin ətraflı və hərtərəfli təlimlərdə iştirak etməsi mühümdür.

Banqalor Prinsipləri əsasən hakimlərin etik davranış standartlarını müəyyən etməyə yönəlmişdir. Həmçinin məhkəmə sisteminin fəaliyyətinin cəmiyyət tərəfindən qiymətləndirilməsi standartı kimi də çıxış edə bilər.

Bu Prinsiplər cəmiyyətdə geniş şəkildə yayılmalıdır ki, qanunvericilər, dövlət qulluqçuları, hüquqşünaslar, elmi müəssisələr, vətəndaş cəmiyyəti və media hakimlərin riayət etməli olduqları davranış standartlarını bilsin.

Məhkəmə-hüquq İslahatlarının Vasitələri

Banqalor prinsipləri təkcə hakimlərin davranışlarının standartlarını yüksəltmək üçün yox, həmçinin səmərəli, ucuz və sürətli ədalət mühakiməsinə nail olmaq üçün istifadə olunmalıdır. Tətbiqlə bağlı Tədbirlər siyahısında məhkəmə hakimiyyətinin təşəbbüsü ilə başlanacaq bəzi islahatlar tövsiyə olunur. Tətbiq Tədbirləri həmçinin hökumətlərin həyata keçirməsi üçün də müəyyən tövsiyələr nəzərdə tutur ki, bura da hakimliyə namizədlər üçün tələblər, hakimlərin təyin olunması proseduru, xidmət müddəti, mükafatlandırılması, vəzifədən kənarlaşdırılması və məhkəmə hakimiyyətinin maliyyələşdirilməsi aiddir.

Hakimlərin davranış qaydaları məəcəlləsi üçün əsas

2003-cü ildən etibarən bir çox ölkələr öz məəcəllələrini Banqalor prinsipləri əsasında hazırlamışlar. Həmçinin ECOSOC öz qətnamələrində dövlətləri hakimlərin peşə və etika qaydaları ilə bağlı islahatlar zamanı Banqalor Prinsiplərini nəzərə almağa çağırmışdır.

CEPEJ-nin vitse-prezidenti Corc Stavannın ÇIXIŞI

Hörmətli xanımlar və cənablar!

İlk öncə onu qeyd etməliyəm ki, belə mühüm tədbirə CEPEJ və AŞ nümayəndəsi olaraq dəvət aldığımıza çox sevinirəm. Həmçinin GİZ və AHİM-ə belə maraqlı tədbiri təşkil etdikləri üçün təşəkkür edirəm.

Qısaca olaraq mən Avstriyanın sabiq hakimiyyəti və hal-hazırda Avstriya Ədliyyə Nazirliyində şöbə müdiriyəm. Həmçinin çoxunuzun bildiyi kimi CEPEJ-in vitse-prezidentiyəm. Bu qurum AŞ-nın 47 üzv dövlətində məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsi və əsasən bu dövlətlərdə ortaq olan problemlərin həlli sahəsində fəaliyyət göstərir. Mən fürsətdən istifadə edərək AŞ prizmasından konfrans mövzusunda dəstək ola biləcək fəaliyyətlər haqqında danışmaq istərdim. AŞ prizmasından Banqalor Prinsipləri haqqında danışarkən qeyd olunmalıdır ki, AŞ öz fəaliyyətini insan hüquqlarının bərabərliyi, xüsusən Konvensiyanın 6-cı maddəsi əsasında qurur. AŞ özlüyündə məcbureddi normalar qəbul etməyərək, qətnamə və tövsiyə xarakterli aktlar qəbul edir ki, bu da Konvensiyanın 6-cı maddəsinin fəaliyyətinin təmin edilməsinə xidmət edir. AŞ-nın sənədlərini gözdən keçirərək Nazirlər Komitəsinin 2010-cu il noyabr ayında qəbul etdiyi sənədi görə bilərik. Bu sənəd üzv dövlətlər üçün tövsiyə xarakterli olmaqla hakimlərin, ümumən məhkəmə hakimiyyətinin səmərəliliyi, müstəqilliyi və məsuliyyətliyi məsələlərinə toxunur. Həmin sənəddə Banqalor Prinsiplərinin Avropa prinsipləri çərçivəsində tətbiq oluna bilərliyindən söhbət açılır. Bu sənəd (Hakimlərin müstəqilliyi, səmərəliliyi və rolu haqqında) 1994-cü ildə qəbul olunan sənədin yenilənmiş formasıdır ki, burada məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin, səmərəliliyinin artırılması, fərdi olaraq hakimlərin, habelə məhkəmə hakimiyyətinin məsuliyyətinin gücləndirilməsinə xidmət edir. Həmçinin burada üzv dövlətlərin hökumətlərinə 1994-cü il tövsiyələrini əvəz edəcək bu tövsiyələrin hakimlər tərəfindən daha rahat icra oluna bilməsi üçün öz qanunvericiliklərinə, hüquq siyasətinə tətbiq etmələrini tövsiyə edir. Tövsiyələr və onun fəsilərində açıq şəkildə məhkəmələrin müstəqilliyi və ehtiyat tədbirləri haqqında danışılır, həmçinin məhkəmə şuralarına bu tədbirlərin həyata keçirilməsi mexanizmini izah edir. Bu sənəd həmçinin məhkəmələrin müstəqilliyinin, səmərəliliyinin və məhkəmələrin resurslarından istifadə edilməsinin, habelə adı çəkilən amillərin məhkəmələrin aparatlarının iradə edilməsi baxımından izah edir. Sənədin digər fəsillərində hakimlərin statusu, onların seçimi, əməkhaqları, hesabatlılığı, fəaliyyətlərinin qiymətləndirilməsi, habelə onların vəzifələri, etika məsələləri əks olunmuşdur. Bu amillərin məhkəmə hakimiyyətinin səmərəliliyinin müəyyən edilməsində mühüm əhəmiyyətə malikdir.

CEPEJ 2002-ci ildə təsis olunmuşdur və Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi uzun illər ərzində müəyyən etmişdir ki, üzv dövlətlərin əksəriyyətinin məhkəmələrində məhkəmə qərarları vaxtında çıxarılmır. Bunun səbəbi yalnız qanunların və ya hakimlərin tədrisinin səviyyəsi ilə deyil, ümumən məhkəmə sisteminin necə təşkil olunması ilə bağlıdır. Məhz buna görə müvafiq məhkəmə sistemlərinin necə təşkil olunmaları, necə fəaliyyət göstərmələri və çatışmazlıqlar olduğu təqdirdə məhkəmə sisteminin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üzrə komissiya təşkil olunması nəzərdə tutulmuşdur. Təbii ki, məhkəmə sisteminin təşkil və idarə olunması dedikdə təəccüblü deyil ki, analoji problemlər Avropa dövlətlərinin əksəriyyətində müşahidə olunmaqdadır. Düzdür, belə halda ölkənin mədəniyyəti, coğrafi mövqeyi əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdir, lakin məhkəmə sisteminin səmərəli qaydada təşkil olunması məsələsində Avropa ölkələrinin əksəriyyətində ortaq problemlər eyniyyət təşkil edir. Və təbii ki, bu problemlərin də ortaq həlləri mövcuddur. Məhz CEPEJ belə problemlərin – 47 üzv ölkənin məhkəmə sisteminin təşkilində olan boşluqların aradan qaldırılması və səmərəliliyinin artırılması üçün təşkil olunmuşdur. Hər kəs üçün məlumdur ki, CEPEJ-in vəzifəsi məhkəmə sistemində olan boşluqları müəyyənləşdirməklə və belə çatışmazlıqları aradan qaldırmaq üçün məhkəmə sisteminin analizini aparmaqdır. Bundan başqa biz belə çatışmazlıqların aradan qaldırılması üçün dövlətlərə yardım da edirik, bu xidmət ikitərəfli razılaşma əsasında həyata keçirilə bilər. Biz hər bir üzv dövlət üçün məhkəmə sisteminin təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə çıxış yolları təklif edirik. Bir də ki, CEPEJ təftiş qurumu və ya məcbureddi hüquqi altlar müəyyən edən qurum deyil və kimisə nədəsə təqsirləndirən təşkilat da

deyildir. CEPEJ-in məqsədi məhkəmə sisteminin səmərəliliyinin artırılmasında hardasa "Avropa standartları"nı müəyyən etməkdir. Əsə lində mənim "Avropa standartları" ifadəsindən xoşum gəlmir, çünki bu ifadə konkretlikdən uzaqdır və nəyin nəzərdə tutulduğu müəyyən deyildir. Bununla belə bu ifadə bizim kontekstdə Avropaya istinad kimi qəbul oluna bilər. Məhkəmə sistemində olan problemlə vəziyyətdən çıxmaq üçün biz meyarlar, indikatorlar müəyyənləşdirir ki, bunun əsasında biz üzv dövlətlərdə məhkəmə sisteminin vəziyyətini qiymətləndiririk. Biz həmçinin peşəkar hüquqşünasların şəbəkəsini də yaratmışıq.

Mövzunun başlıqlarına baxdıqda görərik ki, CEPEJ həmçinin məhkəmə sisteminin qiymətləndirilməsi, məhkəmələrdə vaxt bölgüsü, iş bölgüsü üzrə fəaliyyətlə də məşğuldur. CEPEJ həmçinin 47 üzv ölkədən olmaqla ekspertlərdən ibarətdir və bu fəaliyyətin əlaqələndirilməsi üzrə katiblik fəaliyyət göstərir. Avropa Birliyi də həmçinin fəaliyyətdə iştirak edir.

1. Məhkəmə sisteminin qiymətləndirilməsi

CEPEJ-in Nizamnaməsində məhkəmə sistemlərinin müqayisəli təhlili və bu sahədə məlumatların mübadiləsi nəzərdə tutulmuşdur. Bu müqayisənin çərçivəsi "səmərəlilik"lə məhdudlaşmayaraq ədalət mühakiməsinin keyfiyyətini və təsirliliyini əhatə edir.

Bu vəzifələrin icrası məqsədi ilə CEPEJ mütəmadi olaraq üzv dövlətlərin məhkəmə sistemlərini qiymətləndirir. Məhkəmə sistemlərinin qiymətləndirilməsi üzrə İşçi Qrupu (CEPEJ-GT-EVAL) bu prosesin idarə edilməsi üzrə məsuliyyət daşıyır. Belə qiymətləndirmə üzrə məlumatların toplanması və işlənməsi üçün müvafiq elektron cədvəl hazırlanmışdır. Hər bir ölkə üzrə məsul şəxs müvafiq icazə tələb edən veb-səhifəyə girməklə CEPEJ-in Katibliyinin sorğularına cavab verir. Bu sistem cari ilin 31 dekabrınadək sistemə giriş səlahiyyətinə malik olan hər bir məsul şəxs üzrə sorğuların cavablandırılması üçün açıqdır. 2010-cu ilin hesabatı 2008-ci ildən etibarən əldə olunan 45 ölkənin məlumatlarını ehtiva edir. Bu hesabat 9-10 sentyabr 2010-cu ildə CEPEJ-in 15-ci Plenar iclasında qəbul olunmuş və 25 oktyabr 2010-cu ildə nəşr olunmuşdur.

Hər bir üzv dövlət tərəfindən təqdim olunan məlumatlar CEPEJ-in veb-səhifəsində tam versiyada təqdim olunur. Dövlətlər tərəfindən təqdim olunan məlumatların təsviri xarakteri onların anlaşılmasına yardımçı olur. Bu məlumatlar hesabatı tamamlayırlar və hesabatda hər məqamı əks etdirmək üçün bu məlumatlar müxtəsər şəkildə olurlar. Beləliklə, AŞ-nin üzv ölkələrinin hüquq sistemləri haqqında mötəbər məlumatlar bütün vətəndaşlar, siyasətçilər, hüquqşünaslar, alim və tədqiqatçılar üçün açıqdır.

Eyni zamanda dövlətlərin bu bazada bir sıra öz məlumatlarını yeniləmək imkanı da vardır.

2. SATURN – Hüquq İslahatları üzrə Vaxt Cədvəli

Yarandığı gündən bu günə kimi gördüyü işlərin nəticəsi olaraq CEPEJ 2007-ci ildə Hüquq İslahatları üzrə Vaxt Cədvəli hazırladı. Bu proqramın məqsədi üzv dövlətlər tərəfindən AİHK-nın 6-cı maddəsinin pozuntusunun qarşısını almaq üçün dövlətlərə müvafiq məhkəmə-hüquq islahatlarının aparılması üçün vaxt cədvəlini müəyyən edir.

Bu Mərkəz Avropada yeganə və daim təkmilləşən qurum olmaqla üzv ölkələrdə islahatların vaxt cədvəllərini təhlil etməklə onlara bu islahatların keçirilməsi üzrə faydalı məlumat və alətləri təqdim edir.

Mərkəz, İdarəetmə Qrupu tərəfindən idarə olunur və əsasən inanılmış pilot məhkəmələr tərəfindən təqdim olunan məlumatlar üzrə hüquq islahatları sahəsində təhlillər aparır. Beləliklə bu, üzv ölkələrdə məhkəmə islahatlarının aparılmasının meyar və sistemlərini təkmilləşdirməklə həmin dövlətlərdə müvafiq informasiya əldə etmə vasitələrinin təkmilləşdirilməsinin statistik analizini aparır.

3. Ədalət mühakiməsinin keyfiyyəti

Ədalət mühakiməsinin keyfiyyəti üzrə İşçi Qrup (CEPEJ-GT-QUAL) məhkəmədaxili fəaliyyətin təkmilləşdirilməsi işinin təhlili və qiymətləndirilməsinin metodlarının müəyyən edilməsi üçün, habelə üzv dövlətlərdə ədliyyə sistemi tərəfindən əhaliyə göstərilən xidmətin keyfiyyətinin, xüsusilə bu sistemdən faydalananların gözləntilərinin geniş səviyyədə təmin edilməsi üçün yaradılmışdır.

Hakimlərin müstəqilliyinin müəyyən edilməsi zamanı CEPEJ-GT-QUAL aşağıdakı vəzifələri həyata keçirir:

- Üzv ölkələrdə mövcud olan məhkəmə fəaliyyətinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi sistemləri barədə məlumatların toplanılması;

- Məhkəmə fəaliyyətinin keyfiyyətinin ölçülməsi üzrə alətləri, meyarları və vasitələri təkmilləşdirilməsi;

- Məhkəmə fəaliyyətində disfunksiya hallarının aradan qaldırılması məqsədilə məhkəmə-hüquq siyasətini müəyyən edənlər və məhkəmələr üçün konkret təkliflər hazırlayır, keyfiyyətli məhkəmə fəaliyyətindən yararlanmaq üçün məhkəmələrin öhdəlikləri və iş yükü arasında tarazlığı müəyyən edir.

4. İcra

İcra üzrə İşçi Qrup (CEPEJ-GT-EXE) AŞ-nın milli məhkəmələrin mülki, kommersiya və inzibati işlərlə bağlı çıxardığı qərarlarının icrasının müvafiq standartlarının daha səmərəli tətbiqi üçün yaradılmışdır.

İşçi Qrupun vəzifələri aşağıdakılardır:

- Məhkəmə qərarlarının icrası ilə bağlı AŞ-nın müvafiq alətlərinin tətbiq olunduğu ölkələrdə həmin alətlərin təsirinin qiymətləndirilməsi;

- Lazım olduğu təqdirdə AŞ-nın mövcud alətlərinin səmərəli tətbiqinin təmin edilməsi üçün göstərişlərin hazırlanması;

- İcra sistemlərinin və icra xidmətlərinin səmərəliliyinin anlaşılmasının təkmilləşdirilməsi üçün icra üzrə müvafiq standartların hazırlanmasının təmin edilməsi;

5. Vasitəçilik

CEPEJ Nazirlər Komitəsinin vasitəçiliklə bağlı tövsiyələrinin daha səmərəli tətbiqi üçün fəaliyyət nümayiş etdirir.

Bu funksiyalarının həyata keçirilməsi üçün CEPEJ Nazirlər Komitəsinin müvafiq tövsiyələrinin dövlətlərə təsirini qiymətləndirir: Ailə vasitəçiliyi üzrə Tövsiyə (98) 1, Cinayət işlərində vasitəçilik üzrə Tövsiyə (99) 19, Ailə vasitəçiliyi üzrə Tövsiyə (98) 1, İnzibati orqanları ilə fərdlər arasında olan mübahisələrin alternativ həlli üzrə Tövsiyə (2001) 9, Mülki işlərdə vasitəçiliyə dair Tövsiyə (2002) 10.

Bu tövsiyələrin səmərəli icrasının təmin edilməsi üçün CEPEJ müvafiq rəhbər göstərişlər və tədbirlər hazırlanmışdır.

6. CEPEJ-in hədəf əməkdaşlığı

Əsasnaməsinin 2.d maddəsinə əsasən, CEPEJ müraciət olduğu təqdirdə bir və ya daha artıq üzv dövlətə AŞ-nın standartlarının daha səmərəli tətbiqi sahəsində yardım göstərir və bir sıra dövlətlərin xahişi ilə bununla bağlı bir sıra hesabatlar hazırlanmışdır.

7. CEPEJ-nin pilot məhkəmələrinin şəbəkəsi

CEPEJ Avropa dövlətlərinin məhkəmələrindən ibarət pilot məhkəmələrin şəbəkəsini təsis edib:

• Və həmin məhkəmələrin fəaliyyətinin gündən günə daha yaxşı anlaşılması üçün onlara dəstək verir;

• Məhkəmə sistemlərinin səmərəliliyinin artırılması üzrə Avropa dövlətlərinin məhkəmə-hüquq siyasətlərini müəyyənləşdirən şəxslərə təqdim edilə bilən ən yaxşı təcrübələri müəyyən edir.

Pilot məhkəmələrin şəbəkəsi:

• **İnformasiya forumudur:** Pilot məhkəmələr CEPEJ-nin fəaliyyəti və işləri üzrə mötəbər informasiya mənbəyidir və bu sahədə əldə olunmuş məlumatların yayılmasını təmin edir. Pilot məhkəmələr bu şəbəkə daxilində əlaqələr yaradır və əməkdaşlıq edirlər.

• **Təcrübənin əks olunması forumudur:** Həmçinin Şəbəkə CEPEJ-nin irəli sürdüyü müxtəlif məsələlərin müzakirə yeridir.

• **İdeyaların tətbiqi forumudur:** Şəbəkə CEPEJ tərəfindən təklif olunan spesifik fəaliyyətlərin yerli səviyyədə tətbiq olunma məkanıdır.

Şəbəkə CEPEJ-nin "Məhkəmə sistemlərinin yeni hədəfi: hər bir məhkəmə işinə ən tez zamanda və səmərəli qaydada baxılması" Çərçivə Proqramının icrası işinə cəlb olunmuşdur.

CEPEJ Şəbəkəyə daxil olan məhkəmələrin təklif etdiyi işlərə vaxtında baxılması üzrə innovativ üsulların dəstəkləyir və ədalət mühakiməsinin keyfiyyətinə önəm verir.

Şəbəkə özünün 3-cü plenar iclasında (Strasburq, 10/09/2009) CEPEJ-nin fəaliyyət proqramının tətbiqi üzrə Əməliyyat Qərarı qəbul etmişdir.

Pilot məhkəmələr mülki, inzibati və cinayət işləri üzrə birinci və yuxarı instansiya məhkəmələri ola bilərlər.

Həmin məhkəmələr öz ölkələrində işlərə vaxtında və səmərəli baxılması sahəsində nüfuzlu məhkəmələr olmalıdırlar. Yəni bu məhkəmələr məhkəmə prosesinin zamanlanmasının monitorinqi və idarə edilməsi üzrə mükəmməl təcrübəyə malik olmalıdırlar.

Bu məhkəmələr ciddi və daimi olaraq CEPEJ-nin xüsusi nümayəndələri, habelə xüsusi komissiyası ilə əməkdaşlıq etmək iqtidarında olmalıdır.

8. Lissabon Şəbəkəsi

Lissabon Şəbəkəsi 1995-ci ildə hüquqi əməkdaşlıq proqramının bir hissəsi olaraq Avropada dialoq vasitəsi ilə müxtəlif hüquq tədris qurumlarının biri-birilərini tanımaları, ümumi maraq kəsb edən məsələlər üzrə məlumat mübadiləsinin həyata keçirilməsi, inkişaf etməkdə olan, həmçinin mərkəzi və şərqi Avropa ölkələrində hüquq tədrisi vasitələrinin gələcək inkişafını təşkil etmək üçün yaradılmışdır.

2011-ci ilin yanvarından etibarən Lissabon Şəbəkəsinin fəaliyyətində yeni nəbz hiss olunmağa başlandı və CEPEJ-nin fəaliyyəti ilə inteqrasiya yaranmağa başlandı.

Lissabon Şəbəkəsinin qayəsi AŞ-nin hədəflərinin tam olaraq icrasından ibarətdir. Bura xüsusilə, dövlət tərəfindən insan hüquqlarının təmin olunması və hüququn aliliyi ilə həyata keçirilən ədalət mühakiməsinin müstəqilliyi və səmərəliliyi daxildir.

Hüquq tədris məktəbləri məhkəmə sistemlərinin müstəqilliyi, səmərəliliyi və keyfiyyətinin təşviqi və qorunması sahəsində mühüm alətdir. CEPEJ-nin məşvərətçi orqanı olaraq Şəbəkənin fəaliyyətinə daxildir:

- Hüquqi tədris vasitəsi ilə ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi və keyfiyyəti ilə bağlı üzv dövlətlərə məsləhətlər verməklə CEPEJ-nin fəaliyyətini tamamlayır;

- Hüquqi tədrislə əlaqədar Avropa məhkəmə sistemlərinin qiymətləndirilməsi və belə qiymətləndirmə nəticəsində əldə olunmuş məlumatların işlənməsi üzrə təhlillərin aparılması zamanı CEPEJ-ə məsləhətlər verir;

- Yeni və təcrübəli hakim və prokurorlar arasında ilkin tədris və fəaliyyətdaxili tədris vasitəsilə məhkəmə-hüquq islahatlarının vaxt cədvəli, ədalət mühakiməsinin keyfiyyəti, vasitəçilik, məhkəmə qərarlarının icrası üzrə CEPEJ-nin fəaliyyətini dəstəkləyir və təbliğ edir;

- CEPEJ-nin müvafiq alət və təlimatlarını hüquq tədris institutları vasitəsilə sınaqdan çıxarır;

- Milli və Avropa məhkəmə orqanları, habelə hüquq tədrisi sahəsində məsul olan qurumlar, hakimlər və prokurorlar arasında dialoqa təkan verir;

- Tədris müəssisələrinə, xüsusilə məhkəmələrin idarə edilməsi üzrə giriş imtahan testlərinin hazırlanmasına köməklik göstərir;

- Ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi və keyfiyyətinin, habelə idarəetmə bacarıqları üzrə tədris proqramları və metodologiyalarının hazırlanmasına köməklik göstərir;

- Beynəlxalq hüquqi alətlər üzrə tədrisin qiymətləndirilməsi üçün sistemi işləyib hazırlayır;

- Elmi araşdırmalar üzrə təlimatlarla təmin edir;

- "AŞ-nin minimal standartların toplusu"nun və "Kibercinayətkarlıqla bağlı hakimlər və prokurorların tədrisinin Konsepsiyası" tətbiqi ilə əlaqədar tədris müəssisələrinə köməklik göstərir.

9. Ehtiyac meyarları və alətləri

Hər hansı bir hesablama apararkən dəqiq məhkəmə və heyət statistikasına nəzər yetirilməlidir.

Məhkəmə statistikasi: CEPEJ-nin tövsiyələri

CEPEJ məhkəmələrin Avropa səviyyəsində səmərəlilik əmsalının hazırlanması və inkişaf etdirilməsi sahəsində də fəaliyyət göstərir. GOJUST Təlimatı üzv dövlətlərə məlumat bazaları

sisteminin elə təşkil olunmasını nəzərdə tutur ki, səmərəlilik əmsallarının rahat hesablanması təmin olunsun. Birinci əmsal klirens¹ dərəcəsidir. Bu əmsal hətta eyni parametrlərə malik olmayan məhkəmə işlərinin rahat müqayisə olunmasını təmin edə bilər. Bu indikator məhkəmələrə daxil olan işlərin sayının baxılmamış işlərə nisbətdə hansı səviyyədə olduğunu müəyyən edə bilər. İkinci indikator – meyar "İşlərə müəyyən vaxtda baxılması"dır. Xüsusi düstur tətbiq etməklə məhkəmə işinin yekunlaşdırılması üçün hansı müddətin tələb olunduğunu müəyyən etmək olar. Bu üsul istənilən məhkəmənin, dövlət və ya kommersiya qurumunun ümumi fəaliyyəti haqqında məlumat verə bilər. CEPEJ-nin hesabatlarında tədricən məhkəmə işlərinin dövriliyi üzrə müqayisəli təhlillərdə öz əksini tapacaqdır.

Məhkəmələr və məhkəmə prosesləri barədə ümumi məlumat bazası

Ümumi səviyyədə məlumatlar dəqiq olaraq aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

- Məhkəmələrin sayları və növləri, habelə onların yurisdiksiyaları;
- Məhkəmə icraatlarının sayları və növləri;
- Xüsusi əhəmiyyətə malik məhkəmə işləri;

Məhkəmə sistemi haqqında məlumatlar bazası daimi olaraq yenilənməli və ən azından illik olaraq nəşr olunmalıdır. Məhkəmə icraatlarının kəmiyyəti üzrə məlumatlara aşağıdakılar daxildir:

- Monitoring dövrünün əvvəlinə baxılması davam edən işlərin ümumi sayı;
- Monitoring dövrü ərzində yeni daxil olan işlərin sayı;
- Həll olunmuş işlərin ümumi sayı (məhiyyəti üzrə qərar çıxarılmış işlər, geri qaytarılmış işlər, barışıq sazişi ilə bitən işlər və s.)
- Monitoring dövrünün sonuna icraatda olan işlərin ümumi sayı.

Yekunlaşmış işlər üzrə məlumat bazası işlərin yekunlaşma xarakterinə görə hissələrə bölünə bilər. Ən azından məhiyyəti üzrə qərar çıxarılmış işlər digər işlərdən (iddianın geri götürülməsi, barışıq sazişinin bağlanması, formal tələblərin yerinə yetirilməməsinə görə iddianın geri qaytarılması və s) fərqləndirilməlidir.

Məhkəmə və ya məhkəmə kollegiyası	İlin əvvəlinə icraatda olan işlər 1.1.xxxx	Cari ildə icraata götürülən işlər	Cari ildə həll olunmuş işlər	İlin axırına icraatda olan işlər
Məhkəmə(lər) A				
Məhkəmə(lər) B				
Məhkəmə(lər) C				
CƏMİ				

Klirens dərəcəsi

Klirens dərəcəsi faizlə ifadə olunmaqla baxılmış işlərin sayının cəminin daxil olan işlərin sayının cəminə bölünməsilə qalıqın 100-ə vurulması nəticəsində əldə olunur.

$$\text{Klirens dərəcəsi (\%)} = \frac{\text{Baxılmış işlərin sayının cəmi}}{\text{Daxil olmuş işlərin cəminin sayı}} \times 100$$

Klirens dərəcəsi 100 faizə yaxınlaşdıqca müvafiq məhkəmənin daxil olan işlərə nisbətdə baxdığı işlərin sayının tənasüb olduğu qənaətinə gəlməyə imkan verir. Beləliklə, Klirens dərəcəsi istənilən məhkəmənin daxil olan iş yükünün öhdəsindən necə gəldiyini göstərir.

"İşlərə müəyyən vaxtda baxılması" indikatoru

Klirens dərəcəsi fərqli olaraq işlərin dövriyyə əmsalı və "İşlərə müəyyən vaxtda baxılması" indikatoru məhkəmə sisteminin ümumən məhkəmə işlərinin necə idarə etməsini qiymətləndirmək üçün imkan verir. Ümumiyyətlə, məhkəmə işlərinin dövrilik əmsalı və işlərə baxılması üçün verilmiş müddət

¹ Klirens – ümumi qaydadan yayına bilmə həddi.

müşahidə dövrü ərzində yekunlaşmış işlərin sayının müqayisəsi üçündür, habelə bura müşahidə dövrünün sonunda yekunlaşmamış işlərin sayı da daxildir.

Müşahidə dövrü ərzində yekunlaşmış işlərin sayı və müşahidə dövrünün sonunda yekunlaşmamış işlərin sayının nisbəti iki yolla müəyyənləşdirilə bilər. Birinci yol ərzində yekunlaşmış işlərin sayının yekunlaşmamış işlərin sayına bölməklə nəticələnir.

$$\text{Məhkəmə işlərinin dövrilik əmsalı} = \frac{\text{yekunlaşmış işlərin sayı}}{\text{yekunlaşmamış işlərin sayı}}$$

İkinci üsul yuxarıdakı düsturun köməyi ilə müəyyənləşdirilir. Burada məhkəmədə icraatda olan işin baxılması üçün neçə gün lazım olduğu müəyyən olunur. Bu perspektivə söykənən və istifadəçilər üçün faydalı indikatordur. Dolayısıyla, "İşlərə müəyyən vaxtda baxılması" əmsalını müəyyən edilməsi üçün 365 günün məhkəmə işlərinin dövrilik əmsalına bölmək lazımdır.

$$\text{"İşlərə müəyyən vaxtda baxılması" əmsalı} = \frac{365}{\text{Məhkəmə işlərinin dövrilik əmsalı}}$$

Digər indikatorlar (əmsallar):

- **Səmərəlilik əmsalı (ER indikatoru):** İl ərzində məhkəmədə çalışan hakim personalının həmin məhkəmədə baxılmış işlərin cəminə olan nisbətidir.

- **Ümumi qalıq (TB indikatoru):** ilin əvvəlinə baxılan işlərin cəminin həmin dövr üzrə həll olunmuş işlər arasındakı fərqi nəzərdə tutur. Misal: İlin əvvəlinə 1000 məhkəmə işi baxılma mərhələsindədir və həmin il məhkəmə 750 işə baxa bilib. Dolayısıyla 250 iş qalıq kimi dəyərləndirilir.

- **Qalıqın həlli (BR indikatoru):** Bu meyar baxılmamış qalan işlərin həlli üçün hansı müddətin gərəkli olduğunun müəyyən edilməsi üçündür. Bunun üçün baxılmamış işlərin sayının ilin qalıq müddətinə nisbəti əsas götürülür. Misal: əgər ilin sonuna baxılmamış işlərin sayı 100-dürsə və məhkəmə həmin müddətdə 200 iş yekunlaşdırıbsa, deməli BR indikatoru 6 ay və ya 180 gündür.

- **Hakimbaşına düşən iş (CPJ indikatoru):** işin xarakterindən asılı olaraq müəyyən dövr ərzində hakimbaşına düşən işlərin sayının müəyyən edilməsini nəzərdə tutur. Misal: tutaq ki, ilin sonuna hakim tərəfindən baxılan mülki işlərin sayının cəmi 600-dür və mülki işlərə baxan hakimlərin sayı 4-dürsə, deməli CPJ indikaotur 150-dir.

- **Standartdan yayınma (SD indikatoru):** işin xarakterindən asılı olaraq müəyyən dövrdə və ya nisbətdə hakimin standartdan yayınma əmsalını müəyyən edir. Misal: əgər birinci instansiya məhkəməsində boşanma işinə baxılması üçün müddət 200 gün müəyyən edilibsə, lakin hakim bu işi 240 gün ərzində yekunlaşdırıbsa, SD indikatoru 40 gün və ya 20% təşkil edir.

CEPEJ ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi üzrə bir sıra mətnlər və sənədlər qəbul edir

CEPEJ-nin sənədlərinin geniş siyahısı aşağıdakı ünvanda mövcuddur:
http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/textes/default_en.asp

“Azərbaycanda həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatları və ümumən qəbul olunmuş dəyərlər”

Məhkəmə-Hüquq Şurasının üzvü, Ədliyyə Nazirliyinin baş idarə rəisi, h.e.d.

Azər Cəfərovun

ÇIXIŞI

Hörmətli konfrans iştirakçıları,
xanımlar və cənablar,

Ədalətli hüquqi prosedurlar əsasında fəaliyyət göstərən müstəqil və qərəzsiz məhkəmənin mövcud olması və hər bir hüquq subyektinin ona azad şəkildə müraciət edə bilməsi zərurəti, bu gün insanların böyük əksəriyyətinin qəbul etdiyi dəyəərə çevrilmişdir. Yəqin ki, insan hüquq və azadlığına və ya dövlətin təşkilinə aid elə bir milli və ya beynəlmiləl akt yoxdur ki, orada məhkəmə və hakimin müstəqilliyi, məhkəməyə maneəsiz müraciət etmək imkanı, ədalət mühakiməsinin qanun əsasında yaradılmış məhkəmə tərəfindən əqlabatan müddətdə həyata keçirilməsi kimi insan hüquqlarına dair müddəalar öz əksini tapmasın. Bu ideyalar İnsan Hüquqları haqqında Ümumi Bəyannamə, Mülki və Siyasi hüquqlar, eləcə də İqtisadi və Sosial hüquqlar haqqında beynəlxalq paktlar, İnsan hüquqları və əsas azadlıqları haqda Avropa və digər regional konvensiyalar kimi məşhur sənədlərin əsasında dururlar. Digər tərəfdən praktiki olaraq bütün müasir konstitusiyalar və təbii ki, adi qanunlarda bu ümumi yanaşmalar bir daha təsdiqlənir. Bundan əlavə, artıq məhkəmə sistemlərinin və məhkəmə prosesinin təşkilinə ümumi yanaşmanın yalnız doktrinal və ya qanunvericilik səviyyəsində mövcudluqdan deyil, məhz onların bir sıra ölkələrdə son illər həyata keçirilən məhkəmə islahatı formasında izharından söhbət gedə bilər. Azərbaycan da məhz bu mərhələdədir.

Artıq 20 ildir ki, öz tarixində növbəti müstəqilliyini yaşayan Azərbaycan bu müddət ərzində məhkəmə-hüquq sahəsində mükəmməl qanunvericilik bazası yaratmış, o cümlədən məhkəmə hakimiyyətini hakimiyyətin müstəqil qolu kimi tanıyan Konstitusiyaya, habelə çoxsaylı məcəllələr və qanunlar qəbul etmiş, məhkəmə üzərində hər cür nəzarəti ləğv edərək insan hüquq və azadlıqlarını məhdudlaşdıran məcburiyyət tədbirlərini məhkəmələrin səlahiyyətinə vermiş, şərqdə ilk dəfə olaraq ölüm cəzasını ləğv etmiş, Konstitusiyaya Məhkəməsi, üç pilləli məhkəmə sistemi, demokratiyanın inkişaf etdiyi dövlətlərdə tətbiq olunan təcrübəyə əsaslanaraq məhkəmənin özünüidarə orqanlarını yaratmış, hakimlərin maddi və sosial təminatlarının gücləndirilməsi üçün tədbirlər görmüş, o cümlədən 2000-ci illə müqayisədə onların əmək haqqını orta hesabla 30 dəfə artırmış və sair.

Qısa bir zaman kəsiyində baş tutmasına baxmayaraq bütün bunlar artıq arxadadır və onlar barəsində təfsilatı ilə məlumat verməklə vaxtınızı almaq niyyətində deyiləm.

Tədbirə qatılmaq imkanından istifadə edib ölkəmizdə həyata keçirilən məhkəmə islahatlarının hazırkı mərhələsində daha çox diqqət yetirilən və, fikrimizcə, ciddi və çox maraqlı məsələlərin kiçik bir hissəsi üzərində dayanacağıam. Seçimi, deyərdim ki, əksər ölkələrdə məhkəmə fəaliyyətinin həmin aspektlərinin vacibliyi və eyni zamanda onların Azərbaycanda da aktual olması şərtləndirir.

Onların arasında birinci olaraq ədalət mühakiməsinin müstəqilliyinin və qərəzsizliyinin təmin olunması problemini qeyd etmək lazım gəlir.

Lap qədim zamanlarda yaranmış ədalət mühakiməsinin müstəqil və qərəzsiz məhkəmə tərəfindən həyata keçirilməsi ideyası indiyə kimi qanunların əsasında insan haqlarının durduğu, özbaşnalıqdan qorunmağın həmişə mümkün olduğu demokratik hüquqi dövlətin təməl daşlarından biri hesab olunur. Məhz buna görə “hüquq keşikçisi” olan hakimin və məhkəmənin müstəqilliyi əvvəllər olduğu kimi indi də aktualdır. Əlbəttə, demokratiyanın inkişaf etdiyi ölkələrdə problemlər az, “hüquqla bağlılıq” vəziyyətinə doğru hətta uğurla addımlayan dövlətlərdə isə əhəmiyyətli dərəcədə çoxdur. Ədalət məhkəməsinin müstəqilliyinin və qərəzsizliyinin ölçülməz dəyərini qəbul edərək, digər beynəlxalq aktların və milli konstitusiyaların müddəalarını ümumiləşdirərək BMT Baş Assambleyası 1985-ci il

noyabrın 29-da məhkəmə hakimiyyətinin özünəməxsus konstitutsiyasına çevrilmiş məşhur “Məhkəmə orqanlarının müstəqilliyinə dair əsas prinsipləri” təsdiq etmişdir.

Bu sənəddən yalnız əsas parçaları yada salaq: “Məhkəmə orqanlarının müstəqilliyinə dövlət zəmanət verir... Bütün dövlət orqanları və digər orqanlar məhkəmələrin müstəqilliyinə hörmət etməli və onu gözləməlidirlər. Məhkəmə orqanları kimin tərəfindən və hansı səbəbdən edilməsindən asılı olmayaraq birbaşa və ya dolayı yolla edilən qanunsuz təsirlərə, təzyiqlərə, hədələrə və yaxud müdaxilələrə məhəl qoymadan işlərə qərəzsiz şəkildə, faktlar əsasında, heç bir məhdudiyət qoyulmadan, heç bir başqa niyyət güdmədən qanunun tələblərinə uyğun olaraq baxırlar... Ədalət məhkəməsi prosesinə qanunsuz və sanksiyalaşdırılmamış müdaxiləyə yol verilməməlidir və hakimlərin çıxardığı məhkəmə qərarlarına digər dövlət orqanları tərəfindən yenidən baxıla bilməz...”

Lakin, ədalət mühakiməsinin müstəqilliyinin tanınması barədə bəyanat vermək kifayət deyil. Məhkəmə öz hüquqi təbiəti ilə münaqişəli situasiyanın mərkəzində durur, çəkişən tərəflərdən hər biri ümid edir ki, hakim məhz onun tərəfini saxlayacaq və çox vaxt sadəcə, necə olursa-olsun hakimə təzyiq göstərməyin mümkün olduğunu düşünürlər. Xüsusilə, “güclü” - varlı və ya əlində hakimiyyəti olan tərəf bu cür şiriklənilir. Demək olar ki, bütün müasir dövlətlər tərəfindən məhkəmələrin və hakimlərin müstəqilliyini və qərəzsizliyini təmin edən əlavə hüquq mexanizmləri yaradılmasının səbəbi budur. Bu mexanizmin əsas tərkib hissələri qismində aşağıdakılar çıxış edir:

1) ədalət mühakiməsinin qanun əsasında yaradılmış məhkəmədən başqa kimsə tərəfindən həyata keçirilməsinə, digər dövlət orqanlarının və vəzifəli şəxslərin ədalət mühakiməsi işinə müdaxiləsinə, fəvqəladə məhkəmələrin yaradılmasına konstitusional və qanunvericilik qadağalarının qoyulması;

2) hakim vəzifəsinə təyinatın, onun öz vəzifəsini yerinə yetirməsinin və vəzifədən azad edilməsinin elə bir mexanizmi yaradılmalıdır ki, bu mexanizm hakimi hər cür, o cümlədən siyasi, korporativ, ictimai fikir, kütləvi informasiya vasitələri, hətta ailə təzyiqi və təsirindən qorumaqla bütün bu mərhələlərdə onun müstəqil və qərəzsiz olmasını təmin etsin;

3) məhkəmə hakimiyyəti və ayrılıqda hər bir hakimin maddi, informasiya, təşkilati vasitələrlə elə bir təminat qaydası formalaşdırılmalıdır ki, o hakimin öz vəzifə öhdəliklərini tam və sərbəst şəkildə yerinə yetirməsinə təmin edə bilsin.

Bildiyiniz kimi, hakimlərin müstəqilliyi və qərəzsizliyinin bəzi oxşar aspektlərini İnsan Haqları üzrə Avropa Məhkəməsi də öz presedentlərində vurğulamışdır və Azərbaycanda həyata keçirilən məhkəmə islahatları qeyd olunan bu tələblər nəzərə alınmaqla aparılır.

Onlardan birincinin üzərində təfəsilatı ilə dayanmadan, qeyd etmək lazımdır ki, bu ideya hər yerdə, məsələn, İspaniya, İtaliya, Çin, Rumıniya, ABŞ, Rusiya, Almaniya, Yaponiya konstitusiyalarında, İsveç İdarəçilik Formasında və digər çoxsaylı dünya dövlətlərinin, o cümlədən Azərbaycanın əsas qanununda (125, 127-ci maddələr) öz əksini tapmışdır. Bu prinsipin pozulması cəhdləri həmin dövlətin özü tərəfindən, belə olmadıqda çox hallarda beynəlxalq məhkəmə orqanları vasitəsi ilə aradan qaldırılır. Avropa İnsan Haqları Məhkəməsi ölkələrin birində yaradılmış “dövlət təhlükəsizliyi məhkəməsinin” tərkibinə mütləq hakim qismində hərbi qulluqçunun daxil edilməsini adı çəkilən prinsipin pozulması kimi qiymətləndirmişdir.

Praktikada daha çox önəmli olan ikinci elementin məzmunu beynəlxalq sənədlər və milli qanunvericiliklərdə xırdalıqlarla işlənmişdir. Məlum olduğu kimi, bu element çərçivəsində müstəqillik prinsipinin təmin olunmasına bir neçə yanaşma formalaşmışdır: uyğun səlahiyyətin ölkə rəhbərinin əlində cəmlənməsindən tutmuş dövlət hakimiyyətinin hər üç qolunun nümayəndələrinin qatıldığı ali magistratura şurası tipli xüsusi institutların yaradılmasına qədər. Onuda qeyd etmək lazımdır ki, 1998-ci il tarixli Hakimlərin Statusu haqda Avropa Xartiyasında tamamilə haqlı olaraq qeyd olunur ki, formasından asılı olmayaraq, artıq fəaliyyət göstərən, bu səlahiyyəti daşıyan və ya xüsusi olaraq həmin məqsədlər üçün yaradılan bu və ya digər institutun əsas vəzifəsi hakimin müstəqilliyinin və qərəzsizliyinin təmin olunmasından ibarətdir.

Biz ikinci yola üstünlük verdik. 2005-ci ilin əvvəlindən Azərbaycanda Məhkəmə-Hüquq Şurası fəaliyyət göstərir və onun səlahiyyətlərinə avropa kontinental ölkələrində olan təcrübəyə uyğun olaraq məhkəmə sisteminin müstəqilliyinə daha çox təsir göstərən məsələlərin – hakim korpusunun formalaşdırılması, hakimlərin fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi, onların karyera dəyişikliyi, intizam məsuliyyətinə cəlb olunması, səlahiyyətlərinə xitam verilməsi, habelə məhkəmələr və hakimlərlə bağlı digər məsələlərin həlli aid edilmişdir. Bu zaman əsas məqsəd məhkəmələr və hökumət arasında yeni

qurum yaratmaqla məhkəmə sisteminin müstəqilliyini gücləndirmək, məhkəmələrin və bu sahədə hökumətin işini təkmilləşdirmək olmuşdur.

Bu orqan yaradılarkən onun tərkibinə xüsusi diqqət yetirilmişdir. Hakimlərin Statusu haqqında Avropa Xartiyası, Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Hakimlərin müstəqilliyi, səmərəliliyi və roluna dair tövsiyəsi (12 sayılı), Avropa Hakimləri Məşvərətçi Şurasının Məhkəmələrin müstəqilliyi və dəyişməzliyinə dair rəyi (1 sayılı) nəzərə alınaraq Şuranın 15 üzvünün yarısından çoxu – 9-u hakimdir ki, onlardan da 7-i (vəzifəsinə görə üzv olan Ali Məhkəmənin sədri və Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi istisna olmaqla) hakim assosiasiyalarının seçib təqdim etdikləri şəxslərdir. Qalan 6 üzv – qanunvericilik və icra hakimiyyətlərini, prokurorluq və vəkilliyi təmsil edirlər. Qarışıq tərkib Avropa Hakimlərinin Məşvərətçi Şurasının 10 sayılı (2007) rəyində qeyd olunduğu kimi, üstünlüklərə malikdir: məsələn ondadır ki, bu zaman özəl mənafeyin güdülməsi, özünümüdafiə, korporativlik təsəvvürünün yaranması aradan qalxmış olur, belə tərkib həm də müxtəlif baxışları əks etdirir və məhkəmə sisteminə əlavə legitimlik gətirir.

Fəaliyyət göstərdiyi 6 ildən bir qədər çox müddət ərzində yeni məhkəmələrin təşkil olunması, hakimlərin sayının artırılması, onların vəzifəyə təyinatı və yerdəyişməsi ilə bağlı 500-dən artıq təklif vermiş, məhkəmə və hakim fəaliyyəti ilə bağlı bir neçə normativ xarakterli aktlar, o cümlədən Hakimlərin Etik Davranış Kodeksini qəbul etmiş Məhkəmə-Hüquq Şurasının mühüm fəaliyyət istiqamətlərindən biri hakim vəzifələrinə namizədlərin seçiminin təşkilidir.

Məlumdur ki, hakim vəzifəsinə namizədin yüksək peşəkarlığını, onun obyektiv və subyektiv qərəzsizliyini təmin edəcək minimum tələblər məcmusu məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinə şərait yaradan faktor kimi qəbul olunur. Söhbət müvafiq dövlətin vətəndaşlığının, ali hüquq təhsilinin, ixtisas üzrə kifayət qədər uzun iş təcrübəsinin olması, bu və ya digər yaş həddinə çatma və digər bu kimi ümumən qəbul olunmuş tələblərdən gedir. Eyni zamanda hakimliyə namizəd üçün hakimlik vəzifəsi ilə bir araya sığmayan bir sıra fəaliyyət növləri ilə məşğul olmamağa dair, belə demək olarsa, gələcəyə hesablanmış tələblər də irəli sürülür (*parlament üzvü və ya icra hakimiyyəti məmuru olmaqdan, habelə siyasi və kommünisya fəaliyyətindən imtina və sair*).

Azərbaycan qanunvericiliyinə əsasən bu tələblərə cavab verən şəxs hakim olmaq üçün çoxsaylı imtahan və müsahibələrdən, hakim vəzifəsinə hazırlanması məqsədi ilə uzun müddətli təlim və təcrübədən ibarət olan müsabiqədən keçməlidir. Tərkibi əsasən hakimlərdən ibarət olan Hakimlərin Seçki Komitəsi yuxarıda adları çəkilən beynəlxalq sənədlərin tələblərinə tam əməl edilməklə Avropa Şurası ilə birgə hazırlanmış həmin qaydalarla fəaliyyət göstərdiyi 2005-ci ildən keçən müddət ərzində 2200 namizəd sırasından 235 yüksək hazırlıqlı hüquqşünası seçmişdir ki, onlar da artıq bütün hakim korpusunun yarısını təşkil edirlər.

Prosesin şəffaflığını təmin etmək üçün çoxsaylı (bəzən 1000-ə yaxın) namizədlərlə testin vahid auditoriyada keçirilməsi, imtahanın hər bir mərhələsinin - sualların seçimindən başlayaraq cavabların yoxlanılıb elan edilməsinədək bilavasitə imtahan keçirilən zalda namizədlərin, xarici təşkilat və yerli QHT təmsilçilərinin, televiziya və mətbuat nümayəndələrinin qarşısında aparılması və bütün bunların internet vasitəsi ilə online rejimində birbaşa yayınlanması təmin olunur.

Təvazökarlıqdan kənar görünsə də, qeyd etməliyəm ki, Avropa Şurasının Ədalət mühakiməsinin səmərəliliyi üzrə Komissiyası (CEPEJ), habelə Avropa İttifaqının Avropa Şurası ilə birgə həyata keçirdiyi Şərq tərəfdaşlığı ölkələrində məhkəmə islahatlarının gücləndirilməsi layihəsi öz hesabatlarında ölkəmizdə tətbiq olunan hakimlərin seçim prosedurunu müsbət nümunə kimi qiymətləndirmiş və digər dövlətlərə bu təcrübəyə əsaslanmağı tövsiyə etmişdir.

Araşdırdığı münasibətlərin münaqişəli xarakteri nəzərə alınarsa, hakimin müstəqillik prinsiplərinin tərkib hissəsi kimi, həmçinin, Məhkəmə-Hüquq Şurasının səlahiyyətlərinə aid edilmiş onun dəyişməzliyi və toxunulmazlığının təmin olunması məsələsinin hələ də aktual olduğu məlum olar.

Hakimin öz vəzifəsindən kənarlaşdırılmasının, onun səlahiyyətinin özbaşına dəyişdirilməsinin mümkünsüzlüyü konkret işdə konkret hakimin müstəqilliyini təmin edir. Dəyişdirilməzlik həm də hakimin hansısa müddətə təyin olunmasını qeyri-mümkün edir və bu da konkret hakimin və bütünlükdə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi üçün maksimum zəmanət yaradır. Böyük Britaniya, Yunanıstan, İsrail, Kanada, Fransa, Almaniya, Avstriya, Estoniya və digər ölkələrdə olduğu kimi Azərbaycanda da hakim təqaüd yaşınadək (65) təyin olunur.

Müasir dövlətlərin əksəriyyətində bərqərar olmuş hakimlərin toxunulmazlığı məsələsinə gəldikdə o Azərbaycan Konstitusiyası (128-ci maddə), habelə digər qanunvericiliklə ciddi təmin olunur.

Açıqını deyim, digər dövlət hakimiyyəti daşıyıcıları üçün müəyyən olunmuş immunitətdən hakimlərin immuniteti mənə daha əsaslı görünür. Hüquqmühafizə orqanı, həmçinin başqa hakimiyyət nümayəndələrinin, məhkəmə prosesinin digər real və ya potensial iştirakçılarının hakimi üzüyola olmağa, asılı vəziyyətə salmağa can atması tamamilə təbiidir. Məhz buna görə də ölkəmizin qanunvericiliyində yalnız hakimin şəxsiyyətinin toxunulmazlığı deyil, həm də onun yazışmalarının, danışıqlarının konfidensiallığının qorunması mexanizmi işlənib hazırlanmış, ailə üzvlərinin mühafizəsini təmin edən normalar yer almışdır.

Geniş mənada hakimin toxunulmazlığı məsələsindən danışarkən, eyni zamanda, çox həssaslıq tələb edən məsələni - qanunun tələblərini və etik normaları pozan hakimin intizam məsuliyyətinə cəlb olunması, vəzifədən azad edilməsi məsələsi yaddan çıxarıla bilməz. Çünki, hakimin qanunu pozması, süründürməçiliyə, kobudluğa, məhkəmə hakimiyyətini hörmətdən salan hərəkətə yol verməsi bir tərəfdən mövcud hakim vəzifəsinə namizədlərin seçimi mexanizmlərinin yarımçıqlığına, digər tərəfdən isə əlinə dövlət hakimiyyəti almış adamın şəxsiyyətinin deformasiyasına dəlalət edir. Bu cür “təmizləmədə” yalnız vətəndaş cəmiyyəti və dövlət deyil, həm də hakim cəmiyyəti maraqlıdır.

Nə qədər paradoksal görünsə də, demokratik hüquqi dövlətdə hakimin toxunulmazlığının əlindən alınması sistemi və bu cür məsələlərin həlli ilə bağlı tədbirlər əslində insanın hüquq və əsas azadlıqlarının yeganə universal qarantı olan ədalət mühakiməsinin müstəqilliyinin qorunması məqsədini güdməlidir və güdür.

Hesab edirik ki, bizdə də məqsədlər eynidir, bununla yanaşı hər bir belə işin bütün hallarının araşdırılması və məsuliyyətə cəlb edilən hakimin hüquqlarının qorunması, onun müdafiə olunması üçün kifayət qədər tutarlı qanunvericilik mexanizmləri mövcuddur.

Azərbaycan qanunvericiliyinə görə hakim barəsində intizam icraatı yalnız Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən və yalnız qanunla müəyyən edilmiş subyektlərin (Ali Məhkəmə və apellyasiya məhkəmələrinin sədrləri, ədliyyə naziri, habelə, korrupsiya hüquqpozmaları ilə bağlı birbaşa fiziki və hüquqi şəxslər) müraciətlərinə baxılması nəticələrinə görə başlanıla bilər.

İntizam icraatı üzrə araşdırılmanın aparılması və hakimin cəzalandırılması Məhkəmə-Hüquq Şurasının hakim üzvlərinin müstəsna səlahiyyətindədir, onun digər üzvləri bu proseslərdə iştirak edə bilmirlər. O da qeyd olunmalıdır ki, intizam xətalari və onlar üçün nəzərdə tutulmuş cəzalar differensasiya edilmiş, intizam məsuliyyəti məsələsinə baxılan hakim özünün seçdiyi hakim həmkarı və ya vəkillə müdafiə oluna, barəsində qəbul olunmuş qərardan Ali Məhkəmənin Plenumuna şikayət verə bilər.

Bu gün dünya dövlətlərinin üzləşdiyi ikinci qlobal problem, fikrimizcə, vətəndaşların məhkəmələrə sərbəst və bərabər müraciət edə bilmələridir. Məhkəməyə müraciət etməyin mümkünlüyü sualına cavab əslində «məhkəmə varmı?» sualına cavabdır. Əgər məhkəməyə müraciət mümkün deyilsə, demokratiya ideyalarının qəbul edildiyi şəraitdə onun mövcudluğunun mənası yoxdur. Məhkəməyə sərbəst müraciət prinsipinin daha aktual olan aspektləri kimi məhkəmələrin və hakimlərin sayının (məhkəmə işlərinin çoxluğundan, ərazinin böyüklüyündən, əhəlinin sayından və s. asılı olaraq) yetərli olmasının təmin edilməsi və məhkəmələrin ixtisaslaşdırılmağını göstərərdim.

Elə görünə bilər ki, dövlətdə məhkəmə və hakimlərin sayının kifayət qədər olması zərurəti – aşkar olan bir şeydir, amma təcrübə göstərir ki, postsosialist ölkələrində və inkişaf etməkdə olan dövlətlərdə məhkəmə islahatlarının keçirilməsi məlum səbəblərə görə həddən artıq çətin nail olunan bir işdir. Məhkəmələrin ixtisaslaşması məsələsində olan çatışmazlıqlar, məhkəmələrin və hakimlərin sayının kifayət qədər olmaması ədalət mühakiməsi prinsipinin ümumən tanınmış daha bir aspektinin - işə ağılabatan müddətdə və əsassız ləngitmələrə yol vermədən baxılması aspektinin pozulmasına gətirib çıxarır.

Bizim üçün də bu problemlər aktualdır və məhkəmələrə müraciət imkanlarının asanlaşdırılmasına yönəlmiş ardıcıl olaraq bir çox işlər görülməkdədir.

Dövlət başçısının 19 yanvar və 17 avqust 2006-cı il, 15 iyul və 09 avqust 2010-cu il tarixli Fərmanları bu istiqamətdə mühüm addımlar olmuşdur: ötən beş il ərzindən 20-dək regional, o cümlədən 6 apellyasiya məhkəməsi yaradılmışdır. Bu zaman məhkəmələrin ixtisaslaşdırılması da daim diqqət mərkəzində saxlanılmış, iqtisad məhkəmələrinin sayı artırılmış, ölkənin 7 bölgəsində “insanın

hakimiyyət və dövlət orqanlarına qarşı” mübahisələrini araşdıran inzibati məhkəmələr, habelə əlavə olaraq 4 bölgədə ağır cinayətlər məhkəməsi yaradılmış, hərbi məhkəmə sistemi təkmilləşdirilərək bu məhkəmələrin predmet yurisdiksiyası genişləndirilmişdir.

Bir neçə il bundan əvvəl, daha dəqiq olsaq 2006-cı ildə ümumən avropa üzrə və, həmçinin, ölkəmizlə təxminən eyni ərazi və sayda əhaliyə malik olan Avstriyada hər 100 min nəfərə 20 hakim düşdüyü halda, Avropa ölkələri arasında bu sahədə ən aşağı göstəricilərlə xarakterizə edilən Azərbaycanda 5 dəfə az – cəmi 4 hakim düşürdü. Bu ona gətirib çıxartmışdı ki, bir çox məhkəmələrin hakimləri ayda 100-dən çox işə baxmalı olurdular. İnsanların məhkəmələrə müraciətlərinin surətlə, o cümlədən son 10 - 11 ildə mülki tələblərinin sayının 6 dəfə artdığını nəzərə alsaq vəziyyətin nə qədər gərgin və çətin olduğu barədə təsəvvür yaranar.

Hədsiz iş yükünü azaltmaq, məhkəmələri daha əlçatan etmək üçün hakimlərin sayı 2006-cı ilin ortalarından bəri 2 dəfə, məhkəmə aparatı işçilərinin sayı 75 % artırılmış, o cümlədən bütün hakimlərə köməkçilər verilmişdir.

Bununla yanaşı qeyd etməliyəm ki, münasib hallarda tərəfləri barışdırmaq, hakimləri məhkəmə araşdırmasına aid olmayan vəzifələrdən təcridən azad etmək, bütün müvafiq məsələlər üzrə işlərə bir hakim tərəfindən baxılması təcrübəsini genişləndirmək və sair bu kimi məsələləri hökumətlərə təklif edən Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin Məhkəmələrdə həddindən artıq iş yükünə yol verilməməsi və onun azaldılmasına dair 12 sayılı tövsiyyəsi xeyli vaxt əvvəl – 1986-cı ildə qəbul olunmasına baxmayaraq hələ də aktual olaraq qalır.

Məlum olduğu kimi, informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi insanların və hüquqi şəxslərin məhkəmələrə müraciət imkanlarını xeyli asanlaşdırmaqla yanaşı, həm də məhkəmələrin işini yüngülləşdirir və onların fəaliyyətinin inzibati təminatı məsələlərinin həllinə sərf olunan vaxta qənaət etməyə imkan verir.

Bir neçə gün əvvəl – noyabr ayının 22-də Dünya Bankı ilə birgə həyata keçirilən ədliyyə sisteminin müasirləşdirilməsi layihəsi çərçivəsində ölkəmizin bütün məhkəmələrini əhatə edən vahid internet portal (www.court.az) istifadəyə verilmişdir. Portal hazırlanarkən qarşıya qoyulan məqsəd proseslərin sadəcə olaraq avtomatlaşdırılmasından ibarət deyildi. Biz bu sistemdən əladət mühakiməsinin tezliyinin, keyfiyyətinin, göstəriləcək xidmətlərin eyniliyinin, prosedurların şəffaflığının, təhlükəsizliyin, möhtəbərliyin təmin olunacağını gözləyirik və əminik ki, bunların hamısı əldə olunacaq. Hazırda portalda ali, apellyasiya və birinci instansiya məhkəmələri, onların yurisdiksiyası, baxılan işlər və çıxarılan qərarlar, müraciətə əlavə edilməsi zəruri olan sənədlər, dövlət rüsumları və sair barədə ətraflı məlumat almaq, iddia ərizələri və digər məhkəmə sənədlərinin nümunələrini əldə etmək, həmçinin online rejimində müraciət etmək və cavab almaq olar. Portalda bütün hakimlər barədə məlumatlar da öz əksini tapmışdır. Yaxın vaxtlarda məhkəmələrdə baxılan işlərin və yekun məhkəmə aktlarının formalaşdırılan elektron informasiya bazasının da portalda yerləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

Məhkəmə infrastrukturunun müasirləşdirilməsi işinə ölkəmizdə həyata keçirilən məhkəmə islahatlarının tərkib hissəsi kimi baxılır. Məhkəmələrə müraciət imkanlarının asanlaşdırılması, hakimlərə müasir iş şəraitinin yaradılması məqsədi ilə bu istiqamətdə intensiv işlər görülür, yuxarıda adı çəkilən layihə çərçivəsində 20-dən çox ən yüksək tələblərə cavab verən məhkəmə binasının, həmçinin bir neçə məhkəmənin yerləşəcəyi məhkəmə komplekslərinin layihələri hazırlanaraq reallaşdırılır. Bu yaxınlarda onlardan biri artıq istifadəyə verilmiş, yaxın vaxtlarda əlavə olaraq bir neçəsinin də istifadəyə veriləcəyi gözlənilir.

Ali Məhkəmənin tədbirmizin keçirildiyi və cəmi 2 yaşı olan bu möhtəşəm binasının, habelə ölkəmizin ucqar regionunda bu günlərdə istifadəyə verilmiş Oğuz Rayon Məhkəməsinin binası hələ 1215-ci ildə tərtib olunmuş Böyük Azadlıqlar Xartiyasındakı çox sinvolik və dərin məna daşıyan “mülki iddialar məhkəməsi həmişə West Minister sarayında işləməlidir” sözlərini yada salır. Bu yeni məhkəmə binalarının açılışında məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısı – Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin şəxsən iştirak etməsini biz məhkəmə hakimiyyətinə dövlət səviyyəsində göstərilən yüksək diqqətin və bu sahədə islahatların davam etdirilməsinə siyasi iradənin baris nümunəsi kimi baxırıq.

Diqqətinizə görə minnətdaram.

Banqalor məhkəmə etikasası Prinsipləri – Gürcüstan təcrübəsi

Tamar Zambaxidze

Tiflis Apellyasiya Məhkəməsinin hakimi

Tiflis Dövlət Universitetinin müəlliminin

ÇIXIŞI

Hakimlərin hüquqi vəziyyəti, xüsusilə məhkəmə etikasası hər zaman gündəmdə olan mövzulardan biridir. Bu qəbildən olan problemlər yalnız Gürcüstan üçün aktual deyildir. Beynəlxalq ictimaiyyət bu mövzuya xüsusi əhəmiyyət verir. Bununla bağlı son vaxtlar qəbul olunan beynəlxalq hüquqi sənədləri nümunə göstərə bilərik.

Gürcüstanda məhkəmə etikasası ilə bağlı ilk normativ qaydalar 23 iyun 2001-ci ildə qəbul olunmuşdur. Hüquq sahəsində inkişaf etmiş ölkələrin hakimlərinin peşə etikasası qaydaları ilə bağlı müddəalarından ibarət olan bu akt milli mühakimə sisteminin ictimai-siyasi inkişafını da nəzərdə tutmuşdur. Bütün bunlara baxmayaraq, bu, hakimlərin etik davranışlarını tənzimləyən vahid qaydalar şəklində qəbul olunan akt idi.

Gürcüstan mühakimə sisteminin və hakimlərin müasir etik qaydalarının islahatlara məruz qalması Hakimlərin Etik Kodeksinin bir sıra müddələrinin beynəlxalq standartlar baxımından məhkəmə təcrübəsini əhatə edən, mühakimə sisteminə olan beynəlxalq etimadın gücləndirilməsi, mühakimə sisteminin müstəqil, bitərəf və səlihiyyətli olması ehtiyacını aktuallaşdırdı.

Müasir Gürcüstanda məhkəmə etikasasının inkişafında ən mühüm hadisə müstəqil və tərəfsiz məhkəmənin yaranması ilə əlaqədar Gürcüstan Hakimləri Şurası tərəfindən 2007-ci ildə məhkəmə etikasası prinsipləri qəbul olundu.

Bu prinsiplər məhkəmə ictimaiyyətinin vacib sənədi olaraq hakimlərin peşə və peşədənkənar fəaliyyətini tənzimləyir. Bu sənədin müddələrinə instansiyasından asılı olmayaraq bütün Gürcüstan məhkəmə sistemi tabedir.

Bu sənədin qüvvəyə minməsi məhkəmə sisteminin inkişafına və möhkəmlənməsinə səbəb olmaqla ədalətli mühakiməsinin səmərəliliyinin və keyfiyyətinin artırılmasına, tərəfsiz, müstəqil, əxlaqi baxımdan inkişaf etmiş məhkəmə sisteminin yaranmasına səbəb olmuşdur.

Təbii ki, hakimlərin işi və davranışı ilə bağlı çox sayda standartlar mövcuddur.

Bu sahədə əsas standart "İnsan hüquq və azadlıqları üzrə Avropa Konvensiyası"nın 6-cı maddəsində ədalətli mühakimə hüquq ilə bağlıdır və orada hər kəsin, onun mülki hüquq və vəzifələri müəyyən edilərkən və ya ona qarşı hər hansı cinayət ittihamı irəli sürülərkən, qanun əsasında yaradılmış müstəqil və qərəzsiz məhkəmə vasitəsilə, ağlabatan müddətdə işinin ədalətli və açıq araşdırılması hüququna malik olması qeyd olunmuşdur.

Bundan savayı Avropa Şurasının Nazirlər Komitəsi tərəfindən qəbul olunmuş "Hakimlərin müstəqilliyi, səmərəliliyi və roluna dair" 1994-cü il Təvsiyələri mövcuddur.

Əlavə olaraq Nazirlər Komitəsinin 1997-ci ildə korrupsiyaya qarşı mübarizəyə dair qəbul etdiyi 20 əsas prinsip də mövcuddur. Həmçinin Avropa Şurası ədliyyə nazirlərinin qərarlarının da adlarını çəkə bilərik.

Hakimlərin Statusu Haqqında Avropa Şerti və onun izahedici qərarında hakimlərə verilən səlahiyyətlərin insan hüquqlarının qorunması istiqamətində istifadə olunduğu qeyd olunur. Avropa Hakimlərinin Məşvərətçi Şurasının "Məhkəmələrin müstəqilliyi ilə bağlı standartlar üzrə 1 nömrəli (2001) görüşü" və "Hakimlərin peşə davranışlarını tənzimləyən qaydalar və prinsiplər dair, xüsusilə, etik, qeyri-hüquqi davranış və tərəfsizlik üzrə layihə Görüşü"ndə qeyri-hüquqi davranış və tərəfsizliyin təmin olunması ilə bağlı bir sıra fikirlər qeyd olunmuşdur.

Bütün bu deyilənlərə baxmayaraq Gürcüstanda 2007-ci ildə qəbul olunan məhkəmə etikasası qaydalarında Banqalor Prinsipləri və Avropa Hakimlərinin Məşvərətçi Şurasının 3 nömrəli görüşündən yararlanılmışdır.

Gürcüstanda tətbiq olunan bu qaydaların strukturu əsas etibarilə Banqalor Prinsipləri ilə uzlaşır.

Məhkəmə etikasını qaydalarında hakimlərin davranışları aşağıdakı kimi şərtləndirilmişdir: hər bir vətəndaşın, cəmiyyətin insan hüquqlarının qorunması ilə bağlı məhkəmələrdən və hakimdən gözlədiyi səlahiyyətlilik, müstəqillik və tərəfsizlik təmin olunmalıdır. Söylənilənlərlə bağlı məhkəmə etikasını qaydaları vətəndaşların və təşkilatların hüquq və mənafelərinin qorunmasını təmin edən mexanizm olaraq qəbul olunmalıdır.

Xüsusilə, müstəqillik, tərəfsizlik, düzgünlük, bərabərlik, səlahiyyətlilik və ləyaqətlilik kimi prinsiplərə söykənərək hakim, məhkəmə müstəqilliyini təmin etməkdə əsas olan məhkəməyə ictimai etimadı gücləndirmək məqsədilə, məhkəmə etikasını ilə bağlı yüksək standartlar nümayiş etdirməli və bunları inkişaf etdirməlidir. Hakim, məhkəmədə və məhkəmədən kənar, məhkəmə və məhkəmə tərəfsizliyi baxımından ictimai fikrin, hüquq peşəsi və proses tərəflərinin etimadını təmin edəcək və artıracaq davranışlar nümayiş etdirməlidir. Hakim öz vəzifələrini ləyaqətlə yerinə yetirməsinə uyğun gəlməyən davranışlar nümayiş etdirməməlidir. Hakim, məhkəmələr üçün məhkəmənin nəzarəti altında keçirilən tədris və digər vasitələrdən istifadə edərək, məhkəmə vəzifələrinin düzgün şəkildə icrası üçün peşə biliklərini, bacarıqlarını və fərdi bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün müvafiq addımlar atmalıdır.

Gürcüstan məhkəmə etikasını qaydaları struktur olaraq 4 fəsildən ibarətdir.

Birinci fəsil hakimlərin müstəqilliyi və tərəfsizliyinə aiddir. Bu fəsil 7 maddədən ibarət olmaqla hakimin davranışı ilə bağlı şərtləri əhatə etməkdədir. Hakimin yalnız qanuna tabe olduğunu göstərir; hakimin öz məhkəmə funksiyalarının kənar təsirlərdən, təzyiqdən, müstəqil olaraq icra etməli olduğunu qeyd edir.

Məhkəmə orqanlarının müstəqilliyi məhkəmə proseslərinin məhkəmələr tərəfindən ədalətə əsaslanılaraq həll edilməsi vacib şərtidir. Dolayısıyla hakim məhkəmə orqanlarının müstəqilliyi prinsipsinin təmin edilməsi və gerçəkləşdirilməsi həm fərdi, həm institusional olaraq təmin etməlidir.

Banqalor Prinsiplərinin 1.3-cü maddəsində: Hakim, qanunvericilik və icra orqanlarının təsiri və bu orqanlarla təkə uyğun olmayan münasibətlərdən uzaq olmamaqla, eyni zamanda bu cür görünüş nümayiş etdirməlidir. Eynilə Gürcüstan məhkəmə etikasını qaydalarının 7-ci maddəsi hakimlərlə qadağan olunmuş əlaqələr məsələsinə toxunur. Qeyd olunmalı olan digər məsələ 2007-ci ildə Gürcüstanda "Ümumi məhkəmələrin hakimləri ilə münasibətlərin qurulması haqqında" qanun qüvvəyə minmişdir.

Məhkəmə etikasını qaydalarının ikinci fəslisi "Səlahiyyətlilik və ləyaqətlilik" olaraq adlandırılır və hakimlərin peşə fəaliyyətləri zamanı riayət etməli olduqları davranış qaydalarını izah edir.

8-ci maddə hakimin məhkəmə vəzifələrinin həyata keçirilməsi ilə bağlı ümumi öhdəlikləri müəyyən edir – hakim öz vəzifələrini dürüst və ləyaqətliliklə icra etməlidir. 9-cu maddə hakimin məhkəmə salonunda olduğu zaman göstərməli olduğu davranış haqqındadır. 10-cu maddə bərabərlik prinsipsini təsbit edir. Məzmun baxımından o, Banqalor Prinsiplərinin bərabərlik prinsipi ilə eynidir: hakim vəzifəsinin müəyyən etdiyi fəaliyyət baxımından mühüm olan amil hər kəsin məhkəmələr qarşısında bərabər münasibətlə qarşılanması əhəmiyyətli məsələdir.

Banqalor Prinsiplərinin 4.10-cu maddəsi: Hakim tərəfindən, hakimlik peşəsinin həyata keçirilməsində əldə edilən məxfi məlumatla, hakimin məhkəmə vəzifəsi ilə bağlı olmayan digər vəzifələr üçün hakim tərəfindən də istifadə edilməməli və açıqlanmamalıdır. Gürcüstan qaydalarının 13-cü maddəsində analoji müddə qeyd olunmuşdur.

Banqalor Prinsiplərinin 6.3 və 6.4. maddələri bunu qeyd edir: Hakim, məhkəmələr üçün məhkəmənin nəzdində keçirilən tədris və digər imkanlardan istifadə edərək məhkəmə vəzifələrinin düzgün bir şəkildə icrası üçün peşə biliklərini, vərdişlərini və fərdi bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün müvafiq addımlar atmalıdır. Hakim beynəlxalq müqavilələri və insan haqqlarına dair normları və digər sahələri əhatə edən beynəlxalq hüququn inkişafı haqqında biliklərini daimi yeniləməlidir. Gürcüstan qaydalarının 14-cü maddəsində eynilə bu cür qeyd olunur: məhkəmə vəzifələrinin düzgün şəkildə icrası üçün hakim peşə biliklərini, fərdi bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün müvafiq addımlar atmalıdır.

Artıq 5 ildir ki, Gürcüstanda hakimlərin ilkin və davamlı tədrisinə məsul olan Ədliyyə Akademiyası mövcuddur. "Ədliyyə Akademiyası haqqında" Qanun 2005-ci ildə qüvvəyə minmişdir. Ədliyyə Akademiyası tərəfindən hakimlər üçün deontologiya ilə bağlı tədris kursları həyata keçirilir.

Gürcüstan məhkəmə etikasını qaydalarının 3-cü fəsili hakimlərin mətbuat və cəmiyyətlə münasibətlərini tənzimləyir.

Banqalor Prinsiplərinin 4.6 və 3.2. bəndlərində qeyd olunur: Hakim digər vətəndaşlar kimi ifadə, inanc və dərnək qurma və toplaşmaq azadlığına sahibdirlər, ancaq bu hüquqların istifadə olunmasında,

məhkəmə peşəsinin nüfuzunu, məhkəmənin müstəqilliyini və tərəfsizliyini qoruyacaq şəkildə davranmalıdır. Adalət mühakiməsinin həqiqi mənada təmin edilməsi kimi həyata keçirilməsinin nümayişinin təmin edilməsi əhəmiyyətlidir.

Banqalor Prinsiplərinə müvafiq olaraq, Gürcüstanın qaydalarının 15-21 maddələri ifadə azadlığının həyata keçirilməsi ilə bağlı hakimin mətbuat nümayəndələri ilə davranış qaydalarını tənzimləyir.

İfadə azadlığı önəmli prinsip olmaqla bərabər, məhkəmə müvafiq olmayan təzyiqlərdən qorunmalıdır. Bu cür vəziyyətlərdə müstəqilliyin, tərəfsizliyin, baxdığı işlərlə bağlı şübhələrin yaranmaması üçün hakim mətbuatla bağlı münasibətlərində ehtiyatı əldən verməməlidir. İfadə azadlığı prinsipi "İnsan Hüquqları üzrə Avropa Konvensiyası"nın 10-cu maddəsindən irəli gəlir. Bu səbəbdən hakim cəmiyyətin gözlədiklərinə cavab olaraq əsaslandırılmış qərarları ilə ortalığa çıxmalı və cəmiyyətin bu cür məlumatlandırılması üçün lazımi səviyyədə hazırlıqlı olması əhəmiyyətlidir.

Gürcüstan qaydalarının 3-cü fəsilə spiker hakimin peşə etikası mövzusunda aiddir. Spiker hakim informasiya əldə etmək hüququ ilə məxfi məlumatların yayılmasının qarşısının alınması prinsiplərinin arasında tarazlığı təmin etməklə cəmiyyəti ilgiləndirən davalarla bağlı bilgiləndirə bilər. Gürcüstanda danışmacı hakim görevi başarıyla kullanılıyor ve cəmiyyətin araqlandıran məhkəmə prosesləri ilə bağlı məhkəməyə olan etimadı təmin edir.

Gürcüstan qaydalarının 4-cü fəsilə hakimin peşədən kənar davranış qaydalarına aiddir. Bu qayda xüsusilə hakimin elmi, pədaqoji və digər fəaliyyətlə bağlı davranışlarını tənzimləyir.

Banqalor Prinsiplərinin 4.11-ci maddəsində qeyd olunur: Məhkəmə vəzifələrinin tam və doğru qaydada icra etmək şərti, hakim ədəbiyyat, pedagoji, hüquq, hüquq sistemi, ədalət mühakiməsinin təşkili və ya bunlarla əlaqəli digər mövzularda məqalələr yazma, konfransda çıxış etmə, dərs deyər və digər analoji fəaliyyətlərlə məşğul ola bilər.

Gürcüstan Konstitusiyasının 86-cı və Etik qaydalarının 22, 23-cü maddələri hakimin elmi, pedagoji və digər yaradıcılıq fəaliyyətlərinə qadağanın olmamasını qeyd edir, lakin hakimin məhkəmə fəaliyyəti istənilən fəaliyyətin üzərindədir. Hakimler günlərinin əsas hissəsini məhkəmə funksiyalarının həyata keçirilməsinə yönəltməlidir. Hakim tərəfindən bir neçə peşə ilə məşğul olunması onun peşə vəzifələrinin icrasının keyfiyyətinə təsir edə bilər. Bu mənada hakim öz funksiyaları ilə bağlı öz prioritetlərini müəyyənləşdirməlidir. Gürcüstan hakimlərinin böyük əksəriyyəti tədris və elmi sahədə çalışırlar və peşə funksiyalarının icrası ilə bağlı problemlər yaşayırlar.

Məhkəmə etika qaydalarının 25-ci maddəsi toplaşmaq və birləşmək azadlığı haqqındadır.

Bu hüquq mənafələrinin qorunması məqsədilə başqa hakimlərlə birlikdə həmkarlar ittifaqları təşkil etmək və belə qurumlara üzv olmaq hüququnu da əhatə edir. Üzv olduğu təqdirdə, belə üzvlük bir hakimin müstəqilliyi və tərəfsizliyi prinsipləsinə xələ gətirməyəcəksə, rəsmi orqanın və ya başqa bir idari komitenin, məşvətçi nümayəndəsi olaraq fəaliyyət göstərə bilər. Hakim vəzifəsinin nüfuzunu zədələməməsi və məhkəmə vəzifələrinin icrasına mane yaratmaması şərti ilə digər fəaliyyətlə məşğul ola bilər.

Gürcüstan Konstitusiyasının 86-cı maddəsi hakimin siyasi fəaliyyətinə icazə vermir. Məhkəmə etikası da həminin eyni qənaətdədir. Hakim onun müstəqilliyini şübhə altında qoyan heç bir siyasi fəaliyyət və ya partiyai üzvü olmamalı, siyasi fikirlərini açıq ifadə etməməlidir. Bu, Banqalor Prinsiplərinin 4.11-ci maddəsində də qeyd olunmuşdur.

Hakimlərin etik davranış qaydalarının inkişaf etdirilməsi sadəcə etik qaydaların qəbulu ilə bitmir. Heç bir qanun tam olaraq mükəmməl ola bilməz. Hakimlərin etik qaydaları davamlı olaraq inkişaf etdirilməyi tələb edir. Bu mənada bəlkə də etik qaydalara hüquqi şərhin hazırlanması zəruri ola bilər. 2008-ci ildə Gürcüstanda Banqalor Prinsipləri əsasında məhkəmə etikası qaydalarının şərhli hazırlanmışdır. Artıq bir neçə ildir ki, Gürcüstanın universitetlərində hüquq fakültəsinin tələbələri, Ədliyyə Akademiyasında hakimliyə namizədlər və hakimler üçün məhkəmə etikası dərsləri keçirilir.

Məhkəmə etikası müstəqillik, tərəfsizlik, düzgünlük, bərabərlik, səlahiyyətlik və ləyaqətlik kimi prinsiplərə əsaslanır. Hakim məhkəmələrin müstəqilliyini təmin edən əsas olaraq məhkəməyə olan ictimai etimadı gecləndirmək məqsədilə məhkəmə etikası ilə əlaqəli yüksək standartlar nümayiş etdirməli və bunları inkişaf etdirməlidir. Bütün bu qeyd olunanlar Banqalor Prinsiplərinin tələbləridir.

GIZ-nin Azərbaycanda "Cənubi Qafqazda məhkəmə-hüquq islahatlarına dəstək" Layihəsinin Azərbaycan üzrə rəhbəri Tomas Meltserin ÇIXIŞI

Hörmətli tədbir iştirakçıları!

Siz heç Bavariyadakı Miltenberq və Alzenau, Hessendəki Şlüxtern, və ya Brandenburgdakı Ayzenhettənştat və Zossen yerli məhkəmələri haqqında nə isə eşitmisiniz?! Çətin ki, eşidəsiniz. Lakin siz bunu bilməlisiniz, çünki bu məhkəmələr vətəndaşların gözlərində Alman məhkəmə və hakimlərinə olan yükəsk etimadın, sayğının və hörmətin simvoludur. Məhz buna görə insanlar federal hökumətin dövlət xərclərini azaltmaq məqsədi ilə yerli məhkəmələrin daha böyük məhkəmələrə birləşdirilməsi məsələsinə etiraz etmişdilər. Bu məqsədlə Brandenburg əyalətinin 40000 sakini imza toplayaraq bu üç məhkəmənin bağlanılmasının qarşısını aldılar. İnsanlar orada işləyən hakimlərin bu şəhərlərdə qarmalarını istəyirdilər. İnanılmazdır, deyilmi?!

Bu nümunələr bizim üçün maraqlı görsənə bilər, çünki 22 il əvvəl məhz bu məhkəmələr Şərqi Almaniya güclü hakimiyyət məşinin bir hissəsi idilər. Mən bu sistemdə çalışmış neçə-neçə hakim tanıyıram ki, onlar o dövrdə sistemin mənfi reputasiyasından əziyyət çəkirlər. Əslində onların əksəriyyəti o dövrdə müstəqil, düzgün və heç bir yuxarıdan gələn telefon zənglərindən asılı olmadan işləyirdilər. Lakin onların arasında bir sıra bədxahlar da var idi və hər kəs o hakimlərin hamısının belə olduqlarını düşündülər.

Brandenburg federal əyalətində çalışan sabiq ADR hakimlərinin fəaliyyətləri 1990-cı ildə qiymətləndirildi. Onların 50 faizi öz vəzifələrində qaldılar, qalan ştatları isə Qərbi Almaniyadan gələn hakimlər tərəfindən dolduruldu. Hakimlik fəaliyyətinə 1993-cü ildə başladığımdan yuxarıdakı hadisələri az da olsa öz təcrübəmlə bölüşdüm və insanların nəzər nöqtələrinin necə dəyişdiyinin şahidi oldum.

İlk vaxtlar mənəm Şərqi Almaniyadan olan dostların mənə sual verirdilər ki, nəyə görə dövlət üçün çalışan hakim vəkil kimi müstəqil və dolanışacağı yaxşı deyildir. Və mənəm Qərbi Almaniyadan olan yaxınlarım "Ooo, bizim də ailədə hakim var!" deyirdilər. O dövrdən çox vaxt keçib və indi mən elə hallar olur ki, öz peşəm haqda danışmaqdan çəkinirəm. Bunun səbəbləri başqadır. Bəzən tanımadığın insanlarla hər hansı bir qonaqlıqdasan və səndən nəçi işlədiyini soruşanda səmimi olaraq hakim olduğunu qeyd edirsən. Elə bu anda vəziyyət "qurbağa gölünə daş atılmış" kimi olur və həmin insanların sifətində sanki bu ifadə oxunmağa başlanır: "Ooo, hakim! Əsl, mükəmməl, qüsursuz insan! Müstəqil, qərəzsiz, ağıllı adam. Bu insanla ünsiyyətimdə sözlərimə diqqət verməliyəm." Bu həmin andır ki, hakim peşəsinin yüksək nüfuzu şəxsi risklə üz-üzə gəlir. Burada söhbət yalnız "şəxsi risk"dən getmir. Buna baxmayaraq mənəm bir sıra həmkarlarım özlərinin mükəmməl və qüsursuz olduqlarını zənn edirlər. Onlar özlərinin hamıdan üstün olduqlarını zənn edirlər. Bu cür düşüncə tərzinin müvafiq hərəkət və davranışlarla müşayiət olunması bütövlükdə hakim peşəsi üçün böyük təhdid mənbəyinə çevrilməyə başlayır. Və bu həqiqətən də əsl təhlükədir. Bir neçə il bundan əvvəl mən Leypsiqdə təşkil olunan kitab sərgisinə dəvət olunmuşdum. Həmin sərgidə məşhur Alman vəkilinin kitabının təqdimatı keçirilirdi. Kitabın adı "Qara libaslı yarılahilər" adlanır. Bütün iştirakçılar mənəm hakim olaraq kitaba etiraz edəcəyimi gözləyirdilər. Lakin mən bunu etmədim. Bugün bizim bədxah hakimlər elə "bədxah yarılahi"lərdirlər. Bu, "bədxah yarılahi"ləri öz sıralarımızda qəbul etməməyimiz hakim olaraq bizim şərəf işimizdir.

Fərdi xüsusiyyətlərimizdən, habelə funksiyalarımızdan asılı olaraq bizə verilən səlahiyyətlər qərəzsiz olaraq icra olunmalıdır. Hakim olaraq böyük səlahiyyətlərə malik olduğumuzu unutmamalı və bunu "qulağımıza sırğa etməliyik". Bizə verilmiş səlahiyyətdən sui-istifadə deyil, istifadə etməliyik. Günümüzdə hakim olaraq bizim peşəmizə təhlükə törədən və bizi şirnikləşdirə bilən çoxlu təhdidlər mövcuddur. Lakin əgər biz belə həzlərə qarşı müstəqil, qərəzsiz və güclü olmasaq, heç kim bizə

müraciət etməz, ailəmiz və dostlarımız onların ətrafında həqiqi hakim varlığı ilə qürur duya bilməyəcəklər.

Güclü olmaq həmçinin bilikli olmaq deməkdir. İngilis filosofu Frensis Bekon demişdir: "Bilik özlüyündə gücdür". Buna görə də mən şadam ki, GİZ Azərbaycanda hakimləri müxtəlif seminar və vəsaitlərlə daha da gücləndirir. Habelə mən hakimlərin Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən düzgün və qərəzsiz seçiminin şahidi olduğu üçün çox məmnunam. Adlarından və mənşələrindən asılı olmayaraq ən yaxşı namizədləri hakim vəzifəsinə gətirib çıxaran bu prosedur vətəndaşların hakimlərə olan inamını daha da artıracaq.

Sonda mən azərbaycanlı hüquqşünasların Banqalor Prinsiplərinin öz ölkələrində təbliği və bizi bu konfransda bir yerə yığması ilə bağlı fəaliyyətlərini təqdir edirəm. Mənim Almaniya məhkəmə etikasına bağlı ictimai dinləmələrdə iştirak etmək şansım olmamışdır. Əlbəttə, keçmiş sosialist Almaniya böyüyən insan kimi mən Karl Marksı oxumuşam və sosial yaşayışım sosial təfəkkürü formalaşdırdığına inanıram. Bu o deməkdir ki, hakim kifayət qədər məvaciblə, səmərəli vasitələrlə, avadanlıqlarla, lazımı tədrislə təmin edilərsə müstəqil və qərəzsiz fəaliyyət göstərə bilər. Həmçinin onun müstəqilliyi dövlət orqanları, hüquqşünaslar, mətbuat və vətəndaşlar tərəfindən qəbul olunmalıdır. Bununla belə, qeyd olunanların daha da təkmilləşdirilməsi imkanları həmişə mövcud olmuşdur. Ona görə də bu məsələlərin açıq şəkildə müzakirəsi çox yaxşı və əhəmiyyətlidir.

Diqqətinizə görə minnətdaram!

Konstitusiyaya Məhkəməsinin hakimi Kamran Şəfiyevin çıxışı

"Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası prizmasından müstəqil və qərəzsiz hakim ideali"

Hörmətli konfrans iştirakçıları!

Bu gün müzakirə etdiyimiz mövzu konstitusionalizm ideyasının iki əsas kateqoriyasını əhatə edir. Bir tərəfdən hakimlərin müstəqillik və qərəzsizlik prinsipi məhkəmə orqanlarının fəaliyyətinin əsas göstəricilərindən biridir, digər tərəfdən isə müstəqil və qərəzsiz məhkəmə insan hüquqlarının təminatında olduqca vacib vasitədir. Bu baxımdan hakimin müstəqilliyi və qərəzsizliyi məsələsi konstitusiyaya hüququnun aktual problemlərindən biridir. Müstəqillik və qərəzsizlik prinsipi məhkəmə fəaliyyətinin əsas prinsiplərindən birini təşkil edir. Ona görə ki, bu prinsiplərə riayət edilməsi və onun qorunması cəmiyyətdə məhkəmə hakimiyyətinin hörməti və nüfuzuna təsir edir. İnsanların hakimiyyət institutlarına inamı bilavasitə onların qərəzsizliyi və qərarlarının ədalətli olmasından asılıdır. Bu baxımdan hər bir demokratik və hüquqi dövlətdə dövlət orqanlarının, o cümlədən məhkəmələrin vahid prinsiplərə və konstitusion səlahiyyətlərə əsaslanması vacibdir. Təbii ki, hər bir dövlət orqanının səlahiyyətlərinin konstitusiyada göstərilməsi mümkün deyil, lakin hakimiyyət bölgüsü, dövlət orqanlarının təyinatı, xüsusilə də fəaliyyətinin əsas prinsipləri konstitusiyaya hüququnun predmetinə aiddir və bu məsələlər konstitusiyaya səviyyəsində tənzimlənir.

Hakimiyyət orqanlarının konstitusion təşkili baxımından məhkəmələrin müstəqilliyi prinsipi iki mənada başa düşülür. İlk növbədə Konstitusiyanın 127-ci maddəsinin 1-ci bəndində hakimlərin müstəqilliyi və yalnız konstitusiyaya və qanunlara tabe olduqları və səlahiyyət müddətlərində dəyişilməz olmaları müddəası məhkəmə orqanlarının digər hakimiyyət orqanlarından asılı olmadığını bəyan edir. Digər tərəfdən hakimlərin müstəqilliyi onların məhkəmə hakimiyyəti sistemi daxilində institusional cəhətdən müstəqilliyini nəzərdə tutulur. "Xryakin Rusiyaya qarşı" 2011-ci ildə qəbul olunmuş qərarla İnsan Hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi qeyd edir ki, məhkəmə sisteminin müstəqilliyi onu tələb edir ki, hər bir hakim nəinki məhkəmə sistemindən kənar, eyni zamanda məhkəmə sisteminin daxilindəki təsirdən azad olmalıdır. Başqa bir qərarında Avropa Məhkəməsi göstərir ki, məhkəmə sisteminin daxili müstəqilliyi hakimlərin öz həmkarları tərəfindən edilən təzyiqdən, yuxarı məhkəmə orqanlarının təzyiqlərindən azad olmalarını tələb edir. Beləliklə, məhkəmələrin müstəqilliyi və qərəzsizliyi probleminə toxunarkən hakimlərin daxili və xarici asılılıq məsələsini nəzərdən keçirmək lazımdır. Sözsüz ki, asılılıq formal hüquqi çərçivələrlə bərabər hakimlərin təhsilinin səviyyəsi, peşəkarlığı, mənəvi-əxlaqi dəyərlərdən də asılıdır. Bu meyarları tam olaraq hüquqi çərçivəyə salmaq mümkün deyildir. Lakin konstitusiyaya səviyyəsində hakimlərin yaş həddi, təcrübə müddəti, təhsili və digər göstəricilərlə bağlı mütləq tələblər qoyulur və bunlar da müəyyən mənada hakimin gələcəkdə müstəqil fəaliyyət göstərməsinə xidmət edir.

Konstitusiyaya hüququ elmində məhkəmələrin müstəqilliyini onun yönəldiyi aspektlərə görə təsnif edərkən hakimlərin müstəqilliyinə təhlükə yaradan 3 amil müəyyən edilir. Bura məhkəmədə çəkişən tərəflər, hakimiyyət və cəmiyyət daxildir. Hüquq ədəbiyyatında tərəflərin və hakimiyyətin təsiri geniş təhlil olunmuşdur. Lakin cəmiyyətin təsiri anlayışına müəyyən aydınlıq gətirmək lazımdır. Cəmiyyətin təsiri dedikdə hər hansı sosial qrupun, siyasi qüvvənin, KİV-nin hakimin son iradəsinə təsir göstərərək onun hüquq normalarının tələbindən çəkinməyə vadar edən təsir kimi başa düşülür. Bu baxımdan Avropa Konvensiyasının 10-cu maddəsi ilə bağlı bir neçə presedentləri nəzərdən keçirmək lazımdır. Həmin maddəyə əsasən, söz azadlığı ədalət mühakiməsinin nüfuz və qərəzsizliyini təmin etmək üçün qanunla nəzərdə tutulmuş və demokratik cəmiyyətdə zəruri olan müəyyən şərtlərə, sanksiya və məhdudiyətlərə məruz qala bilər. Beləliklə hətta Avropa Məhkəməsinin qərarlarında tövsiyə edilir ki, yerli məhkəmələrin hakimləri qərar qəbul edərkən müstəqillik və qərəzsizlik prinsipinə əsaslanaraq qanunun aliliyi prinsipini təmin etməlidirlər.

Hakimlərin müstəqilliyi və qərəzsizliyinin əsas təminatçısı kimi qanun çıxış edir. Ona görə ki, məhkəmələrin təşkil edilməsi, sistemi, səlahiyyətləri qanunla müəyyən olunurlar. Lakin nəzərə almaq lazımdır ki, məhkəmə hakimiyyəti də qanunvericilik prosesini nəzarət altında saxlayır. Belə ki, 2002-ci

ildə keçirilən referendum məhkəmələrə insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsi məsələsi ilə bağlı Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququ verilmişdir. Bu gün Konstitusiya Məhkəməsinə ümumi məhkəmələr tərəfindən çoxsaylı müraciətlər daxil olur. Əksər müraciətlər qanunlarda boşluq və ziddiyyətlərin mövcudluğu ilə bağlıdır. Təbii ki, Konstitusiyanın 130-cu maddəsinin 6-cı bəndi məhkəmələrin müraciətlərinin hədlərini müəyyən edir və bu hədlər bilavasitə insan hüquqları və azadlıqları ilə bağlıdır.

Məhkəmələrin müstəqilliyini onların tam mənada qanunlardan azad olunması kimi başa düşmək düzgün olmaz. Sözsüz ki, burada bir başqa məsələ də ortaya çıxır. Söhbət müxtəlif instansiya məhkəmələri arasında olan prosessual münasibətlərdir və bir məhkəmənin başqa məhkəməyə müəyyən göstərişlərin verilməsi ilə bağlıdır. Sözsüz ki, yuxarı instansiya məhkəmələri göstərişlər verə bilər və bu göstərişlər dəqiq və başa düşülən olmalıdır. Dolayısıyla işə baxan aşağı instansiya məhkəmələri bu göstərişləri yerinə yetirməyə borcludurlar. Almaniya Konstitusiya Məhkəməsinin 1961-ci ildə qəbul etdiyi hakimlərin müstəqilliyi məsələsinin həllinə dair qərarında qeyd olunur ki, bir məhkəmənin digər məhkəmənin tələblərinə riayət etməsi məhkəmələrin müstəqilliyini məhdudlaşdırmır. Bir məhkəmənin digər məhkəmənin qərarlarına qanuni tabeçiliyi yalnız onun yuridiksiyasının hədləri ilə müəyyən oluna bilər.

Bir məsələyə də toxunmaq istərdim. Sözsüz ki, bu barədə hüquq ədəbiyyatında ətraflı təhlil mövcuddur və bu gün bu konfransda da bu fikirlər ətraflı səsləndi. Bu prinsiplər baza və mühüm prinsiplərdir. Bu, hakimlərin səlahiyyətlərinin müddətsizliyi, hakimlərin toxunulmazlığı və səlahiyyət müddətində onların razılığı olmadan vəzifələrinin dəyişdirilə bilinməməsi ilə bağlıdır.

Yekunda hakimlərin müstəqilliyinin təminatı kimi onların maddi təminatı məsələsinə toxunmaq istərdim. Konstitusiya Məhkəməsi "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" Qanunun bəzi maddələrini şərh edərkən öz qərarında qeyd etmişdir ki, hakimlərin maddi təminatı məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin tərkib hissəsidir. Digər bir qərarında isə göstərilmişdir ki, dövlət və cəmiyyətin inkişafından asılı olmayaraq məhkəmələrin müstəqilliyi yalnız onların etik davranışları, peşəkarlığı, hüquqi məsuliyyətindən deyil, hətta sosial təminatından da asılıdır.

Sözsüz ki, bu problem çoxaspektli məsələdir. Bu qısa çıxışımda mən bütün məsələlərə toxuna bilmədim və çalışdım ki, əsas məsələlərlə bağlı fikirlərimi sizinlə bölüşüm.

Diqqətinizə görə təşəkkür edirəm!

Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsinin hakimi cənab Zakir Quliyevin ÇIXIŞI

**“Məhkəmə təcrübəsi və məhkəmələrin müstəqilliyinin tarazlaşdırılması –
təcrübə və nəzəriyyə”**

Hörmətli Sədr!

Hörmətli tədbir iştirakçıları!

Məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsi istənilən demokratik quruluşlu dövlətin prioritet hədəflərindən biridir. Ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirilməsi üçün isə məhkəmələrin müstəqilliyi mühüm amildir və bu, müasir cəmiyyətin təməllərindən birini təşkil etməkdədir. İnsan cəmiyyəti indiyədək mübahisələrin ədalətli həlli məqsədi ilə müstəqil məhkəmə sistemindən daha yaxşı üsul tapmamışdır. Bu mənada məhkəmə hakimiyyətinin, dolayısıyla məhkəmələrin müstəqilliyi prinsipi insan hüquq və azadlıqlarını təmin edən əsas ideyadır və bu ideya bir sıra beynəlxalq aktlarda təsvir olunmuşdur. BMT, AŞ və ATƏT-nin bir sıra sənədləri isə buna nümunə ola bilərlər.

1948-ci ildə qəbul olunmuş “İnsan Hüquqları üzrə Universal Bəyannamə” ilə hər şəxsin onun işinə səlahiyyətli, müstəqil və qərəzsiz məhkəmədə baxılması hüququ müəyyən olunmuşdur. Baş Assambleyasının 29 noyabr 1985-ci il və 13 dekabr 1985-ci il tarixli qətnamələri əsasında qəbul olunmuş “Məhkəmə orqanlarının müstəqilliyi üzrə əsas Prinsiplər” BMT-nin “Cinayətkarlıqla mübarizə və təqsirləndirilən şəxslərlə rəftar” mövzusunda və məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinə həsr olunmuş VII Konqresi tərəfindən bəyənilmişdir. Qeyd olunan Prinsiplərdə “Məhkəmələrin müstəqilliyinə dövlət tərəfindən təminat verildiyi və konstitusiya, habelə digər qanunlarda əks olunmalı olduğu qeyd olunmuş, bütün dövlət və qeyri-dövlət qurumlarının məhkəmələrin müstəqilliyinə hörmət və riayət etməli olduğu” əks olunmuşdur. Təsadüfi deyil ki, Konstitusiyamızın və prosessual qanunvericiliyimizin bir sıra müddəalarında məhkəmələrin müstəqilliyi məsələsinə dəfələrlə toxunulmuşdur.

Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsi öz qərarlarında da “məhkəmə”, “müstəqillik” və “qərəzsizlik” kimi bir sıra terminlərə müraciət etmişdir. Məhkəməyə görə ədalət mühakiməsinin mövcud olması yetərli deyil, əsas məsələ ədalət mühakiməsinin mövcudiyyətinə tərəflərin inamının mövcud olmasıdır (*Campbell and Fell v. UK, seriya A 80, abzaslar 77-79, 1984, Shramek v. Austria, seriya A 84, abzaslar 38, 42, 1984*). Ədalət mühakiməsini həyata keçirərkən ən vacibi – İnamdır. Demokratik cəmiyyətdə məhkəmə insanlarda, ilk növbədə isə iş üzrə tərəflərdə İnam yaratmalıdır. (“*İqor Kabanov Rusiya Federasiyasına qarşı*” iş № 8921/05). “Ədalət mühakiməsinin nüfuzu” ifadəsi dedikdə məhkəmələrin geniş ictimaiyyət tərəfindən hüquqi mübahisələrin həll olunduğu və cinayəti törətməkdə ittiham olunan şəxsin günahkar olub-olmadığını müəyyənləşdirən müvafiq qurum olduğu nəzərdə tutulur. Demokratik cəmiyyətdə məhkəmələr söhbət cinayət işindən gedirsə, ittiham olunana və bütövlükdə ictimaiyyətə İnam təlqin etməli və ədalət mühakiməsinin nüfuzunun müdafiəsindən asılı vəziyyətdə olmalıdır. (“*Kiprianu Kiprə qarşı*” işi üzrə Böyük Palatanın Qərarı)

İnsan Hüquqlarının və Əsas Azadlıqlarının Müdafiəsi Haqqında Avropa Konvensiyasının 6-cı maddəsinin şərhinə əsasən, hakim yalnız müstəqil olmamalıdır, o, həm də onun müstəqilliyinə şübhələrin aradan qaldırılmasına təminat verməlidir. Belə müstəqillik geniş aspektdə cəmiyyətin məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinə inamını müəyyənləşdirir.

Həmçinin məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsinin digər universal və mütərəqqi mexanizmlərindən biri kimi Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnsan Hüquqları Şurasının 23 aprel 2003-cü il tarixli 59-cu toplantısında qəbul edilmiş “Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri”dir. Təsadüfi deyil ki, bu sənəddə ilk bölmə hakimlərin müstəqilliyinə həsr olunmuşdur. Bu prinsiplər hakimlərin müstəqilliyinin təmin edilməsinin həm etik normativlər, həm də prosessual qanunvericiliklə bağlılığını müəyyən etmişdir. Ümumi olaraq Prinsiplərin adında “davranış qaydaları” sözünün əks olunmasına baxmayaraq, burada hakimin fəaliyyətinə təsir edən peşə normativlərindən də söhbət açılır. Həmin Prinsiplərə əsasən, “məhkəmə orqanlarının müstəqilliyi hüquq qaydasının təmin olunmasının ilkin şərti və işin məhkəmədə ədalətli həll edilməsinin əsas təminatı sayılır. Dolayısıyla, hakim məhkəmə orqanlarının müstəqilliyi prinsipini həm fərdi, həm də institusional aspektlərdə həyata keçirməli və ona sadıq qalmalıdır”.

Ölkəmizdə hakimlərin müstəqilliyinin normativ təminatlarından biri kimi Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən 2007-ci ildə qəbul olunmuş “Hakimlərin Etik Davranış Kodeksi”dir. Bu akt həm mühakimə icraatı zamanı, həm də gündəlik həyatda hakimlərin hansı davranış qaydalarına riayət edilməli olduğunu müəyyən edir və Kodeks, bir növü, hakimə qarşı gələcəkdə başlanı bilən intizam təcibi zamanı onun “müdafiəçi”si rolunu oynaya bilər. Lakin Kodeksdə hələ ki, ümumi müddəalarla kifayətlənməsi belə müdafiənin səmərəli təşkilində boşluq yaradır. Düzdür, bu problemin qismən prosessual qanunvericilik vasitəsi ilə öz həllini tapmasına baxmayaraq, arzuolunandır ki, məhkəmələrin müstəqilliyi məsələsi kompleks olaraq ayrıca normativ aktda öz əksini tapsın. Belə ki, Mülki-Prosessual Məcəllənin 7-ci maddəsində ədalət mühakiməsini həyata keçirərkən hakimlərin müstəqil olmaları, işləri və mübahisələri kənar müdaxilədən azad şəraitdə həll etmələri, və başqası tərəfindən məhkəmə icraatının bilavasitə və yaxud dolayısı ilə məhdudlaşdırılması, qanunsuz təsir, hədə-qorxu, müdaxilənin yol verilməməsi, habelə belə halın baş verdiyi təqdirdə qanunla müəyyən olunmuş məsuliyyətin yaranması qeyd olunur. Eyni anlayışlara “Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri”ndə də rast gəlinir. Prinsiplərə görə, hakim öz məhkəmə funksiyalarını faktlara istinad edərək, hüququ şüurlu surətdə dərk edərək, proses tərəflərinin istənilən məqsədlərlə etdiyi hər hansı kənar təsir, təzyiq, birbaşa və ya dolayısı ilə hədə və ya müdaxilələrdən asılı olmayaraq həyata keçirməlidir. (*P.S. - Əgər hakimlərin qərar qəbul etmə prosesi kənardan edilən qanunsuz təsirlərə məruz qaldığı görünərsə, bu, cəmiyyətin məhkəmə sisteminə olan inamını sarsıdacaqdır.*) Həmçinin hakim tərəfindən iş üzrə qərarın müstəqil qəbul edilməli olduğu hallarda, onun məhkəmə tərkibinə daxil olan digər həmkarlarının rəyindən asılı olmadan fəaliyyət göstərməsi qeyd olunmuşdur.

Məhkəmə sisteminin digər hakimiyyət qollarından asılılıq dərəcəsi müəyyən edilərkən, adətən, hakimlərin təyinatı üsulu, səlahiyyət müddətləri, iş şəraiti, kənar təzyiqlərdən müdafiə olunmaları, habelə məhkəmələrin cəmiyyətin gözündə həqiqətən də müstəqil görünmələri nəzərə alınır. Bu baxımdan məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsinin nəzəriyyədə 3 minimal şərti mövcuddur:

Birinci şərt, hakimlərin vəzifədə qalma müddətinin qanunvericilikdə fiksasiya edilməsini tələb edir. Bu mənada, vəzifəyə ömürlük, pensiya yaşınadək və ya müəyyən müddətə təyin edilmiş hakim həmin vəzifədə qalmaq və hakimlərin təyin edilməsinə cavabdeh olan hər hansı icra və ya digər orqanın müdaxiləsindən müdafiə olunmaq təminatlarından istifadə etməlidir. Azərbaycanda hakimlərin vəzifədə qalma müddəti öz mütərəqqiliyi ilə seçilir və qeyd olunan şərtə cavab verir. Belə ki, qonşu Gürcüstanda ümumi yuridiksiyalı məhkəmə hakimlərinin səlahiyyət müddətlərinin 10 il olmasına² baxmayaraq, öz mütərəqqiliyi ilə seçilən “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 96-cı maddəsinə əsasən, hakimlər vəzifəyə ilk dəfə beş il müddətinə təyin olunurlar. Bu müddətin sonunda

2 “Ümumi yuridiksiyalı məhkəmələr haqqında” Gürcüstan Respublikasının Qanununun 49-cu maddəsi

hakimlərin fəaliyyəti qiymətləndirilir. Qiymətləndirmə nəticəsində hakimin fəaliyyətində çatışmazlıq aşkar edilməzsə, onun səlahiyyətləri 65 yaşınadək uzadılır. Göründüyü kimi Azərbaycanda hakimlərin vəzifədə qalma müddət və şərtləri müasir tələblərə cavab verir.

Məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsinin **ikinci şərti** hakimlərin maddi və sosial təminatının normal səviyyədə olmasıdır. Məhz bu baxımdan məhkəmələrin və hakimlərin müstəqilliyinin təmin edilməsində sosial-iqtisadi məsələlər mühüm amildir. Hakim yetəri səviyyədə maaş və yüksək səviyyəli sosial müdafiə ilə təmin olunmalıdır. Bu ödənişlərin məbləği hakimin iş və psixoloji yükünə, habelə sosial maraqlar və konfliktlərə təsir etdiyi üçün daşdığı risklərə münasib olmalıdır. Hakimlərə ödənilən məvacib elə olmalıdır ki, onların fəaliyyəti icra hakimiyyətinin özbaşına müdaxilələrindən sığortalansın. Həmçinin, dünyanın əksər ölkələrində hökumət məhkəmələrdə çalışan məhkəmə aparatı işçiləri üçün əmək haqqının konkret ödənilmə qaydasının müəyyən edilməsini öz muxtariyyətində saxlamaqdadır. Bununla belə, Azərbaycanda hakimlərin maddi təminatı məsələsi həmişə diqqət mərkəzində saxlanılmış və təsadüfi deyil ki, son illər ərzində hakimlərin maaşları 25 dəfə artırılmış, onların sosial müdafiəsi daha da gücləndirilmişdir. Məhz ölkəmizdə hakimlərin vəzifə maaşlarının Ali Məhkəmə sədrinin vəzifə maaşı əsasında indeksləşdirilməsi bu sahədə dünya təcrübəsinin ən səmərəli modellərindən biri hesab olunur. Çünki belə olan halda hakimlərin vəzifə maaşlarının artırılmasında ayrı-seçkiliyə yol verilməsi ehtimalı aradan qalxır.

Hakimlərin institusional müstəqilliyi məsələsi mühüm əhəmiyyət kəsb etməklə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsinin **üçüncü şərti** rolunda çıxış edir. Institusional müstəqillik dedikdə, məhkəmələrin öz funksiyalarının həyata keçirilməsi ilə bağlı inzibati məsələlərdə muxtariyyətinin saxlanmasıdır. Heç bir kənar qüvvə bilavasitə və birbaşa məhkəmə funksiyalarına aid olan məsələlərə, məsələn, hakimlər arasında işlərin bölüşdürülməsi, məhkəmə iclaslarına dair cədvəllərin və baxılan işlərin siyahısının tərtib edilməsinə müdaxilə etmək imkanına malik olmamalıdır. Məhkəmə ilə icra orqanları arasında müəyyən zəruri institusional münasibətlərin mövcud olmasına baxmayaraq, bu orqanlar məhkəmələrin mübahisələrə baxmaları, habelə konstitusiyada təsbit olunmuş qanunçuluğun və dəyərlərin təmin edilməsi ilə bağlı funksiyalarına müdaxilə etməməlidirlər. Qeyd olunan məsələ ilə bağlı boşluqların aradan qaldırılması və məhkəmələrin öz vəzifələrini həyata keçirmələri ilə əlaqədar sənədləşdirmə və sənədlərlə işin təşkili məqsədi ilə 2007-ci ildən “Azərbaycan Respublikasının məhkəmələrində kargüzarlığın aparılmasına dair Təlimat” qəbul olunmuşdur.

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, “Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri” özü-özlüyündə tövsiyə xarakterli olmasına baxmayaraq, bu sənəd hakimlərin fəaliyyətinin həm peşə, həm də etik məsələlərini vahid orqanizm şəklində təsvir etməklə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin bu iki amildən asılı olduğunu diqqətə çatdırır. Təbii ki, məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsində hakimlərin etik davranış minimumlarının əhəmiyyəti yüksək dərəcəlidir. Çünki, məhkəmə qərarlarının cəmiyyət tərəfindən qəbul edilməsi və dəstəklənməsi onun hakimlərin vicdanlılığına və müstəqilliyinə inamından birbaşa asılıdır. Bu isə öz növbəsində hakimlərin məhkəmədə etik davranış qaydalarının yüksək standartlarına riayət etmələrindən asılıdır. Buna görə də, hakim məhkəmə orqanlarının müstəqilliyinin təmin edilməsi amillərindən biri kimi hakimlərin davranışının yüksək standartlarını nümayiş etdirməli və dəstəkləməlidir. Məhz “Banqalor Prinsipləri”ndə hakimlərin onların yüksək adına yaraşan tərzdə hərəkət etmələrinin məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsinə təsir etdiyi təsadüfi qeyd olunmamışdır. Hakimlər tərəfindən qeyri-etik hərəkətin törədilməsi müəyyən edilərkən belə davranışın hakimin vicdanlılığına, qərəzsizliyinə, müstəqilliyinə və səriştəsinə xələl gətirib-gətirməməsi nəzərə alınmalıdır. Misal üçün, əgər dövlət məmuruna cəmiyyətin sırası üzvündən fərqli münasibət nümayiş etdirilərsə (məhkəmə zalında xüsusi yerin ayrılmasında və s.), bu, kənar müşahidəçinin nəzərində həmin məmurun məhkəməyə xüsusi buraxılışının və məhkəmə qərarlarının çıxarılması prosesinə təsir imkanının olması təəssüratını yarada bilər. Adı çəkilən məqamın

bir qolunun da dolayısıyla korrupsiya halları ilə əlaqəli olması səbəbindən hakimlərin etik davranış məsələsi zənnimcə, digər məsələlərdən daha aktual və həllini tapmalı olan problemdir. Bu məqsədlə, Məhkəmə-Hüquq Şurası, Ali Məhkəmə və bir sıra yerli və beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən hakimlərin deontologiyası məsələlərinə həsr olunan silsilə təlim və seminarlar mütəmadi olaraq keçirilməkdədir.

Qeyd olunanlarla bərabər, məhkəmə sistemimizdə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin tam mənada təmin edilməsi və başlıca olaraq təcrübədə həyata keçirilməsi üçün böyük işlərin görülməsi labüddür və məhkəmələrin müstəqilliyinin təmin edilməsi çoxmərhləli və çoxaspektli yanaşma tələb edir.

Məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin real təmin edilməsi üçün onların maddi-texniki təminatı da vacib məsələlərdəndir. Hər bir halda yüksək səviyyəli maddi-texniki təminat məhkəmələrin öz funksiyalarının səmərəli icrası ilə nəticələnir. Ötən dövr ərzində Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi dünya standartlarına cavab verən, öz möhtəşəmliyi ilə Avropa məkanında seçilən yeni inzibati binayla təchiz edilmiş, habelə Dünya Bankı ilə birgə həyata keçirilən “Ədliyyə sisteminin müasirləşdirilməsi Layihəsi” çərçivəsində 20-dən çox yeni məhkəmə binaları və “Ədalət Sarayı” komplekslərinin layihələri hazırlanmış, Bakı və digər rayonların məhkəmələri üçün yeni binaların inşasının yaxın vaxtlarda başa çatdırılması nəzərdə tutulmuşdur.

Məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsi ölkə rəhbərliyinin siyasi iradəsi, dövlətin hüquq siyasəti ilə də müəyyən olunur. Belə ki, əvvəllər icra hakimiyyəti yanında alt qurum səviyyəsində fəaliyyət göstərən Məhkəmə-Hüquq Şurası artıq, 2004-cü ildən məhkəmə hakimiyyətinin özünüidarə funksiyalarını həyata keçirən müstəqil orqan olaraq öz fəaliyyətini icra edir. Dövlətin bu addımı “hakimiyyətlərin bölünməsi” prinsipinə tam olaraq uzlaşmaqla məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsi istiqamətində həyata keçirilən uğurlu tədbirlərdən biri idi.

Bəzən “məhkəmələrin müstəqilliyi” anlayışı onun şəffaflığı ilə səhv salınır. Məhkəmələr öz fəaliyyətində müstəqil olmağa yanaşı cəmiyyətə açıq olmalıdır. Bu, həm məhkəmələrin fəaliyyətinə vətəndaş cəmiyyətinin nəzarət imkanlarının verilməsi, həm də məhkəmələrin ictimai məsuliyyətinin artırılmasına xidmət edir. Qeyd olunan sahədə şəffaflığın təmin edilməsi üçün müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi zəruridir. Bunun vasitəsi ilə vətəndaş cəmiyyəti və KİV məhkəmələrin işlərinin nəticələri ilə tanış olmaq imkanındadır. Bura məhkəmə qərarlarının elektron vasitələrlə elan edilməsi məsələsi də daxildir. Beləliklə, məhkəmələrin müstəqilliyi onların cəmiyyətə xidməti, ədalətli mövqeyi və qərarlarının hər bir vətəndaş tərəfindən aydın dərk olunması ilə müəyyən olunur.

Məhkəmələrin müstəqilliyi mühakimə icraatının bütün mərhələlərində hakimlərin ciddi intizam məsuliyyət gözlənilməklə müvafiq qanunvericilikdə əksini tapmalı və təmin olunmalıdır. Dövlət orqanlarının məhkəmələrlə əlaqə yaratma prosedurları dəqiq müəyyənləşdirilməli, məhkəmə qərarlarının icrası işi daha da təkmilləşdirilməlidir.

(P.S. - Ümumiyyətlə məhkəmələrin müstəqilliyinin təminatı baxımından məhkəmə orqanlarının Parlament və ictimaiyyətlə birgə, prosessual qanunvericiliyin formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi prosesində iştirakı məqsədamüvafiq olardı. Qeyd olunan sahədə ABŞ-nin müsbət təcrübəsini qeyd edə bilərik.)

Hörmətli həmkarlar!

Beləliklə, “məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyi” prinsipi dövlətin və cəmiyyətin ümumi maraqlarına yönəlməklə ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirilməsinə xidmət edir. Cəmiyyətin gündəlik həyatda birbaşa təmasda olduğu hakimiyyət qolu məhkəmələrdir və məhkəmələr hər bir dövlətin demokratik idarə edilməsi səyivvəsinin göstəricisidir. Aydındır ki, bu səviyyənin

yüksəldilməsinin birinci yolu məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsindən keçir. Son dövrlər Azərbaycanda həyata keçirilən məhkəmə-hüquq islahatlarının əsasında isə məhz məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsi durur ki, bu günkü tədbirin belə yüksək səviyyədə keçirilməsi qeyd olunanların əyani sübutudur.

Diqqətinizə görə minnətdaram!

“Səriştəlilik, Müstəqillik, Qərəzsizlik, Şəffaflıq, Səmərəlilik – müasir dövrün tələbləri prizmasından Azərbaycanda məhkəmə - hüquq islahatları” mövzusunda həsr olunmuş 14 dekabr 2011-ci il tarixli beynəlxalq konfransda Ali Məhkəmənin hakimi Əsəd Mirzəliyevin “Səriştəlilik” və “Səmərəlilik” anlayışları arasında əlaqə mövzusunda

ÇIXIŞI

Hörmətli konfrans iştirakçıları,

Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsiplərinin əsas elementlərindən biri də hakimlərin səriştəli və çalışqan olması və bunun sayəsində səmərəli fəaliyyət göstərməsindən ibarətdir.

İlk əvvəl onu aydınlaşdırmaq lazımdır ki, “Səriştəlilik” nədir?

Hesab edirəm ki, səriştəlilik anlamı altında hər bir peşə sahibinin, o cümlədən də hakimlərin öz işinin kamil bilicisi olmaqla dərin biliyə malik olması, öz vəzifəsini peşəkarcasına yerinə yetirməsi, hər bir mübahisənin həlli üzrə maddi və prosessual hüquq normalarının tələblərinə uyğun qərar qəbul etməsi, ən əsası həm mübahisə tərəflərini, həm də ətrafdakıları ədalətin təntənəsinə inandırmaq qabiliyyətindən ibarətdir. Ədalət mühakiməsinin əsas qayəsi qanunların dürüst və düzgün tətbiqindən ibarət olduğundan hakimin səriştəliliyi onda özünü göstərir ki, o, qanunların tətbiqində səhv buraxmamaqla çalışdığı məhkəməni haqqın nahaqqa, xeyrin şərə qalib gəldiyi, qanunların şah olduğu bir məkana çevirsin.

Bu məsələ ilə əlaqədar Süleyman peyğəmbərin öz dövrü üçün deyilmiş bir kəlamını xatırlatmaq istəyirəm: “O dövlət qüdrətlidir ki, orada hamı şahlara, şahlar isə qanunlara xidmət edirlər.”

Təbii ki, qanunlara xidmət etmək və bunu ətrafdakıların hamısına aşılamaq hakim üçün səriştəliliyin çox vacib elementidir.

Yuxarıda göstəriləyi kimi səriştəli olmaq üçün hər bir hakim qanunları mükəmməl bilməlidir. Lakin, qeyd etmək lazımdır ki, səriştə qazanmaq heç də asan iş deyildir. Fikrimcə bunun üçün uzun illər ərzində, müxtəlif xarakterli mübahisələri həll etməklə hakim peşə vərdişinə mükəmməl yiyələnəlməlidir.

Səriştəli olmaq üçün birinci növbədə hər bir hakim çalışqan olmalı, demək olar ki, hər an yeniləşən, dəyişdirilən, yaxud da yeni qəbul edilmiş qanunları öyrənməlidir. Əgər hər hansı bir hakim, o cümlədən uzun illər təcrübəsi olan hakim gündəlik mətbuatı izləmir, yenilikləri öyrənmirsə artıq ona səriştəli demək olmaz.

Banqalor Prinsiplərinin 6.3-cü bəndində göstərilir ki, hakim öz biliklərinin qorunması və genişləndirilməsi, bu məqsədlərlə müvafiq təlim vasitələrindən və məhkəmə nəzarəti şəraitində hakimlərə əlçatan olan digər imkanlardan istifadə etməklə, vəzifələrinin lazımcına icra edilməsi üçün zəruri olan iş təcrübəsi və şəxsi keyfiyyətlərinin təkmilləşdirilməsi üçün ağılabatan tədbirlər görməlidir.

Məlumat üçün bildirirəm ki, hörmətli Azər müəllimin məruzəsində göstəriləyi kimi Respublikamızda 2000-ci ildən başlayaraq əsaslı məhkəmə hüquq islahatı keçirilmiş, hakim korpusunun 60 faizdən çoxu təzələnməmişdir. Məhkəmə-Hüquq Şurasının rəhbərliyi altında Hakimlərin Seçki Komitəsi tərəfindən şəffaf prosedurlar əsasında ən layiqli, savadlı hüquqşünaslar seçilməklə hakim vəzifələrinə təqdim olunmuşlar.

Diqqətinizə çatdırmaq istəyirəm ki, hakimliyə namizədlərin test, yazılı və şifahi imtahanlarla yalnız nəzəri bilikləri yoxlanılır, lakin hakim kimi hələ bu xüsusiyyətlər kifayət etmədiyindən onlar xüsusi kurslara cəlb olunur, hüququn müxtəlif sahələri üzrə qanunların tətbiqini, daha dərinləndirən öyrətmək məqsədi ilə təcrübəli və peşəkar hüquqşünaslar, əsasən də hakimlərin iştirakı ilə məruzə, seminar və məşğələlərin keçirilməsi təşkil olunur. Namizədlərə məhkəmə prosesinin aparılması, prosesdə qarşıya çıxan məsələlərin həlli qaydaları, cinayət, mülki, cinayət prosesi, mülki proses və sair qanunların təcrübədə tətbiqi öyrədilir, onların peşəkar kimi hazırlanmasına lazımi köməklik göstərilir.

Eləcə də yeni seçilmiş hakimlər üçün hüquqi biliklərinin artırılması üçün təşkil olunmuş təkmilləşdirmə kurslarında təcrübəli hakimlər tərəfindən seminar məşğələlər keçirilir, təcrübədə rast gəlinmiş məsələlərin həlli yolları izah olunur.

Artıq bir neçə ildir ki, hakimlərlə, eləcə də hakimliyə namizədlərlə keçirilən seminar məşğələlərin iştirakçılarından biri kimi mən, aparılacaq seminar məşğələnin mövzusu ilə əlaqədar müxtəlif kazuslar hazırlayır, onların həllini ilk əvvəl dinləyicilərə həvalə etməklə hər birinin səriştəliliyini yoxlayır, mübahisələrin sərbəst həlli yükünü onların üzərinə qoyuram. Hesab edirəm ki, namizədlər ali məktəbdə kifayət qədər məruzə dinləmiş, test və imtahanlar ərəfəsində nəzəri biliklərə kifayət qədər yiyələnmişlər. Lakin onlar heç biri mübahisəni müstəqil həll etməmiş, bu yükü öz üzərində hiss etməmişdir.

Dinləyicilərlə kazusların həlli, bununla əlaqədar aparılan dialoq, konkret mübahisəyə münasibətdə hansı normaların tətbiq olunmasına dair seminarlar daha effektiv olmaqla onların səriştəliliyinin formalaşdırılmasına müsbət təsir göstərir.

Hakim tərəfindən öz vəzifələrinin icrası zamanı səriştəlilik hüquq sahəsində biliklərin, müvafiq bacarıq, diqqət və hazırlığın olmasını tələb edir. Hakimin peşəkar səriştəsi onun tərəfindən öz vəzifəsinin icrası zamanı açıq-aşkar görünməlidir.

Sübutların qiymətləndirilməsində sağlam düşüncəlilik və ağıllı mühakimə yürütmək qabiliyyəti, qərarların qəbulu zamanı qərəzsizlik və hərəkətlərində operativlik hakimin çalışqanlığının xarakterik xüsusiyyətləridir. Çalışqanlıq, həmçinin qanunun tətbiqində obyektivliyə və ədalətliyə cəhd etməni, habelə məhkəmə prosedurundan lazım olmayan şəkildə istifadə edilməsinə yol verməməyi də nəzərdə tutur.

Hakimin başlıca vəzifəsi əsas elementləri işlərə baxılması və həmin işlər üzrə qərarlar çıxarılması sayılan məhkəmə səlahiyyətlərinin lazımi qaydada icra edilməsindən ibarətdir ki, bu da qanunun təfsirini və qanunda nəzərdə tutulan normaların tətbiqini tələb edir.

Hakim öz peşəkar fəaliyyətini təkcə məhkəmə araşdırmasında məhkəmə və xidməti vəzifələrinin icra olunması və qərarların çıxarılmasına deyil, həm də hakim vəzifəsinə və ya məhkəmənin fəaliyyətinə aid olan digər məsələləri əhatə edən məhkəmə funksiyalarının yerinə yetirilməsinə həsr etməlidir. Hər bir hakim təkcə işlərin həll olunması ilə deyil, müəyyən dərəcədə onların idarə edilməsi üzrə inzibati funksiyalarla da məşğul olmalıdır. Hakim öz məhkəməsi həddində ədalət mühakiməsinin səmərəli həyata keçirilməsinə məsuldur. Bura işlərin idarə olunması (o cümlədən, onların operativ həll edilməsi), kargüzarlıq, maliyyə resurslarının idarə olunması, həmçinin məhkəmə işçilərinə nəzarət edilməsi aiddir. Hakim işlərə baxılmasında və onlara dair qərar çıxarılmasında lazımi qədər səy göstərməyə, bu, məhkəmədə işin səmərəliliyinin aşağı düşməsinə və öz növbəsində əlavə xərclərə gətirib çıxarır və ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsinin kəsərini heçə endirir. Buna görə də hakim məhkəmə idarəetməsi sahəsində peşəkar səriştəyə malik olmalı və məhkəmə işçilərinin inzibati funksiyalarının icrasına köməklik etməlidir.

Prinsiplərin 6.4-cü bəndində göstərilir ki, cəmiyyətlərin getdikcə beynəlmiləlləşməsi və fərdlə dövlət arasındakı qarşılıqlı münasibətlərdə beynəlxalq hüququn rolunun artması şəraitində hakim ona həvalə olunmuş səlahiyyətləri yalnız dövlətdaxili hüquq əsasında yox, həm də dövlətdaxili hüququn yol verdiyi çərçivədə beynəlxalq hüququn müasir demokratik cəmiyyətlər tərəfindən tanınan prinsip və normaları uyğun şəkildə icra etməlidir. Dövlətdaxili hüququn istənilən tələblərinə riayət olunması şərti ilə və icra edilən funksiyaların xarakterindən asılı olmayaraq, hakim beynəlxalq hüququn, o cümlədən insan hüquqları sahəsində beynəlxalq hüququn müddəalarını, onların beynəlxalq müqavilələrdə tətbiq olunan beynəlxalq adət hüququnda və ya insan hüquqlarının müdafiəsinə dair regional konvensiyalarda təsbit edilməsindən asılı olmadan, nəzərə almaya və ya bu müddəaları bilmədiyinə istinad edə bilməz. Hakimin bu mühüm vəzifəsinin təmin edilməsi üçün insan hüquq və azadlıqları sahəsində hüququn öyrənilməsi, həmin hüquq normalarının hakimin işində dövlətdaxili hüququn yol verdiyi çərçivədə praktiki tətbiqini xüsusi vurğulamaqla, yeni hakimlərin ilkin və sonrakı peşə hazırlığı proqramlarına daxil edilməlidir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 151-ci maddəsində göstərilir ki, Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sistemində daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə (Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və referendumla qəbul edilən aktlar istisna olmaqla) Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq edilir.

Avropa ailəsinin üzvü kimi dövlətimizin əsas qanunu həmin normaların öyrənilməsini, əsasən də hakimin bu barədə məlumatlı olmasını zəruri hesab edir. İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsinin

yurisdiksiyasında olan məhkəmə kimi Respublikamızda beynəlxalq normalar, o cümlədən də Avropa Məhkəməsinin qərarları mütəmadi olaraq öyrənilir. Artıq 6 ildir ki, hər həftənin 2-ci günü Ali Məhkəmədə Avropa Məhkəməsi qərarlarının öyrənilməsi məqsədi ilə seminarlar keçirilir.

Hakim özünün bütün vəzifələrini, təxirə salınmış qərarların çıxarılması da daxil olmaqla, ağılabatan və ədalətli şəkildə, mümkün qədər qısa müddətdə yerinə yetirməlidir. İşlərə səmərəli, ədalətli və mümkün qədər qısa müddətdə baxarkən, hakim onun qarşısında çıxış edən tərəflərin hüquqlarına lazımi diqqət nümayiş etdirməli və mübahisəli məsələlərin əlavə xərc və ya lazımsız təxirəsalınmalar və gecikmə olmadan həllini təmin etməlidir. Hakim lazımsız təxirəsalınmaları, qarşısı alınacaq biləcək gecikmələri və əlavə xərcləri azaltmaq və ya aradan qaldırmaq üçün məhkəmə baxışına verilən işləri izləməli və nəzarətdə saxlamalıdır. Hakim tərəflər arasında mübahisənin banşıq yolu ilə tənzimlənməsini dəstəkləməli və buna kömək etməyə çalışmalıdır, lakin bu zaman tərəflər özlərini onların mübahisəsinə məhkəmə tərəfindən baxılması hüquqlarından imtinaya məcbur edilmiş kimi hiss etməməlidirlər. Bütün işlərə ədalətli və səbrli şəkildə baxmaq vəzifəsi məhkəmə işlərinin mümkün qədər qısa müddətdə baxılıb həll edilməsi ilə ziddiyyət təşkil etmir. Hakim öz vəzifələrini zəruri səbr nümayiş etdirmək və götür-qoy etməklə bahəm səmərəli və işgüzar icra edə bilər.

Azərbaycan Respublikası MPM-nin 52.3, 52.4-cü maddələrində nəzərdə tutulmuşdur ki, tərəflər məhkəmə işini barışıq sazişi bağlanmaqla qurtara bilərlər. Məhkəmə prosesin istənilən mərhələsində tərəflərə mübahisənin hüquqi həlli ilə bağlı məlumat və barışıq sazişi üçün təkliflər verməyə haqlıdır.

Şərh olunanlardan göründüyü kimi qanunverici hakimlərin səmərəli fəaliyyət göstərməklə iş daha tez və operativ baxması, mübahisələrin tərəflərin barışdırılması yolu ilə həlli üçün prosesin istənilən mərhələsində şərait yaratmışdır.

Məhkəməyə verilmiş işlərə mümkün qədər qısa müddətdə baxılıb həll edilməsi hakimdən məhkəmə iclaslarına dəqiq vaxtında gəlməyi və məhkəmə baxışında olan işlərin həll edilməsi zamanı operativ olmağı tələb edir; bu məqsədə nail olmaq üçün o, məhkəmə aparatı işçilərinin, çəkişən tərəflərin və onların vəkillərinin qarşılıqlı əməkdaşlıq etmələrini tələb etməlidir. Məhkəmə iclası qaydalarının pozulması, onların qeyri-müntəzəmliyi məhkəmə prosesinin əsassız gecikmə və ləngimələrinə səbəb olur və məhkəmələrin fəaliyyəti barədə xoşagəlməz təəssürat yaradır. Ona görə də müntəzəm məhkəmə iclas saatlarının nəzərdə tutulduğu yurisdiksiyalarda hakimlər bu qaydalara, funksiyalarının məhkəmədən kənar qaydada tez bir zamanda yerinə yetirilməsini də təmin etməklə, ciddi şəkildə riayət etməlidirlər.

Məlumat üçün bildirim ki, hakimliyə namizədlər və eləcə də yeni seçilmiş hakimlərlə aparılan məşğələlər zamanı hakimlik üçün zəruri hesab olunan bu işlərə dəqiq əməl olunması həmişə izah edilir. Hesab edirəm ki, hər bir hakim davranışında nümunəvi olmalı, işə vaxtında gəlməli, iş vaxtı qurtarmamış məhkəmə binasını tərk etməməli, ən əsası məhkəmə iclaslarına təyin olunmuş vaxtda başlamalı, məhkəmə prosesi zamanı işlə əlaqədar olmayan mübahisə və çəkişmələrə yol verməməli, məhkəmə iclasından səmərəli istifadə etməlidir.

Hakimin təyin olunmuş vaxtda məhkəmə iclas salonuna daxil olması həm onun özünə həm prosesə dəvət etdiyi şəxslərə, qanunla müəyyən edilmiş prosessual qaydalara hörmət edilməsini aşılayan çox mühüm amildir.

Hakimin bu dəqiqliyi ilk andan məhkəmə iclasında iştirak edənlərə müsbət mənada təsir edir, həm davranışda, həm də qanunçuluğa əməl edilməsində dəqiqlik, qərəzsizlik, obyektivlik olacağına zəmin yaradır. Təbii ki, belə başlanğıc proses iştirakçıları da hərəkət və çıxışlarında ciddi və intizamlı olmaqla, prosessual qaydalara lazımi qaydada əməl etməyə səfərbər edir.

Hörmətli konfrans iştirakçıları çıxışının sonunda bir daha qeyd etmək istəyirəm ki, səriştəlilik olmadan hakim səmərəli fəaliyyət göstərə bilməz. Hakim səriştəli olmalıdır ki, onun fəaliyyəti səmərə versin. Bunları bir-birindən ayrı düşünmək belə mümkün deyil.

Bu məsələlərin yerinə yetirilməsində Ali Məhkəmə kimi bizim üzərimizə böyük məsuliyyət düşür. Hesab edirəm ki, məhkəmə hakimiyyətinin ali orqanı kimi hakimlərin səriştəliliyinin, səmərəli fəaliyyətinin artırılması sahəsində üzərimizə düşən vəzifənin layiqincə yerinə yetirilməsi üçün daim çalışmalıyıq və çalışacağıq.

**Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzinin sədri,
Vəkillər Kollegiyası və Hakimlərin Seçki Komitəsinin üzvü**

***h.e.f.d.* Anar Bağirovun
ÇIXIŞI**

“Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri”nə vəkil baxışı

Hörmətli sədr!

Hörmətli tədbir iştirakçıları!

Çıxışımın əvvəlində bu konfransın təşkilinin haradan qaynaqlanması haqqında bir-neçə kəlmə demək istərdim. Nəzərinizə çatdırmalıyam ki, "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri" Azərbaycan hüquq ictimaiyyəti üçün bir yenilikdir və ölkəmizdə hakimlərin etik davranış qaydalarına yeni nəfəsin gətirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Hüquq İslahatları Mərkəzinin təşəbbüsü və QHTDDŞ-nin maliyyə dəstəyi ilə Banqalor Prinsiplərinin Kommentariyasının Azərbaycan dilinə tərcüməsi öncədən planlaşdırılmış idi. Cari ilin avqust ayında işıq üzü görən Tərcümə pulsuz olaraq hüquq ictimaiyyətinə paylanılmışdır. Və bu günkü Konfrans bu vəsaitin daha geniş mənada tanıtılması və dövlətimizin mütərəqqi məhkəmə-hüquq islahatlarına verdiyi əhəmiyyətin bariz nümunəsidir. Kommentariyanın ön sözünün Məhkəmə-Hüquq Şurası tərəfindən yazılması və bu günkü Konfransın təşkilində Şuranın Ali Məhkəmə ilə birgə iştirakı dövlətimizin və cəmiyyətimizin islahatlara açıq olduğunu, habelə vətəndaş cəmiyyəti təşkilatlarının bu islahatlardan kənar qalmamasının uğurlu nümunəsidir.

İlk öncə ilin sonu və səfərlərinin yorucu olmasına baxmayaraq tədbirdə iştirak etməyə öz razılıqlarını bildirən cənab Jayavikramaya, cənab Yıldırıma, cənab Stavaya və digər mötəbər qonaqlarımıza öz minnətdarlığımı bildirmək istərdim!

Hamımız şahidik ki, ölkəmizdə artıq neçə illərdir ki, aparılan mütərəqqi məhkəmə-hüquq islahatları fonunda vəkillik sahəsi də həmçinin diqqətdən kənar qalmamışdır. Bunu son illər bir sıra dövlət qurumları, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən keçirilən və praktik vəkillərin də cəlb edildiyi seminar və təlimlər, vəkilliyin nümayəndələrinin məhkəmə hakimiyyətinin özünüidarə və formalaşdırılması funksiyalarını həyata keçirən qurumlarında və digər ictimai əhəmiyyətli təşkilatlarda təmsil olunması sübut edir. Vəkilliyə qarşı olan bu cür diqqət təsadüfi xarakter daşımır. Çünki vəkillik bir tərəfdən dövlətin vətəndaşların hüquqlarının keyfiyyətli müdafiəsi sahəsində öhdəliklərinin icrasını həyata keçirir, digər tərəfdən dövlət tərəfindən insan hüquqlarına riayət edilməsinə ictimai nəzarət funksiyasını icra edir. Və təəccüblü deyil ki, son illər qanunvericiliyimizdə aparılmış dəyişikliklərin nəticəsi olaraq vəkillərin prosessual hüquq və vəzifələri xeyli genişləndirilmiş, hüquqi yadımlla bağlı onlara ödənilən məbləğin artırılması istiqamətində bir sıra addımlar atılmışdır.

Vəkillərin dövlət və ictimai həyatın müxtəlif sahələrində bu cür iştirakı həm vəkillik fəaliyyətinin xarakteri, həm də son illər dünyada gedən global proseslər ilə əlaqəlidir. BMT-nin 1990-cı ildə qəbul etdiyi “Vəkillərin rolu üzrə Başlangıç Prinsiplər”, həmçinin Avropa Şurası Nazirlər Komitəsinin 2000-ci ildə qəbul etdiyi “Vəkillik peşəsinin müstəqil həyata keçirilməsi üzrə üzv dövlətlərə (2000) 21 sayılı Təvsiyəsi” vəkillik fəaliyyətinin həyata keçirilməsinin standartları baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Bu səbəbdəndir ki, məhz "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"nin Kommentariyasının hazırlanmasında vəkillərin də iştirakı zəruri bilinmişdir. Məhz Banqalor Prinsiplərinin preambulasında bu sənədin qəbulunun əhəmiyyəti aşağıdakı kimi qeyd olunmuşdur:

"Banqalor Prinsipləri ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi prosesinin vəkillər və ümumilikdə cəmiyyət tərəfindən daha yaxşı başa düşülməsinə və dəstəklənməsinə yardım etməyə yönəlmişdir."

Fikirimcə, digər hüquqşünaslıq peşəsi ilə məşğul şəxslərdən fərqli olaraq vəkillər bu Prinsiplərin öyrənilməsi və mahiyyətinin dərk edilməsi məsələsində xüsusi həssaslıq nümayiş etdirməlidirlər. Çünki qarşılıqlı fəaliyyət göstərən şəxslər olaraq hakim və vəkilin işi ədalət mühakiməsinin daha da səmərəli həyata keçirilməsinə yönəlmişdir. İlk baxışdan fərqli funksiyaları yerinə yetirsələr də hər iki şəxsin fəaliyyətinin məqsədini insan hüquq və azadlıqlarının səmərəli üsullarla müdafiə edilməsi təşkil edir.

Düzdür, sual oluna bilər ki, vəkillərin hakimlərin davranış qaydalarının müəyyən edilməsində nə kimi birbaşa rolu ola bilər?! **A)** Çünki kontinental (roman-german) hüquq sistemli ölkələrdə hakimlərin davranış qaydalarının normativləşdirilməsində bilavasitə məhkəmə hakimiyyətinin nümayəndələrinin iştirakı məqbul hesab olunduğu halda, anqlo-sakson hüquq sistemi fəaliyyət göstərən ölkələrin təcrübəsində bunun əksini görə bilərik. Məsələn, ABŞ-da 1972-ci ildə "Hakimlərin Davranış Kodeksi"nin qəbulunu həyata keçirən Amerika Hüquqşünasları Assosiasiyasının tərkibində vəkillərin də iştirakı olmuşdur.

B) Bundan başqa, adından göründüyü kimi BMT-nin ixtisaslaşmış qurumlarında "Hakimlər və vəkillərin müstəqilliyi məsələləri üzrə Xüsusi Məruzəçisi" vəzifəsi mövcuddur ki, həmin şəxs həm vəkillərin, həm də hakimlərin fəaliyyətləri bağlı məruzələr hazırlayır. Yəni, qeyd olunan sahə - hakimlərin davranışının müəyyən edilməsi məsələsində vəkillərin kənarında qalmasını məqbul saymır. **C)** Digər tərəfdən hakimlərin peşə fəaliyyətləri ərzində hakimlərin ən çox təmasda olduqları hüquqşünaslar təbəqəsi məhz vəkillərdir. Bu, prosessual qanunvericiliyin standartları ilə müəyyən edilir. Dolayısıyla vəkillərin hakimlərin müəyyən hərəkətlərinə təsir etmək imkanları genişdir. **D)** Təsadüfi deyil ki, 2004-cü ilin aprel ayında BMT-nin İnsan Hüquqları üzrə Komissiyasının altıncı sessiyasında BMT-nin Hakimlər və vəkillərin müstəqilliyi məsələləri üzrə Xüsusi Məruzəçisi, doktor Leonarda Despui "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"nin vəkillərin peşəkar assosiasiyalarına təqdim olunmasını tövsiyə etmişdir³.

E) Həmçinin "Məhkəmə orqanlarının vicdanlılığı və ələalınmazlığının möhkəmləndirilməsi məsələsi üzrə Hakimlər Qrupu"nun 2005-ci ilin oktyabr ayında Vyanada keçirilmiş dördüncü müşavirəsində "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"ne şərhin hazırlanmasının zərurəti barədə məhz vəkillər dəfərlə çıxış etmişlər.

F) Vəkillərin "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"nin əhatə etdiyi subyektlərin siyahısına daxil olmasını sübut edən digər fakt dünyada hakim korpusunun formalaşdırılmasında vəkillərin rolunun əhəmiyyətli olmasıdır. Bu məqam "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"nin Kommentariyasında dəfərlərlə vurğulanmışdır. Belə ki, Şərhdə əvvəllər vəkil olaraq fəaliyyət göstərən hakim öz əvvəlki vəkillik kontoruna, firmasına və ya bürosuna getməsi məsələsinə yanaşma hər bir vəkil üçün maraqlı kəsb edə bilər. Kommentariyada hakim öz əvvəllər işlədiyi vəkillik kontoruna və ya hüquq firmasına getməsinin qanunauyğunluğunun qiymətləndirilməsi zamanı ehtiyatın nümayiş etdirilməsi tövsiyə olunur. Məsələn, hakim öz əvvəllər işlədiyi vəkillik kontoruna illik toplantıda, kontorun üzvünün və ya keçmiş iş yoldaşının hakim təyin olunması münasibətilə keçirilən təntənəli qəbulda iştirak etməsi, bir qayda olaraq qəbahətli hal hesab olunmur. Lakin müxtəlif vəziyyətlərdə, hakim keçmiş həmkarları ilə ünsiyyətdə olmaq üçün əvvəllər vəkil olaraq işlədiyi şirkətə həddindən artıq tez-tez getməsi heç də normal hal hesab olunmur.

Həmçinin məlumat üçün qeyd olunmalıdır ki, Azərbaycanda hakim ştatlarının formalaşdırılmasında əvvəllər vəkillik peşəsi ilə məşğul olan şəxslər mühüm yer tuturlar. 2005-ci ildən etibarən hakim vəzifəsinə təyin olunmuş hüquqşünasların arasında vəkillər məhkəmə aparatı

³ UNODC, Commentary on the Bangalore Principles of Judicial Conduct, 2007 p.17

işçilərindən sonra ikinci yeri tutmaqla 18 %-lik paya sahibdirlər. Ümumi statistikaya diqqətlə nəzər saldıqda bu rəqəmin heç də aşağı olmadığını şahidi ola bilərik. Ümumiyyətlə, hakim vəzifəsinə qəbul olmaq arzusunda olan vəkillərin əksəriyyəti imtahanları müvəffəqiyyətlə keçirlər.

"Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri"nin Kommentariyasında vəkillərin hakimlərlə münasibətlərinə həsr olunmuş müddəalara fikir versək, görərik ki, bu Prinsiplər təkcə hakimlər üçün praktiki əhəmiyyətə malik olmamaqla, həmçinin "uzaqgörən" vəkillər üçün ideal vəsaitdir və "Vəkillərin etik davranış Əsasnaməsi" baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Avstraliyanın Quinslend ştatının Ali Məhkəməsinin sabiq hakimi cənab JB Tomasın təbirincə desək, "*cox maraqlıdır ki, cəmiyyətin vəkilliyə olan inamı müəyyən mənada hakimlərin davranışlarından asılıdır. İstənilən məhkəmə prosesində son sözün hakim tərəfindən deyiləcəyinə görə vəkilin müdafiə olunan qarşısında nüfuzuna hakimin çıxardığı qərar (ədalətli və ya ədalətsiz olmasına baxmayaraq) təsir etməkdədir. Bu baxımdan vəkillərin belə davranışlardan sığortalanmaları məqsədlə hakimlər üçün vahid davranış qaydalarının təsbit olunması zəruridir.*" "Hakimlərin davranışı üzrə Banqalor Prinsipləri" isə bu funksiyanın həyata keçirilməsində universal alətdir.⁴

Düzdür, Prinsiplərdə eyni mübahisə predmeti ilə bağlı əvvəllər vəkil qismində iştirak edən şəxsin sonradan həmin iş üzrə hakimlik etməsinin qanunauyğun olmamasının⁵ prosessual qanunvericilikdə də əks olunması ilə bərabər Kommentariyada hakimlərin konkret həyati hadisələrdə hansı davranışı nümayiş etməli olmaları barədə göstəriş vardır. Misal üçün, əvvəllər vəkillik fəaliyyəti ilə məşğul olan hakimlər bu vəzifəyə təyin edilənədək mətbuatda müəyyən fikirləri açıq ifadə edə, şəxsin adından fəaliyyət göstərə və ya müəyyən partiya və maraqları dəstəkləmiş ola bilərdi. Lakin gələcəkdə hakim olmaq arzusunda olan hər bir vəkil nəzərə almalıdır ki, hakim vəzifəsinə təyin olunanadək onun əvvəlki peşə fəaliyyəti ərzində daşdığı öhdəlikləri və təmsil etdiyi maraqları, onun hakim olaraq obyektivliyi və qərəzsizliyinin qiymətləndirilməsi zamanı nəzərə alınma ehtimalı yüksəkdir. Təbii ki, hər bir peşəkar vəkil gələcəkdə belə ehtimalların mövcudluğunu nəzərə almaq məcburiyyətindədir.

Komentariyada xüsusi maraq kəsb edən digər bir hal, vəkillərin hakimlərlə dostluq əlaqələri barədədir. Belə ki, Kommentariyada hakimlərin vəkillərlə dostluq əlaqələrinin qədim zamanlara söykəndiyi qeyd olunur və belə ənənələrin hörmətəlayiq olması nəzərə çatdırılır. Həmçinin hakimin cəmiyyətdən, o cümlədən öz dostlarından, iş yoldaşlarından, habelə vəkillər sırasından olan həmkarlarından təcrid olunması arzu olunmayan haldır. Bu baxımdan, hakimin vəkillərlə bu və ya digər tədbirlərə qatılmasının bir sıra üstünlükləri vardır. Belə tədbirlər hakimlərlə vəkillərin münasibətlərindəki gərginliyi aradan qaldırmağa imkan yaradaraq vəkil və hakim etikası qaydaları gözlənilməklə qeyri-rəsmi ünsiyyətə şərait yaratmaq imkanına malikdir. Lakin hesab edirəm ki, vəkillərin hakimlərə münasibətdə nümayiş etdirməli olduqları davranış qaydaları bu Prinsiplərin nəzər-nöqtəsindən müvəffəqiyyətlə tətbiq oluna bilməsinə baxmayaraq hakimin baxdığı işlə bağlı vəkillə dostluq münasibətləri kənar müşahidəçilərin nəzərində qeyri-adekvat görsənə bilər. Hər bir vəkil belə münasibətlərin prosesin iştirakçılarında hakimin qərəzli olması şübhəsinin aradan qaldırılması üçün əvvəlcədən tədbirli olmalıdır. Çünki bu halda vəkil ilk öncə məhkəmə hakimiyyətinin nüfuzdan salınmasına imkan verməməli və hakimlə arasında olan münasibətlərin sağlam və şəffaf zəmində davam etməsinə çalışmalıdır.

Zənnimcə, hüquqşünaslar – xüsusilə vəkillər və hakimlər arasında mövcud olan münasibətlər bilavasitə ədalət mühakiməsinin şəffaflığı və obyektivliyinə təsir etmək iqtidarındadır. Bu hipotezani rəhbər tutaraq fəaliyyət göstərmək, hər bir hüquqşünasın peşə fəaliyyətinin əsasını təşkil etməlidir. Ona görə ki, ictimai və dövlət münasibətlərinin sağlam özüllər əsasında qurulmasının ümdə şərtlərindən biri

⁴ J.B.Thomas, *Judicial Ethics in Australia* (Sydney, Law Book Company, 1988)

⁵ Bangalore Principles of Judicial Conduct, Article 2.5.2.

də cəmiyyətdə ədalət mühakiməsinin qərəzsizliyi və obyektivliyinə səmimi inamın olmasıdır. Belə inamın zəif olduğu dövlətlərdə həm cəmiyyətin monolitliyi, həm də dövlət qurumlarının fəaliyyətindəki harmoniya pozulmağa məhkumdur. Həmçinin "ədalət mühakiməsi qərəzsizliyinin təmin edilməsi" anlayışı xaoslu təsadüflərin nəticəsi olaraq meydana çıxmamışdır. "Ədalət mühakiməsi qərəzsizliyinin təmin edilməsi" ideyasının əsasında nəyin durduğu sualının cavab Ümumdünya İnsan Hüquqları Bəyannaməsinin 8-ci maddəsindədir. Həmin müddəaya əsasən, əsas insan hüquqlarının pozulması halları ədalət mühakiməsi vasitəsi ilə aradan qaldırıla bilər. Yəni "qərəzsiz ədalət mühakiməsi" insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunmasına xidmət edir və bu mənada ədalət mühakiməsi müqəddəs anlayışdır.

Diqqətinizə görə minnətdaram!

Türkiyə Ali Məhkəməsinin hakimi cənab Sami Sezai Uralın ÇIXIŞI

**“Davranışlarınıza diqqət edin; alışkanlıklarınıza dönüşür,
Alışkanlıklarınıza diqqət edin ; dəyərlərinizə dönüşür,”**

Etik; insan ilişkilerinde, toplumsal, kültürel, siyasal, ekonomik, hukuksal, bilimsel, eğitim, çevre ve benzeri alanlarda insanın duygu ve davranışlarında belirleyici olan, hiçbir bireyin dışında kalamayacağı, bundan kaçınamayacağı ilke ve değerler bütünü olup, bu kavram son yıllarda sıklıkla kullanılmaktadır.

Etik kavramına farklı amaç ve anlamlar yüklense bile, bu kavramın toplumsal yaşamımızda kültürel aşınmanın ve yozlaşmanın alabildiğine yaygınlaştığı, insana özgü değerlerin anlamını yitirdiği bir dönemde gündeme gelmesi çok anlamlıdır. Bu durum aynı zamanda toplumsal bir tepki olarak da değerlendirilmektedir.

Şüphesiz her mesleğin bir etiği vardır. Ancak; hakimlik mesleğinin etiği çok daha hassas ve önemlidir. Çünkü bu mesleğin mensupları; yargılayan, bireyin tüm hak ve özgürlükleri üzerine son sözü söyleyen kişilerdir. Kişinin sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri hakkında dahi (yakalama, zorla getirme, tutuklama gibi...) karar verebilmektedirler.

Yargı etiği, son dönemde yargı alanında dünyada en fazla tartışılan konulardan biridir. Özellikle yargı mensupları hakkında hâkimlik görevinin gereklerine aykırı davranıldığını bildiren haberlerle, konu kamuoyu gündemine taşınmaktadır.

Bu olaylar nedeniyle yargının itibarının ve güvenilirliğinin zedelemesi söz konusu olabilecektir. Nitekim kamuoyu araştırmaları da halkın yargıya olan güveninin bu haberlerle zarar gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu durum, aynı zamanda hak arayanlar yönünden, beklenen adil yargılama vadinin gerçekleştirilmesi beklentisini zedeleyen bir olgudur.

Yargı organı üzerine yapılan tartışmalar karşısında vatandaşların yargıya olan güvenini korumak zorundayız. Bilindiği gibi yaşadığımız yüzyıl yargının gücünün ve buna paralel olarak sorumluluklarının da arttığı bir dönem olmuştur. Hâkim artık insan haklarının ve demokratik değerlerin son teminatı haline gelmiştir.

Demokratik sistemlerde, yargı mensuplarına olan inanç, yargı organının etkinliği ve güvenilirliği açısından esas unsurdur. Oysa yargının bizzat kendisi tartışmaların odağındadır. Yargının işleyişindeki aksaklıklardan öte ona karşı güven bunalımı, yargının imajını bozacak, onun bağımsızlık ve tarafsızlık niteliğine zarar verecektir.

Hâkimlerin bilgili ve yetenekli olmaları kesinlikle göz ardı edilemeyecek bir gerekliliktir. Ancak etik değerlerin yerleşmediği ve içselleşmediği bir yargı düzeninde, hak arayanların doğru veya yanlış kuşkulara dayanan güvensizlik içinde olmaları da kaçınılmazdır. Günümüzde temel mesele bunun önünün alınmasıdır.

Toplumsal yaşamın ve iş hayatının işleyişi belirli kurallara bağlanmıştır. Bu kuralların kaynaklarından en önemlisi toplumun ahlak anlayışı ve algılamasıdır. İş yaşamındaki ilişkilerde de belirleyici olan unsur etik anlayışı olmalıdır.

Aslında her türlü insani ilişki, taşıdığı niteliğe göre farklılık arz etmekle birlikte mutlaka bir etik ilişkiye kaynaklık eder. Bunlardan iş yaşamını ilgilendirenler çok daha büyük bir önem arz eder. Çünkü bu alandaki ilişkilerde yaşanan ve karşılaşılan rekabet olgusu, meslek etiği ilkelerine bağlı olmayı kaçınılmaz kılar.

Bu nedenle hâkimlik mesleğiyle ilgili olarak, bir hâkimin gerek mesleki faaliyetlerini ifasında, gerekse özel hayatındaki şahsi ilişkilerinde belli etik değerlerin oluşturulmuş olması gereklidir.

Etik ilkelerinin meslek hayatında daha belirgin kılınması, benimsenmesi ve irdelenmesiyle, hâkimler etik kavramı hakkında daha derin düşünebilecekler ve kendi davranış biçimlerini sorgulayabileceklerdir.

Böylelikle, hâkimler tarafından meslek etiği ilkeleri doğru bir şekilde kavranabilecek ve meslek etiğine daha uygun davranma bilgi ve becerileri kazanılabilecektir.

Hâkim etiği konusunda esas problem bu konuyla ilgili kavramların çerçevesinin belirlenmesindeki güçlüktür. Bu nedenle çalışmamızda, ilk olarak bu alanda kullanılan kavramlara ana hatlarıyla değinip; daha sonra genelden özele sırasıyla meslek etiği, hâkim etiği, bu konuda referans kabul edilen Bangalor Yargı Etiği İlkeleri, Türkiye uygulaması ve mukayeseli hukuktaki durumu irdeleyeceğiz

1.Genel Olarak Kavramlar

1.1. Ahlak (Morale)

Ahlak, İnsan davranışlarını değerlendirme ve nitelendirmeye imkân veren, iyi ve kötü hakkındaki ilkeleri ifade eder. Ahlak, mutlak olarak iyi olduğu düşünülen ya da belli bir yaşam anlayışından kaynaklanan davranış kurallarının bütünüdür.

Diğer bir anlatımla, insanların kendisine göre yaşadıkları, kendilerine yol gösterici nitelikte kabul ettikleri ilkeler ve kurallar bütünüdür. Toplumların gereksinim ve çıkarları doğrultusunda; alışkanlıklar, gelenekler, töreler ve kamuoyunun gücünden destek alan kendiliğinden biçimlenmiş genel kabul görmüş yasaklama ve değerlendirmelerdir.

Genellikle bütün insanlık için geçerli olan ve onları yönlendiren ilkeler de, mesela, insana saygı, eşit muamele ve zarar vermeme bu başlık altında yer alır. Bunlar liberal demokratik kültürün de temelini oluşturur. Bazıları hukuka aktarılmış, bazıları ise toplum vicdanında varlığını devam ettirmektedir.

1.2. Meslek Ahlakı

Meslek ahlakı, bireysel bir tutum değildir. O, evrensel değerlerden hareketle, olayları değerlendirmede referans kabul edilen ortak değerler olarak tanımlanabilir.

Meslek ahlakı, adalet alanında kamu hizmeti ifa eden hâkimler için özel bir önem taşır. Bu nedenle toplum açısından önemli bir misyona sahip olan yargıda sorumluluk alan yargı profesyonellerinin, meslek ahlakı esasları üzerinde önemle durulmalıdır.

1.3. Meslek Ahlakı İlkeleri (Deontoloji)

Meslek ahlak ilkeleri, doğrudan o meslek mensubunun meslek ahlakı düşüncesinden doğmaktadır. Kavram, bir mesleğin ifasına ilişkin yükümlülükler bütünüdür incelenmesini ifade eder.

Meslek mensuplarına mesleğin ifasında yol gösteren ilke ve değerleri inceler ve ortaya koyar. Onların her konumda hizmet alanlara saygılı olmasını amaçlar.

Bir mesleği ifa eden herkes, hizmeti alanlar karşısında kaçınılmaz bir güce sahip olacaktır. Bu gücün kullanılmasının, diğer bir ifade ile mesleğin ifasının esas ve usulleri ile bunların çiğnenmesi halinde uygulanacak müeyyideler açıklıkla ve biçimsel olarak ortaya konulmalıdır.

1.4. Disiplin

Deontolojinin bastırıcı (eylemden sonra harekete geçip cezalandıran) yönünü anlatır. Disiplin müeyyidesi ile cezalandırılan, meslek ahlak ilkelerine aykırılıkların hangileri olduğunu belirlemeye imkân verir.

Disiplin müeyyidesini gerektiren eylemler ile meslek ahlak ilkeleri birebir örtüşmemektedir. Meslek ahlak ilkelerine aykırılıklar zorunlu olarak bir disiplin cezasını gerektirmeyebilir. Kabahatin ağırlığı ve davranışın niteliğine bağlı olarak hatayı cezalandırmak veya ortadan kaldırmak için başka tedbirler düşünülebilir.

1.5. Etik

“Etik; bir iyiye ulaşma gayretidir.” Aristoteles

Etik, ahlak üzerinde bir düşünme biçimidir. Neyin iyi ve doğru, neyin kötü ve yanlış olduğunu araştırır, insan hayatının gerçek amacının ne olması gerektiğini sorgular, ahlaklı ve erdemli bir yaşamın hangi unsurları içerdiğini irdeler.

Tarihsel süreç içerisinde etik kavramının birçok tanımı yapılmıştır. Kelime olarak etik; töre bilimi, ahlak bilimi, ahlaki, ahlakla ilgili olarak tanımlanmaktadır. Etik, ahlaki olanın özünü ve temellerini araştıran, insan davranışları ile ilgili problemleri inceleyen felsefe dalı olarak da tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle etik, insanın bütün davranış ve eylemlerinin temelini araştırır.

Günümüzde etik kavramı, daha çok iş hayatı içerisindeki davranış biçimlerini irdeleyen, düzenleyen bir disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahlak kavramı ise, kişilerin sosyal yaşam içerisindeki ilişkilerini düzenleyen bir disiplin olarak görülmektedir. Etik ile ahlak bazı felsefeciler tarafından farklı anlamlar içeren kavramlar olarak kabul edilmekte, bazı felsefeciler ise bunun aksini savunmaktadırlar.

Aristoteles, etiği kuramsal felsefeden ayırarak kendi başına bir felsefe alanı olarak ele alan ilk düşünürdür. Etik, pratik felsefenin bir bölümü olarak insan eylemleri ve onların ürünlerini konu alır.

Etik her şeyden önce istenilen bir yaşamın araştırılması ve anlaşılmasıdır. Daha geniş bir bakış açısı ile bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konulması, neyin yapılacağı ya da yapılamayacağı; neyin isteneceği ya da istenmeyeceğinin; neye sahip olunacağı ya da olunamayacağı bilmesidir. Etik; insanların kurduğu bireysel ve toplumsal ilişkilerin temelini oluşturan değerleri, normları, kuralları, doğru-yanlış ya da iyi-kötü gibi ahlaksal açıdan araştıran bir felsefe dalıdır..

Bireylerin ve toplumların yaşamlarında etik değerlerin varlığı, önem ve gerekliliği tartışılmaz bir gerçektir. Etik; iyi, kötü, yararlı gibi hususları inceleyen, ahlaki bir davranış kuralı ortaya koyan, neyin yapılması gerektiğini, hangi davranışın iyi olduğunu, neyin yaşama anlam kazandırdığını gösteren ahlak bilimi olduğuna göre, bu tanımın sınırladığı tüm değer, kavram ve eylemlere her bireyin saygılı olması gerekir. Tüm var olan ve kabul görmüş etik değerleri reddedebilmek mümkün değildir. Çünkü etik değerler, insan kalabalıklarının “toplum”, insanların ise “birey” haline gelebilmeleri için gerekli zemini hazırlar.

Kısaca belirtecek olursak etik; doğru ve yanlış davranış teorisidir. Ahlak ise onun pratiğidir. İlkeler söz konusu olduğunda etik kavramı kullanılırken, davranış söz konusu olduğunda ahlak kavramı kullanılır. Etik bir kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği değerler iken, ahlak ise bunu hayata geçirme tarzıdır.

Etik kavramı, eski çağlardan itibaren üzerinde düşünülüp tartışılan bir felsefe disiplini olmuştur. Sokrates’in ahlak öğretisi, “İnsanın temel amacı erdeme ulaşmak olmalıdır. Erdem ancak bilgelikle mümkündür.” olarak ifade edilir.

1.6. Etik Kuralları

Etik neyin yapılması gerektiğini, hangi eylemin iyi olduğunu, neyin yaşama anlam kazandırdığını gösterir. Özetle; etik, ahlak fenomeni üzerine derinliğine düşünme, yani felsefe yapmadır. Birtakım kuralları normları “normatif etik” ortaya koyar. İyi davranışlarda bulunabilmek iyi işler yapabilmek için eylemlerimizi uydurduğumuz kurallara da “uygulamalı (pratik) etik” denilmektedir.

Etiğin kaynağını ve temelini araştıran alana da “kuramsal (teorik) etik” denir. Pratik ve teorik etik karşılıklı etkileşim içinde olduğundan, etiği bir bütün olarak ele almak daha doğrudur. Buna karşılık iyi ve kötü, kişilere, toplumlara ve çağlara göre değişmektedir.

Etik kavramı daha çok belirli toplumsal gruplar ve kurumlar için belirli davranış, kural ve normları içerir. Toplumsal kurumların değer yargıları da “etiğin toplumsal kökenlerini temsil eder. Bu anlamda aile, avukatlık, din, okul, iş, komşuluk, ticaret, insanlık, meslek, siyaset, hekimlik, medya, basın, gibi kurumlar etik kurallarına ve etik anlayışına sahiptirler.

Etik ilkelerin ortaya çıkması uzun tartışmalar ve süreç gerektirir. Yasal düzenlemeler genellikle etik tartışmalardan sonra gerçekleşir. Yani belli konuya ilişkin etik tartışmalar başlayıp, dikkatler bu konu üzerinde odaklandıktan sonra, etik sorunlara yol açan konuların çözümünü sağlayan yasalar düzenlenir.

Toplumsal yaşam içinde, toplumun bireyelerine saygılı olmak, farklı kültürlere ve düşüncelere karşı hoşgörü ve insanların eşitliği gibi kişilerin topluma, toplumun da kişilere karşı uyması gerekli olan bir kısım ahlaki kurallara vardır.

7. Etik - Toplum İlişkisi

Etik davranışlar ve ahlak önce ailede öğrenilir. Aile toplumun temelidir. Toplumun oluşturan da bireyler olduğuna göre tek tek bireylerin ahlaki gelişmelerinin ortalaması toplum ahlakını oluşturur.

Toplumsal yaşam içinde herkesin üzerinde anlaştığı ve herkesi kapsayan ortak bir değerler sistemine ihtiyaç vardır. Bir insandan beklenen öncelikle onun etik kurallara uymasındır. Bir toplumun üyesi olmanın ilk koşulu, var olan ahlaki çerçeveyi kabul etmektir. Toplumsal yaşamın diğer kuralları, örneğin yasalar uyulması zorunlu kurallardır. Toplum gerçekte sosyal kurumlar ve sosyal ilişkilerden meydana gelen bir ağ olarak düşünülebilir. Dolayısı ile toplumu oluşturan, toplumda insan ilişkilerini düzenleyen ana unsurları; norm, kültür, değer, hukuk, ahlak, etik ve din olarak sıralayabiliriz.

1.8. Etik Sorgulama

Etik; bireyler arasındaki ilişkileri, bir bireyin diğer bireylere yönelen eylemleriyle uyguladığı ilişkileri incelemekle yetinmez, olanın yanı sıra olması gerekeni de araştırır. Çünkü etiğin amacı sadece bireylerin birbirlerine nasıl davranacaklarını öğretmek değil, ahlaki ilke ve değerlerin birey ve toplum yaşamındaki önemini de kavratmaktır.

Toplumsal yaşam içinde herkesin üzerinde anlaştığı, gittikçe genişleyen ortak bir değerler sistemine ihtiyaç vardır. Toplumsal yaşama temel oluşturan bu etik değerler, toplumda çekişen ve çatışan taraflara, hiçbir ortak yanları kalmadığında bile ortak bir dayanak görevi yaparlar. Kimse dürüstlüğü değil de yalancılığı ya da sahtekârlığı öneremez. Sadakat yerine ihaneti, adalet yerine haksızlığı kimse değerli gösteremez. Fakat gerçek adaletin, sadakatin, dürüstlüğüne ne olduğu sürekli tartışma konusudur.

İnsanlar en uygunsuz davranışlarını bile ahlaki sınırlar içinde göstermeye çalışırlar.

Genel olarak insanlar gerçekleştirecekleri her faaliyet öncesinde bir planlama yaparlar. Bu planlama içerisinde faaliyetin kendilerine sağlayacağı fayda hedef alınır. Bununla birlikte ilgili faaliyetin ahlaki olup olmadığı da sorgulanır. Ahlaki olan davranışın kişinin kendine olan yararının yanı sıra topluma da yararı vardır.

Mesleki Etik

2.1. Genel Olarak

Etiğin bir bölümü olan meslek etiği, ilgili mesleğe mensup kişilerin uymaları gereken kuralları belirler ve mesleklere göre tıp etiği, ticaret etiği, sağlık etiği, eğitim etiği, medya etiği, çevre etiği, sanat etiği veya yargı etiği gibi adlandırılır. Evrensel kabul görmüş bazı ilkeler ile toplumun genel etik değerlerinde yaşanan gelişmeler meslek etiğini de etkiler.

İnsanların iş yaşamındaki davranışlarını yönlendiren, onlara rehberlik eden etik prensipler ve standartların toplamına “mesleki etik” denmektedir. Bu kavram insanlara mesleklerine özgü ödevler yüklemektedir ve bu ödevler bazı yükümlülükleri de beraberinde getirmektedir. Meslek mensupları bu ödev ve yükümlülükler uymak zorundadırlar.

Durkheim’e göre meslek etiği ilkeleri bir mesleğe mensup kişiler arasındaki anlama, algılama ve davranış farklılıklarını gidererek o meslek grubunda standardizasyonu sağlama ihtiyacından doğmuştur.

Tarihsel süreç içerisinde, insanoğlunun ihtiyaç duyduğu her türden mal ya da hizmet üretimi çeşitli meslek gruplarının doğmasına neden olmuştur. Bu meslek grupları zamanla örgütlenip bir takım ilkeler belirlemiştir. Bu ilkelerin arasında, etik-ahlaki değerler önemli bir yer tutmuştur.

Türk tarihinde de günümüzün meslek teşkilatlarına benzer bir işlevi olan iyi ahlak, doğruluk, kardeşlik ve yardımseverlik gibi güzel meziyetlerin birleştiği “Ahilik” adıyla anılan, kendi kural ve kurulları olan bir kurum vardı. Bu kurum Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu’da yaşayan halkın sanat, ticaret, ekonomi gibi çeşitli meslek alanlarında yetişmelerini sağlamayı ve onları ahlaki yönden yetiştirmeyi ve çalışma hayatını iyi insan meziyetlerini esas alarak düzenlemeyi amaçlamaktaydı.

Ahilikde insan sistemin ortasına oturtulmuş olup, hiçbir şeye insandan daha fazla değer verilemeyeceği ilkesi benimsenmiştir.

Ahilik insanı bir bütün olarak ele almakta ve onu bütün yönleriyle geliştirmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple Ahilik, insan hayatını maddi ve manevi tüm yönlerini kapsayacak biçimde düzenlemektedir. Ahilik, insanların dıştan zorlamalarla kurallara uygun hareket etmelerini sağlama yerine, kendiliklerinden bu kurallara uygun tutum ve davranışlar sergilemelerini esasına dayanır. Bu tercihleri sebebi ile ahiler sadece kuralları belirlemekle yetinmeyip, eğitime büyük önem vermişlerdir.

Günümüzde de çeşitli esnaf ve zanaatkârlarca farklı biçimlerde kurulmuş, o mesleğin dayanışmasını, kurallarını yansıtan kendine özgü birtakım ilkeleri olan birliklerin oluşturduğu meslek grupları bulunmaktadır.

Mesleki etik bir özdenetim düzeneği gibi çalışır fakat diğer denetim biçimlerinden farklı olarak içseldir ve manevi bir nitelik taşır. Meslek etiği; genel ahlaki ilkelerin söz konusu meslek özelinde ve ona özgü olarak yeniden yazılmasıdır.

Bir meslek üyesinin yaptıkları, bir noktadan sonra diğer meslektaşlarını da yakından ilgilendirir. Yanlış bir davranış yalnızca bir kişiyi küçük düşürmekle kalmaz, o mesleğe duyulan bütün güveni yok edebilir. Aslında bir mesleğin saygınlığını yitirmesi tüm toplum için bir kayıptır. Çünkü bütün meslekler toplumsal yaşam için vazgeçilmezdir. Onların açıklanmış amaçları doğrultusunda çalışmaları, insanların maddi ve manevi gereksinimlerinin karşılanması için yaşamsal önemdedir.

Özellikle kamu kesimindeki çalışanlar için mesleki etik kuralların kabul edilmesi ve uygulanması, bireylerin yaptıkları işlere inanç ve güven duyulmasını sağlar.

Kurumsal etik anlayışı belirlenirken etik ilkeleri herkesin öncelikli bir sorunu haline getirilmelidir. Herkes bu konuda sıkı çalışmaya özendirilmelidir. Bu ilkelere aktif bir ilgi duyma sağlanmalıdır. Etik davranış sergileme ile performans arasındaki ilişkiye dikkat edilmelidir. Açık bir iletişim tarzı sergilenip, davranış ve eylemlerle örnek olunmalıdır. Bu anlamda liderlere önemli görevler düşmektedir.

2.2. Meslek Etiğinin Önemi

Meslek etik kodları, mesleği icra eden kişiler arasında bir disiplin ruhu oluşturur. Böylesi bir gurupta denetim ve kontrol mekanizmaları etkindir ve kurallara uymayanlar derhal tespit edilir ve gerekli cezai yaptırımlar uygulanır. Böylece güçlü ve saygın bir imaja sahip meslek grubu ortaya çıkar.

Meslek etik kodları, kişilerin birbirlerine ve mesleğe karşı olan bağlılık duygusunun gelişmesini sağlar. Mesleği ile bütünleşen kişiler hem kendine, hem de içinde yaşadıkları topluma faydalı olurlar. Dolaylı olarak toplumsal düzenin sağlanmasına da katkıda bulunmuş olurlar.

Bu kapsamda meslek etik ilkeleri; meslek hayatı içerisindeki rekabet ortamının düzenlenmesine, yeterli olmayan ve ilkeli çalışmayanların meslekten uzaklaştırılmasına ve mesleki ideallerin korunması amaçlarına hizmet eder.

Özellikle kamu yönetiminde etik, bir durum değil, bir faaliyettir. Etik davranışın desteklenmesi, devletin işleyişinin temelini oluşturan ve hep devam eden bir yönetim sürecidir. Yönetim işinin başarısında ve devamlılığında son derece önemlidir.

Etik dışı davranışlar, her şeyden önce, hukuk sistemine ve devlete olan güveni azaltacaktır. Bunun bir sonucu olarak da bireylerin, tüm alanlarda kuralları çiğneme eğilimleri güçlenecektir.

2.3. Etik İlke ve Kodlar

Son yıllarda meslek kuruluşları tarafından kendi adlarıyla anılan, çeşitli meslek etik kodları oluşturulmakta ve böylece kişisel değerlendirmeler en aza inmektedir. “Etik kod” bir mesleğe mensup kişilerin, nasıl davranması gerektiğini belirleyen, yazılı kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Bir meslek grubunda “iyi” olarak kabul edilen değerlerin çeşitli adlarla (alışkanlık, kural, ilke ve standartlar gibi) var olduklarını söyleyebiliriz. “Standartlar”, yapılacak işin çerçevesini önceden belirleyerek, istenen davranışların yapılmasını, istenmeyenlerin yapılmamasını amaçlarken, etik kodlar ise bir işin nasıl yapılması gerektiğini, nelere uyulması gerektiğini ve nerede yapılacağını belirleyen ilke ve kuralları belirler.

Hukuki yükümlülükler cezai yaptırımlar içerdiği halde, etik kodlar öncelikle kişide vicdani sorumluluğu harekete geçirir ve kendini kötü hissetmesine veya pişmanlık duymasına neden olur. İnsanlar etik kodları rehber edinerek, nerede, ne zaman, nasıl davranacaklarına karar verirler ve inandıkları eylemleri yaparlar

3. Hakim Etiği

Her mesleğin kendi içinde gelişen kuralları olduğu gibi, yargılama görevini yerine getiren hâkimlik mesleğine mensup olanların da hâkimlik meslek etiği ve icra ettikleri yargılama görevine ait yargı etiği kuralları bulunmaktadır.

Günümüzde her zamankinden daha fazla yargıya güvenmeye, kararların toplum vicdanında kabul görmesine, hâkimlerin güvenilir ve kararlı duruşuna ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sebeple tüm dünya ülkelerinde yargı mensuplarının da diğer kamu görevlilerinin olduğu gibi ayrı meslek kuralları bulunmaktadır.

Yapılan araştırmalarda ve incelemelerde bazı ülkelerde yargı ve meslek etiği kurallarının yazılı olarak belirlendiği, bazı ülkelerde ise yazılı olmadan meslek mensuplarının vicdanlarında uyulması gereken ilkeler şeklinde oluştuğu görülmektedir.

Bu çerçevede en kısa şekilde hâkim etiği, bir yargı mensubunun mesleki faaliyetlerinin ifasında ve özel hayatında, kişisel davranışlarını ilgilendiren kurallar bütünü olarak tanımlanabilir. Bu ilkelere şu iki örnek verilebilir.

Hâkim, dışarıdan, sıradan (mantıklı) bir gözlemcinin gözünde kendi davranışının kusursuz olmasına her durumda dikkat etmelidir.

Hâkim, mesleki ve meslek dışı faaliyetlerinde her türlü münasebetsiz, yakışsız durumdan kaçınmalıdır.

Avrupa Hâkimleri İstişare Konseyi (Avrupa Konseyi bünyesinde faaliyet gösteriyor) bu konuda 19 Kasım 2002 tarihinde bir görüş açıklamıştır.

“Meslek etiği ilkeleri, hâkimlik statüsüne ve hâkimlere yönelik disiplin kurallarından tabiatıyla tamamen farklıdır. İlkeler, hâkimleri kendisine verilen yetkiler karşısında ve halkın beklentilerine paralel olarak kendi fonksiyonları üzerinde sürekli düşünmeye davet eder. İlkeler, aslında hâkimlerin kendi kendilerini kontrol etmelerinin bir vasıtasıdır. Ayrıca bu ilkeler kanunların uygulanmasının mekanik bir iş (faaliyet, uğraş) olarak düşünülmemeyeceği fikrini de içerir. Böylece hâkimler hem kendilerine hem de vatandaşlara karşı bir sorumluluk duygusu içinde hareket ederler. Diğer yandan etik ilkelerin bir metinde sıralanması bazı sakıncaları da beraberinde getirir. Bu ilkeler tamamen sayılmıştır. O halde bunun dışındakiler, yasaklanmayanlar serbesttir fikrine götürür. Oysa meslek ahlak ilkeleri donmuş bir kavram değildir. Bu nedenle Konsey, meslek ahlak ilkelerini bir kanun içinde ifade etmektense bir “etik prensipler bildirisini” daha tercih edilir bulmaktadır”.

İstişare Konseyi etik ilkelerin belirlenmesine dair iki temel kural ortaya koymuştur. Etik ilkelerin tam bir listesini sunmanın imkânsızlığı ifade edilmelidir. Açıklanan ilkeler de hâkimlerin kendi kendilerini kontrol etmesinin bir aracını oluşturmalıdır. Yani bu ilkeler bir anlamda hâkimin davranışlarında rehber olmalıdır. Her ne kadar iç içe geçmeler ve etkileşim söz konusu olsa da, bu ilkeler hâkimlerin disiplin sisteminden bağımsız olmalıdır. Yani bu ilkelerin tanınmaması tek başına hâkimin disiplin, hukuki veya cezai sorumluluğunu işletmenin bir aracı olmamalıdır.

Etik ilkeler bizzat hâkimler tarafından hazırlanmalıdır. Bu ilkeler mesleğin kendi kendini kontrol etmesinin bir aracı olarak kabul edilmelidir. Böylece görevini genel olarak kabul edilen etik değerler bağlamında ifa eden yargı erkinin daha bir meşruiyet kazanması sağlanacaktır. Bildiride yer alan ilkelerin açıklanması ve yorumlanması içinde geniş bir danışma birimi oluşturulmalıdır”.

Hâkimlere yönelik meslek ahlâkı standartlarını oluşturmak amacıyla, Birleşmiş Milletler Bangalor Yargı Etiği İlkeleri benimsenmiştir⁶. Bu prensiplerle, yasama ve yürütme mensupları ile avukatların ve kamuoyunun, yargıya daha çok destek olmalarına ve onu daha iyi anlamalarına katkı sağlanacağı öngörülmüştür.

Yukarıda verilen bilgiler de dikkate alınarak etik ilkeleri şu başlıklar halinde ortaya koyabiliriz.

3.1. Tarafsızlık

Hâkim, yargısal görevlerini tarafsız, önyargısız ve iltimasız olarak yerine getirmelidir.

Hakime düşen görevin niteliği ve hakimin faaliyetinin güven vermesi için onun tam tarafsızlığı olmazsa olmaz bir koşuldur. Tarafsızlık, yargı görevinin tam ve doğru bir şekilde yerine getirilmesinin esasıdır. Bu prensip, sadece bizatihi karar için değil, aynı zamanda kararın oluşturulduğu süreç açısından da geçerlidir.

⁶ Bkz. Ek 2003/43 Sayılı B.M. Bangalor Yargı Etiği İlkeleri Türkçe çevirisi

Tarafsızlık önyargıların yokluğu olarak tanımlanabilir. Bu hâkimin bir kanaate sahip olmasını engellemez. Ancak onun kanaatinin yasanın gerekleri ve olayların çelişmeli yargı ilkesi prensibi doğrultusunda değerlendirilmesi ile oluşmasını ifade eder.

Bu ilke sadece hâkimlere değil savcılara da uygulanır. Her ikisi de entelektüel dürüstlüğü, olayın taraflarına saygıyı, mesleki faaliyetinde dürüstlüğü dikkate almak ve tarafların birbirine zıt görüşlerini dinlemek zorundadırlar.

3.2. Görevin gerekleriyle bağdaşmayan tutum ve davranışlardan kaçınmak

Hâkimin hal ve davranış tarzı, yargının doğruluğuna ve tutarlılığına ilişkin inancı kuvvetlendirici nitelikte olmalıdır. Adaletin gerçek anlamda sağlanması kadar gerçekleştirildiğinin görüntü olarak sağlanması da önemlidir.

Bu ilke hâkime tarafsızlığı konusunda davanın taraflarında bir şüphe kırıntısına dahi yol açacak fikir ve tutumdan kaçınmayı emreder. Bu bağlamda siyasi tavır, sendika militanlığı veya kendi kanaatini yayma çabaları örnek olarak zikredilebilir.

Hâkim her vatandaş gibi kamu hürriyetlerinden yararlansa da onun statüsü bu alanda ona yönelik bazı sınırlamaları da beraberinde getirir.

Hâkim, diğer vatandaşlar gibi, ifade, inanç ve dernek kurma ve toplanma özgürlüğüne sahiptir, ancak bu hakların kullanılmasında, yargı mesleğinin onurunu, yargının bağımsızlığını ve tarafsızlığını koruyacak şekilde davranmalıdır.

Hâkim bir parti veya sendikaya üye olabilir veya bir dini inanca sahip olabilir. Fakat bu durum onun kamuoyu önünde göstermesi gereken tarafsızlık ilkesiyle bağdaşmayacak aktif bir militanlığın açık bir şekilde dışı vurumu şeklinde olmamalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi; “bir siyasi partide faal olan, militan olan bir hâkim; dışarıya vermesi gereken bağımsızlık ve tarafsızlık imajını tehlikeye atar. Bu şekildeki yoğun siyasi faaliyeti nedeniyle basın saldırılarına maruz kalan bir hâkim hakkındaki haberleri yargı organına güveni korumak düşüncesiyle kısıtlamak kabul edilemez. Zira asıl bu aktif, siyasi militan olma davranışı yargıya olan güveni zedeler” demektedir.

Sendikal faaliyetler hususunda ise hâkim görev ve statüsüne ait yükümlülüklerini dikkate almalıdır.(kuvvetler ayrılığı ilkesi adına yürürlükte olan yasaların uygulanmasını ve onlara saygıyı sağlama, yargı kararının değerlendirilmesi ve mesleki nitelikteki talep ve gösteri şekillerinde ihtiyatlı olma.)

Felsefi ve dini inançları konusunda ise hakimin tarafsızlığı korumak amacıyla bu konudaki faaliyetlerinde kendi görev ve niteliğini ön plana çıkarmaktan kaçınması gerekir.

3.3. Dürüstlük

Dürüstlük ve dürüstlüğün görüntü olarak ortaya konuluşu, bir hâkimin tüm etkinliklerini icrada esaslı bir unsurdur. Kavram yasaya, doğruluğa ve haysiyete saygıyı anlatır. Dürüstlük adaletin erdemi olarak ifade edilebilir.

İlke, hâkimin bile bile yasayı göz ardı etmemesini ifade eder.

Hâkimlerin yargının düzenli işlemesine ait konularda kendi üstlerine karşı tam bir samimiyet ve saydamlık içinde olmalarını ifade eder. Dosyaların tamamlanmasındaki gecikmelerden, görevin ifasında karşılaşılan zorluklardan, kendi yargı çevrelerinde yargının işleyişini olumsuz etkileyen unsurlardan üst makamları haberdar etmeyi içerir.

Aynı zamanda basına anonim olarak verilen yarı resmi olumsuz açıklamaların da yasaklanması bu çerçevede ele alınır.

Hâkim, kendi mahkemesinde hukuk mesleğini icra eden kimselerle olan bireysel ilişkilerinde, objektif olarak bakıldığında tarafsızlık veya bir tarafa meyiletme görüntüsü ya da şüphe doğuracak durumlardan kaçınmalıdır.

Hâkim, ailesinin, sosyal veya diğer ilişkilerinin, hâkim olarak meslekî davranışlarını veya vereceği yargısal kararlarını etkilemesine izin vermemelidir.

Hâkim, şahsına ait olan ve kendisine emanet olarak bırakılan mal varlığını bildirmeli ve aile üyelerinin mal varlıklarının bildirimine ilişkin makul bir çaba sarf etmelidir.

3.4. Meslek itibarını kullanıp çıkar elde etme

Dürüstlük ve haysiyet kavramlarıyla da birlikte düşünülebilir. Bir meslek mensubunun görevinin gereklerine bağlı olarak şahsen taşınması gereken davranışları anlatır.

Etik açıdan hâkimleri, her kimden gelirse gelsin, ne kadar kurnazca olursa olsun her çeşit yarar, avantaj ve çıkar karşısında dikkatli olmaya davet eder.

Hâkim kendisi ile ifa ettiği mesleği sebebiyle ilgilenen muhataplarla karşı karşıya gelebilir. Bu nedenle kendisinden olan beklentiler ve davetler konusunda ihtiyatlı bir tutum takınması beklenir.

Hâkim, hâkimlik mesleğinin prestijini; kendisine, aile üyelerinden birisine veya herhangi bir kimseye özel çıkar sağlayacak şekilde ne kendisi kullanmalı, ne de başka birisine kullandırmalıdır.

Ayrıca hâkim, yargı görevinin yerine getirilmesinde, herhangi bir kimsenin kendisini etkileyebileceği izlenimine ne kendisi yol açmalıdır, ne de başkalarının böyle bir izlenime yol açmalarına müsaade etmelidir.

Hâkim, ikametgâhının, hukuk mesleğini icra eden birisi tarafından müşterilerini veya bu kişinin diğer meslektaşlarını kabul yeri olarak kullanılmasına izin vermemelidir.

Hâkim ve aile üyeleri; yargısal görevlerin yerine getirilmesine ilişkin olarak, bir şeyin hâkim tarafından yapılması, yapılmaması veya yapılmasına kayıtsız kalınması ile ilintili herhangi bir hediye, bir kredi, bir teberru ya da bir iltimas talebinde ne bulunabilir ne de kabul edebilir.

Hâkim, mahkeme personeline veya nüfuzu, idaresi ve yetkisi tahtında kalan diğer kişilere, görevlerinin veya işlevlerinin yerine getirilmesine ilişkin olarak; bir şeyin yapılması, yapılmaması veya yapılmasına kayıtsız kalınması ile ilintili herhangi bir hediye, bir kredi, bir teberru ya da bir iltimas talebinde bulunmaları veya kabul etmeleri konusunda izin veremez.

3.5. Meslek haysiyeti

Hâkimlik mesleğine olan saygıyı ifade eder. Yargı ve orada görev yapanların kamuoyu gözündeki imajıyla alakalıdır ve buna zarar verecek her türlü davranışı yasaklar.

Hâkim görevinin ifası dışında kendi hayatını serbestçe organize etme imkânına sahip biri olarak düşünülmelidir. Bununla beraber kendisine var olan güvene karşılık olarak da görevinin ağırlığını korumaya gayret etmelidir.

Görevinin itibarına zarar getirecek her türlü davranıştan kaçınmalıdır(aşırılıklar, taşkınlıklar, kimi ortamlarla ilişkiler vb)

Kamuoyu önünde hâkim sıfatıyla yaptığı beyanlarda, muhatapları gözünde mesleğin haysiyetine zarar verecek tutumlardan ve polemiklerden kaçınmalıdır.

Hâkim, yargısal görevlerini layıkıyla yerine getirmeli, mesleğine uygun düşmeyen davranışlar içerisinde bulunmamalıdır.

Hâkim, mahkemedeki tüm yargılama aşamalarında düzeni ve uygun hareket edilmesini sağlamalı, davanın tarafları, jüri üyeleri, tanıklar, avukatlar ve diyalog kurduğu resmi bir sıfatı haiz diğer kişilerle ilişkilerinde sabırlı, nazik ve vakur olmalıdır. Hâkim, aynı davranış tarzını tarafların yasal temsilcilerinden, mahkeme personelinden ve hâkimin nüfuzu, yönetimi ve denetimine bağlı diğer kişilerden de talep etmelidir.

Hâkim, meslekî davranış şekli itibarıyla, makul olarak düşünme yeteneği olan bir kişide herhangi bir serzenişe yol açmayacak hal ve tavır içinde olmalıdır.

Hâkimin hal ve davranış tarzı, yargının doğruluğuna ve tutarlılığına ilişkin inancı kuvvetlendirici nitelikte olmalıdır. Adaletin gerçek anlamda sağlanması kadar gerçekleştirildiğinin görüntü olarak sağlanması da önemlidir.

3.6. İşe itina gösterme

Kavram, hâkimin bütün faaliyetlerinde yargı kamu hizmetinin gereklerini ve tarafların çıkarlarını sürekli hatırdta tutmasını anlatır.

Özen ilkesi sadece bir şahsi erdem değildir. Bu ilke yargıyı bir bütün olarak sorumluluk altına da sokar. İtinanın yokluğu adaletsizliğe eşdeğerdir. Bu da bütün etik ilkelere aykırıdır.

İtina etmek, işleri savsaklamamak, işleri hızlı ve aceleye getirerek yapmamaktır ki aksi hata sebebidir. Hâkimin kararının taraflarca beklendiği düşünülmeli ve işlerin görülmesindeki ihmal veya

gevşekliğin taraflar ve kamu düzeni üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

Hâkim, mahkeme kararlarının verilmesi de dâhil tüm yargısal görevlerini etkin bir şekilde, âdilâne ve makul bir süre içerisinde yerine getirmelidir. Her hakim kendi görevine yoğunlaşmalı, kendisine sunulan dosyaları makul bir süre içinde sonuçlandırmalı ve kararların zamanında alınmasına özen göstermelidir.

Bu bağlamda, sürelerle, dosyanın takibine, hüküm için belirlenen tarihe saygılı olmalı, usule ait işlerin gecikmemesine dikkat etmelidir.

Bu kavram aynı zamanda hâkimin kullanımına sunulan imkânlarla yaptığı iş arasında paralellik kurarak bir değerlendirme yapmasını istemektedir.

3.7. Mesleki gizlilik

Kesin bir gereklilik olan bu ilke sadece görüşmelerin veya soruşturmanın gizliliğini değil, hâkimin görevinin ifasında sahip olduğu tüm bilgilerin gizliliğini de kapsar.

Hâkim tarafından, hâkimlik mesleğinin icrası sırasında elde edilen gizli bilgiler, hâkimin yargısal göreviyle ilgili olmayan diğer amaçlar için hâkim tarafından da kullanılamaz ve ifşa edilemez.

AB 2003 tarihli bir tavsiye kararında, yargı organının ve adli kolluğun, özellikle halkın dikkatini çeken, kamu yararını ilgilendiren ceza davaları hakkında bu ilke doğrultusunda bilgilendirme yapabileceği ifade edilmektedir. Tabii ki burada soruşturmanın gizliliği, savunma hakları ve masumiyet karinesine de dikkat edilmelidir.

İlke, hâkimlere davalar hakkında eser veya makale yazmaya ancak bunlar kesin olarak sonuçlandıktan sonra izin vermektedir.

Yargısal görevlerini tam ve eksiksiz bir şekilde icra etmek kaydıyla, hâkim aşağıdaki faaliyetlerde bulunabilir:

Hukuk, hukuk sistemi, adalet teşkilatı veya bunlarla ilintili diğer konularda yazı yazabilir, konferans verebilir, ders verebilir ve diğer etkinliklere katılabilir.

Hukuk, hukuk sistemi, adalet teşkilatı veya bunlarla ilintili diğer konularla ilgili resmi bir organ önündeki kamuya açık bir oturuma katılabilir.

Üye olması halinde, bu üyelik bir hâkimin bağımsızlığı ve tarafsızlığı ilkesine hâlel getirmeyecekse, resmi bir organın veya başka bir idari komisyonun, komitenin veya danışma kurulunun üyesi olarak hizmet verebilir.

Hâkimlik makamının onurunu zedelememesi ve yargısal görevlerin yerine getirilmesine engel olmaması koşuluyla, diğer etkinliklere katılabilir.

4. Türk Hukuk Sisteminde Yargı Etiği

Türkiye’de hâkim ve savcıların meslek ve yargı etiği kurallarının yazılı olarak Anayasa, Hâkimler ve Savcılar Kanunu, yönetmelik ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ilke kararları arasında bulunduğu, özellikle istenmeyen ve benimsenmeyen davranışların disiplin hükümleri olarak düzenlendiği görülmektedir.

Adalet, ancak adalete inanan ve kendisine bu değeri ideal edinmiş hâkimlerin eliyle gerçekleştirilebilir. Bu ideale nasıl sahip olunması gerektiği, bu ideallerin meslek mensuplarının gönüllerine nasıl yerleştirileceği ve bu değerlerin nasıl korunması gerektiği hususu da önemlidir ve ayrıca araştırılması gerekmektedir.

Hâkim ve savcılarının, insan hak ve özgürlüklerine saygılı, kanun önünde eşitliğe göre tarafsız, önyargısız, Anayasaya, kanunlara, hukukun evrensel ilkelerine, örf ve adet ile hak ve nasafete, uluslararası etik kurallara ve vicdanlarına göre karar veren kişiler olması gerekir. Mesleki karakter olarak da, anlayışlı, sabırlı, doğru, güvenilir, dayanıklı ve sağlam, tedbirli, temkinli, onurlu, dirayetli, özel yaşamı, dış görünüşü, davranışları ve düşünceleri ile güven telkin eden, saygınlık kazanan, bilgi ve becerisini yenileyen, ülke ve insan sevgisi ile dolu, kendisini sürekli olgunlaştırmak ve geliştirmek zorunda olması gereken meslek mensuplarıdır.

Hâkimlerin ve Savcılarının meslek hayatında başarılı olmaları, isabetli karar vermeleri, bir bakıma özel hayatlarındaki başarı ile de paralellik arz etmektedir. Meslek mensupları, mesleğe verilen

önem ve değer kadar, aile yaşantısına özen göstermek, meslektaşları ve emrinde çalıştırdığı adliye personeli ile seviyeli ve uyumlu bir çalışma ortamı yaratmak zorundadır.

Yargılama sırasında taraflar arasında ayırım gözetmeden aynı mesafede durabilmeleri, vatandaşla, samimi ortamlarda bulunmayıp yanlış anlamalara sebep olabilecek görüntülerden uzak durabilmeleri, dinamik, canlı olmaları, avukat, bilirkişi, teknik eleman gibi adaletin sağlanmasına yardımcı personele karşı, tarafsızlığını gölgeye düşürmeyecek şekilde davranmaları, görev yaptığı yerdeki idari görevlerde bulunan kamu görevlileriyle saygın bir diyalog içinde olmaları, çeşitli kurumlarla yapılan yazışmalarda hem adliyenin saygınlığını ve önemini koruyan hem de yasama, yürütme ve yargı erki içinde tüm kurumlara karşı gereken şekilde yazışmaları yapmaları, kararlarında uygun ifadeler kullanarak toplumsal barışın ve huzurun teminine yardımcı olmaları gerekmektedir.

Türk yargı sisteminde hâkim ve savcılar aynı meslek grubunda kabul edildiklerinden; Türkiye’de hâkim ve savcıların meslek ve yargı etiği kuralları yazılı olarak Anayasa, Hâkimler ve Savcılar Kanunu, tüzük, yönetmelik ve Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ilke kararları arasında birlikte düzenlenmektedir.

Bu kapsamda hâkimlere yönelik meslek ahlakı standartlarını oluşturmak amacıyla Birleşmiş Milletler Teşkilatı tarafından 23 Nisan 2003 tarih ve 2003/43 sayılı kararla kabul edilen ve yukarıda belirtilen ‘Bangalor Yargı Etiği İlkeleri’ Türkiye’de Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu’nca 27.6.2006 gün ve 315 sayılı kararla benimsenmiş ve bu ilkelere uygun davranmaları amacıyla hâkim ve savcılara duyurulmuştur.

Hâkim ve savcılarının meslek etiği kurallarının dayanağını oluşturan anayasada yer alan hükümlerden birkaçından bahsetmek gerekirse şöyledir.

“Hâkimler bütün organ, makam, merci ve kişilere karşı bağımsızdır. “

“Yargı yetkisinin kullanılmasında sıfatı ve görevi ne olursa olsun hiç kimse hâkimlere emir ve talimat verememekte, genelge gönderememekte, tavsiye ve telkinde bulunamamaktadır.”

“Yine Yasama Meclisinde görülmekte olan bir dava ile ilgili soru sorulamamakta, görüşme yapılamamakta, beyanda dahi bulunulamamaktadır.”

Diğer yandan hâkimlerin atanması ve diğer özlük haklarında yetkili bir anayasal kurum olan Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu oluşumu, görev ve yetkileri gözetildiğinde, bu kurul hâkimlerin bağımsızlık ve tarafsızlığının bizatihi teminatı konumundadır.

Anayasada 12 Eylül 2011 tarihinde yapılan değişiklikle, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun yapısı daha demokratik ve katılımcı bir niteliğe kavuşturulmuştur.

Önceki HSYK’nın oluşumu şu şekildeydi:

Başkan: Adalet Bakanı

1 Tabii Üye: A.B. Müsteşarı,

3 asıl 3 yedek üye: Yargıtay üyeleri arasından Cumhurbaşkanınca,

2 asıl 2 yedek üye: Danıştay üyeleri arasından Cumhurbaşkanınca, seçilen 7 asıl, 5 yedek üyeden oluşmaktaydı.

Değişiklikten sonraki HSYK’nın yapısı şu şekildedir:

Başkan: Adalet Bakanı

1 tabii üye: Adalet Bak. Müsteşarı,

4 asıl üye: Öğretim Üyesi, avukatlar arasından Cumhurbaşkanınca,

3 asıl 2 yedek üye: Yargıtay tarafından kendi üyeleri arasından,

2 asıl 2 yedek üye: Danıştay tarafından kendi üyeleri arasından,

1 asıl 1 yedek üye: Adalet Akademisi Genel Kurulu tarafından kendi üyeleri arasından,

7 asıl 4 yedek üye: Kendileri tarafından adli yargı hâkim-savcıları arasından,

3 asıl 2 yedek üye: Kendileri tarafından idari yargı hâkimleri arasından

seçilen toplam 22 asıl 11 yedek üyeden oluşmaktadır.

5. Mukayeseli Hukukta Durum

4.1. Fransa

Fransız Anayasasının 65. maddesinde 23 Temmuz 2008 tarihinde yapılan değişiklikle Hâkimler ve Savcılar Yüksek Konseyi Genel Kuruluna Adalet Bakanının başvurusu üzerine yargının işleyişine ilişkin tüm sorunlar ve hâkim ve savcı etiğiyle alakalı konularda yapılan başvuruları inceleme yetkisi

verilmiştir. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Konseyinin, “hâkimler” ve “savcılar” için olmak üzere iki ayrı birimden oluştuğunu ifade etmek gerekir. (<http://www.conseil-superieur-magistrature.fr/node/44>)

2003 yılında açıklanan Yargıda Etik Üzerine Değerlendirme Komisyonu etik değerlerin belirlenmesi için hâkimlerden oluşan bir birimin oluşturulmasını tavsiye etmiştir.. Bu konuya ilişkin çalışmalara yargı mensuplarının katılımıyla devam edilmektedir. Ancak bu çalışmalarda özellikle şu anda *tarafsızlık, bağımsızlık ve dürüstlük* ilkeleri ön plana çıkmaktadır. (<http://www.conseil-superieur-magistrature.fr/userfiles/file/impartialitepresentation.pdf>)

4.2. Kanada

1971 yılında kurulan Kanada Hâkimler ve Savcılar (Federal) Konseyi 1998 yılında Yargıda Etik İlkeleri adıyla bir eser yayınlamıştır. Bu eserde hâkimlerin bağımsızlığı, dürüstlük, itina göstermek, eşitlik ve tarafsızlık ilkelerinden bahsedilmektedir.

[http://www.deontologie-](http://www.deontologie-judiciaire.umontreal.ca/fr/codes%20enonces%20deonto/documents/principes_canadiens_fr.pdf)

[judiciaire.umontreal.ca/fr/codes%20enonces%20deonto/documents/principes_canadiens_fr.pdf](http://www.deontologie-judiciaire.umontreal.ca/fr/codes%20enonces%20deonto/documents/principes_canadiens_fr.pdf)

4.3. Amerika Birleşik Devletleri

Aşağıdaki adreste bu ilkeler İngilizce olarak yer almaktadır

[http://www.deontologie-](http://www.deontologie-judiciaire.umontreal.ca/fr/codes%20enonces%20deonto/documents/CodeABA.pdf)

[judiciaire.umontreal.ca/fr/codes%20enonces%20deonto/documents/CodeABA.pdf](http://www.deontologie-judiciaire.umontreal.ca/fr/codes%20enonces%20deonto/documents/CodeABA.pdf)

4.4. Avusturya

Avusturya Hâkimler Derneği, 2003’de başlattığı ve bütün üyelerinin katılımıyla gerçekleştirdiği yargıda etik ilkeler alanındaki çalışmasını 2008 yılında tamamlamıştır. Çalışmanın başında temel hak ve hürriyetlerin demokratik sistemin temelinde yer aldığı ve hakimlerin de bunların teminatı olduğu belirtilmiş ve şu ilkeler sıralanmıştır: *bağımsızlık, kendi sorumluluğunun bilincinde olma, temel eğitim, yargının yönetimi, eşitlik, kararlarda son derece titiz davranma, kararların aleniliği ve netliği (muğlak olmaması), şahsi tutum ve davranışlarda hakimlik itibarını düşünme, sosyal etkilerin dışında kalma.*

[http://www.deontologie-](http://www.deontologie-judiciaire.umontreal.ca/fr/codes%20enonces%20deonto/documents/AUTRICHE_DeCLARATION_DE_WELS_FRANcAIS.pdf)

[judiciaire.umontreal.ca/fr/codes%20enonces%20deonto/documents/AUTRICHE_DeCLARATION_DE_WELS_FRANcAIS.pdf](http://www.deontologie-judiciaire.umontreal.ca/fr/codes%20enonces%20deonto/documents/AUTRICHE_DeCLARATION_DE_WELS_FRANcAIS.pdf)

4.5. Uluslararası Ceza Divanı

Uluslararası Ceza Divanı yargı etiği belgesinde şu ilkelere yer verir: hâkimlerin bağımsızlığı, tarafsızlık, dürüstlük, mesleki gizlilik, işlerin yerine getirilmesine özen, yargılama esnasındaki tutum, ifade özgürlüğü ve dernek kurma özgürlüğü, yargı-dışı faaliyetler

http://www.deontologie-judiciaire.umontreal.ca/fr/textes%20int/documents/Code_cour_penale_fr.pdf

4.6. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AHİM Genel Kurulu yargı etiği üzerine 23 Haziran 2008’de aşağıdaki ilkeleri içeren bir metni kabul etmiştir: bağımsızlık, tarafsızlık, dürüstlük, görevde gerekli özeni gösterme ve liyakat, mesleki gizlilik, ifade hürriyeti, yargı-dışı (görev harici) faaliyetler, herhangi bir avantaj ve menfaat sağlamama, tarafsızlık ve bağımsızlığa zarar vermeyecek şekilde ödül ve madalya kabul etme.

http://www.deontologie-judiciaire.umontreal.ca/fr/textes%20int/documents/Code_cour_penale_fr.pdf

4.7. Uluslararası Hakimler Birliği

Uluslararası Hakimler Birliği 1999 YILINDA Tapei’deki toplantısında Hakimlerin Evrensel Statüsü adlı belgede oy birliği ile aşağıdaki esasları kabul etmiştir: bağımsızlık, bağımsızlığın hakimlik statüsüne ait bir yasa ile kuvvetlendirilmesi, hakimin tek bağlılığının yasaya karşı olması, hakimin hiç kimseden emir ve talimat almaması, tarafsızlık ve görevle bağdaşmayan işlerden uzak durmak, yargının etkinliği ve kararın makul bir sürede verilmesi, görevi dışında hiçbir faaliyette bulunmama, hakimlik

statüsünün korunmasına ait kurallara yer verme, atama kriterleri, cezai ve medeni sorumluluğu, disiplin alanındaki ilkeler, dernek kurma, aylık ve emeklilik, maddi imkanların sağlanması
http://www.deontologie-judiciaire.umontreal.ca/fr/textes%20int/documents/UNION_INTERNATIONALE_DES_MAGISTRATS.pdf

SONUÇ

Etik ilkelerinin tanımlanması ve onlara saygı, yargının ve hakimin meşruiyetini daha da sağlam temeller üzerine oturtacaktır. Zira hakimin kendisi hukuka, hak ve hürriyetlere saygılı olursa ancak diğerlerini demokrasinin bu temel değerlerine saygıya zorlayabilir. Hâkimin bizzat şahsi tutum ve davranışları tarafsızlık, bağımsızlık ve işleri savsaklamama vb. değerleri yansıtmalıdır.

Hâkimler ilk önce bir vatandaşdır ve ulusal ve uluslararası hükümlerin kendisine tanıdığı haklardan yararlanırlar (ifade hürriyeti, düşünce, din hürriyeti vb). Ayrıca kararlarının şartlara uyumu ve kararın geniş bir uzlaşmaya konu olması için, hâkim hukuku söylemeye davet edildiği siyasi, hukuki ve ekonomik atmosferden kararını ayırık tutmak durumundadır.

Hâkimin davranışları zorunlu olarak tarafsızlık ödevi ile sınırlanır. Hâkim hem kendi vicdanında tarafsızlığı temin etmeli hem de kamunun gözünde de tarafsız olduğu kanaatini oluşturabilmelidir

Yargı mensuplarına uygulanacak etik ilkeleri onların bağımsızlığını gerçekleştirmenin bir vasıtası da olmalıdır. Bu ilkelerin belirlenmesi ve onlara saygıyı temin, yargı-dışı birimlerin denetimine bırakılmamalıdır. Bu alandaki yetki bizzat yargı örgütü tarafından gerçekleştirilmelidir.

AİHM bir kararında “adaletin yerini bulması yeterli değildir; hakimin kararı aynı zamanda herkeste onun en doğru ve gerçeğe en uygun tarzda verildiği kanaatini hâsıl etmelidir” denilmektedir. Bu açıdan hâkim kesin ilkelerle çözüme bağlanmamış birtakım mesleki zorluklar ile özel hayatındaki birtakım olayların mesleki tarafsızlığı üzerindeki etkileri hususunda bazı zorluklarla karşı karşıyadır.

Ayrıca etkin bir meslek etiği algılaması ve uygulaması şu işlevleri de yerine getirecektir:

- Yetersiz ve ilkesiz olanları belirlemek,
- Eğitmek ya da meslekten ayırmak,
- Meslek içi rekabeti düzenlemek,
- Hizmet ideallerini korumak,
- Hâkimin meslektaşları, hizmet alanlar ve toplum ile ilişkilerini düzenlemek

şeklinde sayabiliriz.

Etik değerleri içselleştirmiş bir hâkimin nitelikleri şu şekilde ifade edilebilir:

“Hâkim; bilgili, akıllı, sade, adaletli, samimi ve cesur olmalıdır...”

“ Doğru olanı savunmak ve söylemek cesaret ister; cesaret ise doğru olanı ve etik olanı yapabilmektedir”